

PETRI RAMI

VEROMANDVI

Rhetoricæ Distinctiones

in Quintilianum,

A D

CAROLVM LOTHARINGVM

Cardinalem.

*Oratio eiusdem de studiis philosophiæ &
eloquentiæ coniungendis.*

PARISIIS,

Ex typographia Matthæi Dauîdis, via amygdalina, ad Veritatis insigne.

I 5 5 0.

PETRI RAMI
VEROMANDVI
Rhetoricæ Distinctiones
in Quintilianum,

A D
CAROLVM IOTHARINGVM
Cardinalem.

Bene (Mecœnas optime) Græcorū illo prouerbio præcipitur, Quam quisque norit artē, in hac se exerceat. Itaque tot annos, quot certē non cæterorū more gloriari placeat, sed pro tenuissimo tanti temporis fructu potius meminisse pudeat, in rhetoricis & dialecticis occupatus, an nō meo quodam iure facere videar, si me in meis studiis & artibus vel eodem argumento sapius exerceam? Dialecticæ & rhetoricæ artes ab Aristotele, Cicerone, Quintiliano confusæ sunt, argumentum vnum est, materies vna: aduersus Aristotelem & Ciceronē antea disputauī. Quid igitur est causæ, quamobrem & Quintilianus in eandem quæstionem vocari non possit? Aristotelis logica multis & virtutibus carebat, & vitiis abundabat: multæ definitiones, multæ partitiones argumentorum defuerant: pro vna inuentionis arte decem locis

generalibus, cauſis, effectis, ſubiectis, adiunctis, diſſentaneis, comparationibus, nominibus, partibus, finitionibus, testimoniis comprehenſa, infinitæ tenebræ in prædicabilibus, prædicamentis, enuntiationibus, abundantia propoſitionum, inuentione mediæ, duobus analyticis poſterioribus, topicis octo confundebantur: in ſimplicibus ſyllogiſmis non pauciores aggregabantur, de coniunctis nil præcipiebatur, de methodo omnino tacebatur, uſus artis vniuerſæ nullus niſi in clamorosa de artis ipſius tam vanis præceptis, & ſophiſtica altercatione tradebatur: nos arti virtutes quæ deerant, addidimus, vitia tam varia deteximus, &, vt ſpero, excidimus: uſum verum aperuimus, & rerum omnium communem demonſtrauiſus. Ergo dialecticum hoc certamen & artis & uſus vehementer acriterque certauimus. Secundum certamen nobis aduerſus Ciceronem fuit. Ariſtotelicas enim inuentionis, diſpoſitionisque, imò verò etiam elocutionis tenebras ferè omnes ad rhetoricam tranſtulerat, & ex duabus artibus vnâ confunderat, eamque ita confuſam ad litigioſam ciuiliū cauſarum formulam traduxerat. Laudes inuentionis & diſpoſitionis iam antè docueramus. Lucem quæ elocutioni & actioni deerat, frater meus Audomarus Talæus definitis & diſtributis & illuſtratis rerum generibus adiecit & expoſuit: tenebras igitur duntaxat hîc excuſſimus.

Ecce autem Ariſtotelis & Ciceronis dialecticam & rhetoricam perturbationem Quintilianus ſequitur, maiorem etiam ex ſeipſo comminifcitur, omnesque omnium artium, de quibus aliquid legerat, vel audierat, ſcholas, grammaticas, mathematicas, philoſophicas, hiſtrionicas, palæſtricas, rhetoricas, in ſuas inſtitutiones amplectitur. Nos rhetoricam artem à cæteris artibus diſtinguimus, & de liberalibus artibus artem vnâ, non omnium confuſionem artium facimus: quæ ſint eius propria ſeparamus, inertes & inutiles argutias detrahimus, quæ deſint indicamus, & Ariſtotelis tenebras ſicut antè in Cicerone, ſic nunc eaſdem propemodum in Quintiliano perſequimur. Sed quoniam res eadem aduerſus Ariſtotelem & Ciceronem antè tractata eſt, permulta & breuius & remiſſius agimus. Denique ſumma conſtantisque rationis operamur, vt artium, in quibus adhuc ſtudioſum operamque locauimus, vera & deſcriptio & exercitatio teneatur. Quot enim dies, imò quot annos & ætates fallacibus harum diſciplinarum commentis miſerè traduci arbitramur? Vtinam maximo iuuentutis meæ diſpendio tantam miſeriam expertus non eſſem. Vtinam doctores & rhetoricæ & dialecticæ per nos admoniti de veritate rerum & vtilitate potius aliquando cogitent, quàm de iis, ad quæ ſemel audita, nunquam iudicata, ſimpliciter adhæſerint, pertina-

citer & obstinatè decerent: fieret profecto vt succinctius artes institutæ, facilius intelligerentur; & vera vsus aperta via, pròptius exercerentur. Veruntamen per Deum immortalem (dicit aliquis) tantumne tibi tribuis, vt vitia aut virtutes in his artibus vidisse tibi videaris, quæ tantorum virorū aciem effugerint? Ego verò, Meccenas, (te enim, tuque similes, id est candidos, nullaque peruersa opinione suffusos iudices appello) si Aristotelem in philosophia, Ciceronem & Quintilianum in eloquentia nihil esse dicam, non satis sanus esse videar. Fuerit igitur Aristoteles ingenio variis in rebus ac scientiis tam acuto, quàm possit Aristoteleus quisquam cogitare: ingenii enim abundantiam quandam incredibilem in eo philosopho esse confiteor: Alexandri liberalitate fretus, ex omnium gentium inuentis & libris naturalem scientiam compilauerit, omnes philosophos non solum phisicos, sed ethicos, politicos sua logica vexauerit: syllogismi in iudicando, methodi in collocando tantum interdum adhibuerit, quantum in summo philosopho requiri possit. Ciceroni dialectica ista & inueniendi, & disponendi ornamenta paria si voles, attribue; nihil detraham; imò verò non solum libenter, sed etiam verè fortasse concedam, omnium hominū qui sunt, qui fuerunt, qui que postea futuri sunt, eloquentissimū fuisse: & vix tantam vel elocutionis (quanta in eius li-

bris cernitur) & pronuntiationis (quanta in historiis de eo memoratur) laudem sperari posse. De Quintiliano, faciam impudenter, si simile quicquam prædicem. Nam quanuis in eo sit ciuilis ad agendas causas facultatis commonstrata quædam prudentia, quanuis elocutionis, quædam vtiliter collecta, attamen elocutionis, quæ summa laus eius esse possit, infinita est à Cicerone differētia. Nec enim in singulis verbis eadem est puritas, vel proprietas, vel elegantia. In coniunctis tanta est differētia, vt Cicero aureo quodam seculo, ferreo Quintilianus locutus esse videatur. Sed tamen vt temporibus illis disertis homines fuerunt, ita sanè numeretur in disertis, qualis tamē fortasse nec esse possim, si velim, imò verò ne velim quidem, si possim: tales inquam, Aristoteles, Cicero, Quintilianus, tantique fuerint, an tamen qui vna aut pluribus virtutibus excelluerint, protinus eos omnibus excellere est necesse? protinus omnibus in rebus necesse est non homines, sed deos existimare? De maximis aliorum generum virtutibus, vbi vel Apollines, vel Ioues per me licet fuerint, hoc tempore nil quaeritur: de dialecticis & rhetoricis præceptionibus nunc agitur, quas etiam ferè omnes ab illis magna sui nominis gloria vel repertas primum, vel certè collectas ex aliis concedo: quin adiungo, si in hisce præceptionibus & accuratè iudicandis, & ordine collocandis tot menses ad-

hibuissent, quot annos ipse consumpsi, equidem non dubito longè veriores & distinctiores artes nobis relicturos fuisse. At res ipsa demonstrat ab his doctoribus multa quidem cumulata esse, sed non satis æstimata, hinc syllogismū requiro: non satis apto ordine disposita, hinc methodum desidero. Confirmo hæc eadē nostris institutionibus & verè iudicata, & rectè esse collocata. Quid ita? quia ad tractandū dialecticum & rhetoricū tum rationis, tum orationis vsum, vsum inquam, vel eum qui in libris Aristotelis, Ciceronis, Quintiliani perspicitur, dialecticæ & rhetoricæ artes Aristotelis, Ciceronis, Quintiliani fallaces & cōfusæ sunt: nostræ veraces & distinctæ, sicut & ars & exercitatio penitus explorata conuincit. Hoc primum, hoc medium, hoc summum contentionis meæ firmamentum est. Non abutor testimoniiis hominum, qui mentiri possunt, sed constantis & naturalis vsus, quem tot annos maximo quotidianæ exercitationis labore persequor, vsus inquam veritate & rerum experientia confirmo. Quamobrè Mecænas, hac pulcherrima rectissimæ voluntatis conscientia fretus, nunquam quid sentiam de his artibus, quas profitebor, scribere erubescam, ad te præsertim non tam mecænatem meum, quàm cōmunem bonarum literarum fautorem, Galliæ nostræ diuinitus oblatum. Sed in vestibulo nimis diu moramur, ad rhetoricas distinctiones accedamus.

PETRI RAMI

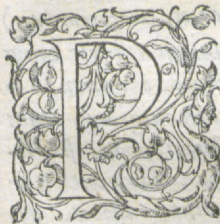
VEROMANDVI

Distinctiones Rhetoricæ,

A D

CAROLVM LOTHARINGVM

Cardinalem.

Ermagnum cui piā fortasse videbitur ac perdifficile, quod aduersus Quintilianū mihi propono atque instituo, ut oratorias eius institutiones non legitime descriptas esse doceam: præsertim cum oratorem & præclare definire initio, & rerū definitione comprehensarum deinde partes eleganter diuidere, & tandem singularum proprietatem partium ac naturam diligenter ad extremum & accuratè persequi, omniæque singulari & consilio vidisse, & iudicio æstimasse, & methodo collocasse videatur. In hac autem disputatione Dialecticam, id est, verè & constanter disserendi magistrā (quantum mihi licebit) adhibebo, quò res acutius & prudentius æstimetur. Quamobrem Diale-

Etici omnes, id est, quicunque de hac questione verè
 & constanter iudicare possitis, adeste, animaduerti-
 te, vestram sapientiam excitare, repellite procul à vo-
 bis (si qui forte eiusmodi affectus animos vestros oc-
 cupare parauerint) repellite, inquam, amorem, odium,
 præiudicatam opinionem, leuitatem, inconstantiam,
 temeritatem, & quantum firma ratio conuincet, quan-
 tum conclusio certa conficiet, quantum denique veritas
 ipsa (quæ neque refelli, neque redargui possit) obtine-
 bit, tantum animis æquis & libentibus accipite. Pona-
 tur igitur primum Quintiliani definitio, quæ orato-
 rem nobis suū explicauit, & ad hanc disputationem
 referantur omnia, quæ ex omnibus Institutionum Fa-
 bianarum partibus referri conueniet. Oratorem (ait)
 „ instituimus illum perfectum, qui esse nisi vir bonus
 „ non potest: ideoque non dicendi modo eximiam in eo
 „ facultatē, sed omnes animi virtutes exigimus. Hunc
 oratorem Quintilianus nobis instituit, quem postea li-
 bro duodecimo virum bonum bene dicēdi peritum si-
 militer definit, & illas animi virtutes exponit, iusti-
 tiam, fortitudinem, temperantiam, prudentiā, item
 philosophiam totam, legum scientiam, & cognitio-
 nem historiarum, & alia pleraque laudum orna-
 menta. Quid igitur contra istam oratoris finitionem
 dici potest? Ego verò talem oratoris definitionem va-
 nam & inanem mihi videri confirmo: quamobrem?
 quia superuacanea & vitiosa cuiusvis artificis est de-
 finitio, quæ plus complectitur, quàm est artis institutis
 comprehensum. Artifex enim ex artis ratione definiens

Orator vi-
 tiose defini-
 tus à Quin-
 tiliano.

mus, ut quantum artis veris & propriis decretis inclu-
 sum sit, tantum tribuatur artifice, nihil præterea: de-
 finitio enim non solum est explicatio rei brevis & a-
 perta, sed etiam rei quæ definitur ita propria, ut om-
 ni, solique perpetuo consentiat. Grammaticus defini-
 tur peritus rectè loquendi & scribendi: non definitur
 peritus loquendi, scribendi, & cantandi. Quid ita?
 quia de postremo nihil est in grammatica descriptum.
 Geometra non definitur peritus metiendi & medendi.
 Quid ita? quia nullum est in geometria præceptum,
 quod doceat mederi. Axioma igitur nostrum tenea-
 mus, & hoc syllogismi fundamentum ponatur:

Artificis definitio vitiosa est, quæ plus complecti-
 tur, quàm est artis finibus inclusum.
 tum hoc posito fundamento assumamus:

At artificis oratorij definitio nobis à Quintiliano
 tradita plus amplectitur, quàm est artis fini-
 bus inclusum.

Rhetorica enim ars non est, quæ omnes animi virtu-
 tes explicet. De virtutibus moralibus, & de virtuti-
 bus intelligentie ac mentis propriè permulta & ele-
 ganter Ethici philosophantur: de arithmetica, geo-
 metria, mathematici: de reliquis tot tantarumque
 rerum scientiis, quæ sunt etiam virtutes animi, docti
 & sapientes homines suis separatim studiis, non rhe-
 tores commentantur. Concludo igitur,

Quare Fabiana ista oratoris definitio vitiosa est.
 At dicit Quintilianus, Philosophia moralis & illa
 ipsa virtutum doctrina rhetorum propria est, non phi-

Moralis
 philosophia
 non est par-
 ticularis
 Rhetoricæ
 ut putant
 Quintilia-
 nus.

ab expon-
 tis parj

loſophorum: & nunc perfectus orator informatur, qui
 nō poteſt exiſtere, niſi omnes animi virtutes aſſecutus.
 Quid ſi autem hoc vtrunq; alienum eſt & falſum?
 nōne ſummā complexionis & ſyllogiſmi tenebimus?
 Agite igitur, quæramus quamobrem virtutum diſci-
 plina Rhetoricæ pars eſtimari poſſit. An quia & ci-
 uitatem & ciues orator regere debeat, idcirco diſci-
 plina moralis rhetoricæ propria quadam pars erit? Sic
 ſanè Quintiliano videtur, cum ait, Neque enim hoc
 conceſſerim, rationem rectè honeſtèque vitæ (vt qui-
 dam putauerunt) ad philoſophos relegandam, cum
 vir ille ciuiliſ & publicarum priuatarumque rerum
 adminiſtrationi accomodat, qui regere conſiliis vr-
 bes, fundare legibus, emendare iudiciis poſſit, non ali-
 ſit proſectio quam orator. Quare tametiſi me fateor vſu-
 rum quibusdam (qua philoſophorū libris continetur)
 tamen ea verè iurèq; contenderim eſſe operis noſtri, pro-
 prièque ad artem oratoriam pertinere. Sic Quintilia-
 nus loquitur, & ita cogitat, vt oratoris nomine deum
 quendam mortale omni virtute ſcientiaq; perfectum
 & abſolutū in republica principi appellet, non vnius
 artis hominē cogitet. At hoc tempore de vna quadam
 arte & virtute, non de omnium artium & virtutum
 abſolutione præcipiendum Quintilianus ſibi propoſuit:
 & rhetoricam de liberalibus artibus vnam quadam
 eſſe putat, non verò communem eſſe artem rhetoricam,
 idēque rhetoricam eſſe, quod artem, quod ſcientiam,
 quod virtutem exiſtimat. Nullam enim in his orato-
 riis libris ciuiliſ facultatiſ ſcientiam, nullam vitæ &

officiorum diſciplinam, nullam denique iſtarum lau-
 dum (quas oratoria artis partes eſſe dicit) doctrinam
 in Rhetoricæ partibus deſcripſit. Quinque Rhetoricæ
 artis partes (de quibus poſtea dicam) Quintilianus
 eſſe iudicat, inuentionem, diſpoſitionem, elocutionem,
 memoriā, actionem: non plures, non pauciores eſſe pu-
 tat. Attamen in earum partium nulla philoſophiam
 moralem (quam nunc rhetorica tribuit) collocat. Dia-
 lectica verò huic homini vehementer deſuit: à qua ſi
 didiciſſet in omni arte atque ſciētia cauſas rerum &
 veras, & proprias, & primas exquirendas eſſe, lon-
 ge aliter oratorem deſiniendum cenſuiſſet: longe aliter
 de proprietate artium ſibi philoſophandum cognouiſ-
 ſet. Due ſunt vniuerſæ & generales homini dotes à
natura tributæ, Ratio & Oratio: illius doctrina dia-
lectica eſt, huius grammatica, & rhetorica. Dia-
lectica igitur generales humane rationis vires in cogi-
tandis & diſponendis rebus perſequatur, grammati-
ca orationis puritatem in etymologia, ſyntaxi, & pro-
ſodia ad rectè loquendum, in orthographia etiam ad
rectè ſcribendum interpretetur. Rhetorica orationis or-
natum tum in tropis & figuris, tum in actionis digni-
tate demōſtret: ab his deinde generalibus & vniuer-
ſis velut instrumentis aliæ artes ſunt effectæ: arithme-
tica in numeris, geometria in lineamentis, aliæq; in
rebus aliis: quæ ſi diſtincta propriis ſinibus & conclu-
ſæ fuerint, certè quod grāmatica ſuo iure docebit, rhe-
torica non confundet, quod vtraque perſpicuè deſcri-
pſerit, dialectica non attinget: vſus earum coniunge-

Crāmati-
 ca, Rhetorica,
 Dia-
 lectica, diſ-
 tinctiones.

tur, ut eadem sit oratio, quæ & purè & ornate & sapienter & loquatur & dicat, & sentiat: præcepta tamen purè loquendi, & ornate dicendi, & sapienter sentiendi distinguuntur, neque confunduntur. Quare Quintilianus ex hac rerum dialectica distinctione rhetoricam sic definire debuit, ut ei doctrinæ propositam propriè & subiectam materiam à ceteris artium materiis distinctam & separatam primò comprehenderet uniuersam, deinde per partes diductam declararet. Atque ut istam rationem concludam, syllogismos duos repetam:

Si philosophia moralis pars esset Rhetorica, in aliqua eius parte explicanda esset.

At id nusquam vel à Quintiliano sit, neque fieri omnino debet.

Non est igitur pars Rhetorica. Item,

Partes materia (quæ Rhetoricæ arti subiecta est) duæ tantum sunt, elocutio & actio.

Rhetoricæ autem artis partes, sunt illius materiae partes, eisque omnino respondent.

Rhetoricæ igitur partes duæ tantum sunt, elocutio & actio.

At Quintilianus instabit, ut facit, in eodem proposito, & acrius videlicet urgebit, quod Rhetorica sit Virtus (id enim est libri secundi capite secundo) quod orator esse nisi vir bonus nemo possit (quod est duodecimi libri capite primo) & idcirco, opinor, Virtutis doctrinam Rhetoricæ partem esse concludet. Quod utrumque tamen ad opinionem Quintiliani falsum videri

Rhetorica
non est vir-
tus moralis,
ut Quinti-
lianus pu-
tat.

neceffe est. Rhetorica enim Virtus est quidem, sed mor-
tis & intelligentia, ut omnes honestæ & liberales ar-
tes, quas tamen qui habeant, possint improbißimi ho-
mines esse. Non est autem moralis Virtus Rhetorica (ut
putat Quintilianus) ut qui ea præditus sit, non bonus
esse non possit: quauis id Quintiliano philosophi qui-
dam stoici (ut libro secundo significat) hisce consecta-
riis acutè colligere videatur. Consonare sibi in facien-
dis & non faciendis Virtus est, nempe prudentia. Er-
go consonare sibi in dicendis & non dicendis Virtus
erit. Item, Si Virtus est, cuius initium à natura datum
est, Rhetorica Virtus erit: quia eius initium est à na-
tura. Verum hæc utraque tam acuta conclusio contor-
ta & fallax est. Nam neque prudentia moralis est vir-
tus, sed intelligentia & metus est Virtus: nec ideo Rhe-
torica Virtus moralis erit: & absurdum est ea Virtutes
morales putare, quorum initia à natura sint, quasi non
magis sint initia vitiorum à natura, quam virtutum.
Quare Quintilianum philosophi isti decipiunt, & illi
fraudentum sophisma pro certo syllogismo cõtexunt.
Pergit tamen Quintilianus, & à seipso affert, Dia-
lectica est Virtus, ergo Rhetorica. Immutet totum
contrà Quintilianus, & rectius concludet, Diale-
ctica non est moralis Virtus, quæ virum bonum possit
efficere: quare neque Rhetorica. Tum addit, Orator ni-
hil potest in laudando, nisi honestorum ac turpium
peritus, in iudiciis, si iustitia sit ignarus, in turbulētis
populi minis, si timidus. Quid tum Quintiliane? An
qui nauit & honesta & iusta, honestus & iustus est?

Quotusquisque heluo est & sicarius, qui quid honestum iustumque sit ignoret? Si timidus sit orator in causa Milonis, non bene dicet (ait) Quid tum postea? An ideo Rhetorica erit fortitudo? Non poterit sanè grammaticus rectè loqui, si timeat, quia loqas pro breuibus, aut breues pro longis timore conturbatus enuntiabit: & memoria conturbata barbarissimos & solacissimas faciet. Ergo grāmatica virtus moralis est? quānā fuerit ista complexio? Aliud verò est alterum alteri esse necessarium, aliud eius esse partē & membrum. Dixeris sanè virtutem moralem vtilem, & ad omniū artium vsus accommodatam, non inficiabor: artem vllam virtutem esse moralem nequaquam tamen concedam. Postremum etiā quisquiliās ineptissimas Quintilianus colligit, quod in bestiis sit virtus, & in latronibus fortitudo: nec mirum ideo, si sit eloquentia moralis virtus. At Quintilianus iam non videtur Dialectica expertus & ignarus esse, sed vniuersa omnino philosophiā, & eius maxime philosophiā, quae de virtute praecipit. De virtute morali loqueris Quintiliane, quae bonos, & honestos, & laudabiles efficiat cultores sui, neque tamen consideras quid loquere, cum bestiis eā & latronibus attribuas. Meliora verba quaeso imposterū, vel meliora potius consilia meditare. At enim non quiescit Quintilianus tamen: duodecimo libro ad istam quaestionē relabitur, & similes apinas aggregat. Mens mala Rhetorica vacare nō potest (ait)
 „ Item maxima pars Rhetorica est de bono & equo, tum
 „ virtutis auctoritas valet ad persuadendum. Quorum

duo prima perridicula & perabsurda sunt: tertium illi simile est, Timidus orator non bene orabit. Veruntamen ista pratereamus. Atque interea neque philosophiam moralem Rhetorica partem, neque ipsam Rhetoricam omnino moralem virtutem esse teneamus, ut Quintilianus existimauit. Veniamus ad illud potius Orator perfectus esse (quod ait) à se nunc oratorem perfectum informari, qui non possit esse nisi omnibus animi virtutibus instructus & ornatus: & idcirco moralis philosophia Rhetorica pars & in oratoris definitione virtus collocanda sit: hoc enim reliquum est quo videatur error hic vniuersus posse sustineri. Enimvero si perfecti oratoris nomine iam nunc informatur politicus ille vir, qui publicas & priuatas causas ciuium suorum tractare dicendo, qui virtutis auctoritate, quique orationis suauitate possit animos audientium impellere quo velit, qualem significat poeta,
 Tum pietate grauem, ac meritis si fortè virum quem
 Conspexere, silent, arrectisque auribus adstant:
 Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.
 si, inquam, vir ille politicus omnibus artibus & virtutibus instructus à Quintiliano definitur: de tam multis artibus & virtutibus non vna Rhetorica, sed omnes artes & virtutes (quoniā ex his constat politica illa facultas) exponendae describendaeque essent Quintiliano, grammatica, rhetorica, dialectica, mathematicae artes, philosophia tota. At Quintilianus id non fecit. Quare Quintilianus perfectum illum oratorem (quem dicit) non informat, sed (ut antè dixi) vnam
 b.i.

quandam de liberalibus disciplinis disciplinam cogitat: quam ut mirabiliore faciat, hoc modo conturbat, & seipsum hac ratiocinatione decipit, Nō potest perfectus orator esse sine philosophia: Ergo philosophia pars est rhetorica. Verum Quintilianum hic ego dupliciter lapsum esse arguo & reprehendo, & quod argumento falso, & quod argumentatione captiosa tam imprudenter utatur. Neque enim verum est rhetoricam sine philosophia morali exerceri, & quantum liceat, perfici non posse. Potest enim nondum percepta philosophia moralis scientia omnis elocutionis doctrina & troporum & figurarum, item omnis actionis varietas & vocis & gestus propositis primū oratorum & poetarum exemplis explicari, ut ista dicendi laudes illic aperiantur & exponantur, & imitationis genere tum scribendo, tum dicēdo exprimantur, atque omnino tandem quovis exercitationis modo tractentur & exerceantur. Duae autem illae partes, elocutio & actio, rhetoricae artis partes solae veraeque sunt, ut antea demonstravi: atqui sic est docendarum artium ordo, ut prima cum sit grammatica, sine reliquis intelligi & exerceri possit: secunda rhetorica sine grammatica non possit, sine ceteris omnibus autē possit. & ut grammaticus perfectus, id est praestans & excellens (perfectum enim omnino nihil est nec in natura, nec in arte, nec in usu, quibus tamen artes verē perficiuntur) sed tamen, inquam, ut grammaticus perfectus dicendus est, qui omnes artis suae perfectiones est consecutus: sic orator planē perfectus habendus est, qui oratoriae doctrinae

consummatas & perfectas laudes adeptus est: alioqui si plures artes adiungas, fuerit sanē hominis qui eas habeat, perfectio maior, singularum sanē artium perfectio maior non erit, sed multarum perfectio artium coniuncta erit: perfectio & absolutio Arithmetica, non est geometriae perfectio: artium enim perfectiones ex ipsis artibus aestimandae & metiendae sunt, non extrinsecus ex alienis rebus accersenda. Quamobrem qui puer in dicēdo & tropis & figuris variare orationem didicerit & ornare: item & voce & gestu congruenti pronuntiare, is mihi perfectus orator erit, siquid perfectum in artibus existimandum est, quia omnes artis oratoriae perfectiones, id est, virtutes & laudes sit amplexus. Quod ipsum Quintilianus lib. 2. (sed quid agat imprudens) confirmat. Finē oratoris non esse persuadere ait, quia id in euentu fortuito (quem ars prestare sua vi non possit) positum sit, sed bene dicere, ut qui bene dixerit, quantum non vincat, tamen finem sit affecutus, quoniam id quod arte continetur, effecit. Nam, ait, & gubernator vult salua naue in portum pervenire: si tamen tempestate fuerit abreptus, non ideo malus erit gubernator, dicēq, notum illud, dum clauum rectum teneam. Hic Quintilianus & verē & magnifice sentit finem, id est, absolutam perfectionem rhetoricae non esse in rebus alienis & externis, sed in propria artis ipsius potestate. Quare non pudeat Quintilianū, si non a nobis, a Quintiliano certē ipso de tanto errore admoneri. Dicit initio rhetoricam perfectam sine philosophia non esse, dicit contra postea rhetoricam totam

b. ij.

Non quia
philosophia
necessaria
esset orato-
ri, ideo pars
esset rhetorice.

in sese cōuersam esse, & eius finem atque perfectionem non extrinsecus aliunde pendere, sed ipsa arte omnino penitusque contineri. Quare concludamus sine philosophia Rhetoricā perfici atque absolui posse. Attamen vide quātam licentiam, iuris nostri equitas fiduciāq; nobis largiatur. Conuici tot argumentis fallaciā argu-
menti, quo Quintilianus inductus est: concedo tamen ac permitto, ut id omne verissimum & certissimum iudicetur, si, quod vult Quintilianus, hincessici possit. Esto igitur non possit sine reliquis artibus ac virtutibus, non possit sine philosophia rhetorica vsus perfectus & absolutus esse: an tamen consentaneum fuerit, Rhetorica partem statuere quicquid ei utile cōmodūq; fuerit? Dicatur de Dialectico, de Arithmetico, quod de oratore Quintilianus dicit: non potest Dialecticus, non potest Arithmeticus sine rerum omnium sciētia perfectus esse: quoniā omnium artium (qua ad humanitatē pertinent) vsus cōmuni quodam vinculo connexus, & quasi cognatione coniunctus est: quis tamen credat Dialecticū & Arithmeticum rectē defini-
3
niri, si dicatur vir bonus differendi vel numerādi peritus, dicaturq; omni sciētia & virtute perfectus? Aliud est aliquid esse necessariū, aliud est esse proprium: non potest tectū domus sine fundamēto, sine terrā solo, sine Deo denique esse: ergo definiendo tecto omnia ista comprehendam. Nimis absurdus hic error fuerit. Quare Quintilianus & in argumento, & in argumentatione labitur. At populus sic oratorem appellauit (inquies) fateor, inquā, & hanc definiendi oratoris tam

Oratoris no-
men vnde.

insitam inscitiam ab imperita plebecula inscitia profectam concedo. vocabatur ut in Gracia ῥητορ primū, sic deinde in Italia orator is, qui causas ciuū ageret, quales aduocati sunt, qui nunc vocantur, & à rhetorica rhetores, ut à grāmatica grāmatici dicti sunt: quia primū rhetorica praecepit de tropis, de figuris, & de his rebus quae rhetorice propriae essent, nullius praeterea disciplina cōmunes. Deinde cū rhetores disciplina suae adiungerent, quae dialecticorū essent, inuentionem, dispositionē, memoriam, multa etiam alia confunderent, rhetoris nomen retentum est, tandem etiam sub eodem nomine & leges, & philosophia, & mathematica artes, & historia, & virtutes sunt exaggeratae, & orator is appellatus, qui haec omnia cum eloquentia iunxisset. Verū in tradendis artibus non arbitror incertum vulgi errorem, sed certam veritatis legem sequendam esse. Constat igitur vitiosam & redundantem esse definitionem, qua nobis oratorē Quintilianus informauit: constat philosophiā morālē rhetorice partē non esse, cū ad nullam rhetorice partem referatur: constat partē non esse, quia in nulla materie subiectae parte contineatur: constat stoicorum rationes falsas & captiosas esse: constat denique magnificam istam oratoris definitionem vanitatis plenam, veritatis inanem esse. sed satis de oratoris definitione, in qua tametsi Quintilianus nec satis acutus esse, nec satis accuratē differere videatur, acutior fortasse ac prudentior in partitione quae sequitur, erit. Summa igitur operis Quintiliano ad exornandum
b. iij.

Partitio
Quinti-
liani.

oratorē propositi partitio in duodecim libros includi-
 tur: Primus liber, ait, ea quæ sunt ante officiū rhetoris
 continebit. Secundo prima apud rhetorē elementa, &
 quæ de ipsa rhetorica substantia quaruntur, tractabimus.
 Quinque deinceps inuentioni: nam & huic dispositio
 subiungitur. Quatuor elocutioni (in cuius partem me-
 moria ac pronuntiatio veniunt) dabuntur. Unus acce-
 det in quo orator ipse informandus est, ut qui mores
 eius, quæ in suscipiendis, discendis, agendis causis ratio,
 quod eloquentiæ genus, quis agendi debeat esse finis,
 quæ post finem studia, quantum nostra valebit infir-
 mitas, differamus. Hæc Quintiliani partitio est, in qua
 diligentiam Quintiliani magnam, ut in definitione
 quidem video. Omnia enim quæ Græci, quæ Latini de
 oratore tradiderunt, in unum locū collegit: iudicium
 autem requiro. Eius autem partitionis (exceptis pau-
 culis quæ in elocutionis & pronuntiationis doctrina
 traduntur) cetera partim falsa, partim inepta, om-
 nia certè sine dialectico lumine confusa & aliena esse
 confirmo. Primus liber (ait) continet ea quæ sunt ante
 officiū rhetoris. Sunt igitur, inquam, ista Rhetorica
 artis aliena, nec cum de rhetorica scribitur, in prae-
 ceptis ponenda. Atque in his rebus alienis quatuor scho-
 laformandi pueri, qui futurus sit orator, à Quintilia-
 no describuntur. Prima schola tribus primis capitibus
 nutrites, parentes, sodales, pædagogos, literas Græ-
 cas & Latinas ad discendi & tempus, & locum, &
 modum, & ad initia denique mox cognoscendarum

Prima pue-
 ritic schola
 traditur, de
 prima pueri
 infantis edu-
 catione, quod
 ad nutrites,
 parentes, so-
 dales, pæda-
 gogos, literas
 Græcas & La-
 tinas ad discen-
 di & tempus,
 & locum, &
 modum, & ad
 initia denique
 mox cognoscen-
 darum

artium, de literarum ordine, de scribendo, legendo,
 de memoria, de pronuntiatione attinet. In quibus li-
 cet res veræ & notabiles sint, & ad primā puerilis in-
 stitutionis scholam necessarie, cum tamen tam multi
 & Latini, & Græci scriptores de hac prima puero-
 rum educatione & schola, tam multa literis prodide-
 rint, quis unquam Rhetoricæ institutionis hoc esse di-
 xit? quis in Rhetoricis institutiones ut proprium ali-
 quid inclusit? An non est ista & Senatoris, & Impe-
 ratoris, & iureconsulti tam propria doctrina, quàm
 oratoris? Artes non solum veris, sed etiam propriis in-
 stitutis informandæ sunt: atque aliud est esse aliquid
 utile, & verum, & laudabile, aliud esse alicuius ar-
 tis proprium. Hæc igitur schola Rhetoricæ artis nihil
 est, neque hinc cogitatio perceptioque rerū, sed aestima-
 tio Quintiliano, sed syllogismus defuit: Una enim
 conclusio ista omnia inducere poterat,

Quæ artium præceptis includi debent, sunt earum
 propria:

Hæc non sunt Rhetoricæ propria:

Ne igitur huc includantur.

Neque porro huc recurramus, Non potest orator sine
 hac educatione puerili existere: causa ista remotior est,
 Non potest fortasse esse medicus perfectus sine eadē di-
 sciplina, non audiam tamen in medicina de isto puerili
 ludo præcipientem medicum. Nequem proximis capiti-
 bus secunda schola grammaticus ludus aperitur, de
 qua primum idem sentiendum, quod de superiore: sint
 ista præcepta vera, sint utilia, sint oratori futuro ne-

b. iij.

Secunda
 schola quæ
 est gram-
 maticæ, à
 rhetoricæ
 aliena.

cessaria, quid tum? An idcirco in oratoriis institutionibus admiscenda? Nonne philosopho sunt eadem Grammatica studia necessaria? Quis philosophum tamen ferret in philosophia de Grammaticorum artibus balbutientem? Hac oratori quidem ignoranda non sunt: non nego: verum cognoscantur a Grammaticis, & cognita adferantur ad Rhetoricā. Syllogismus idē erroris huius, qui prioris iudex esto. Non est ista schola oratoris propria: ex oratoria igitur arte tollatur. Sed tamen in ista schola vehementius offendit Quintilianus, quā in prima. Nec enim res alienas & improprias hūc esse tantum dico, sed falsas & in arte & in artis exercitatione. In Grammatica enim par ferē & idem Quintiliani error est, atque in tota Rhetorica. Grammatica partes duas facit, methodicē & historicen: illi rectē loquendi & scribendi sciētiam, huic enarrationem poetarū subiicit: in illa priore praecepit quādā, sed confuse de accentu literarū & syllabarum, de etymologia partiū orationis, de syntaxi, de orthographia: quae Grammatica & omnes & solae partes sunt. Ad posterioris partis necessitatem subiicit grammatico ad poetas explicandum, historias, musicam, astrologiam, philosophiam, rhetoricā ipsam denique, cuius tamen famulam quandam grammaticam esse velit. Qui error ex imperita plebecula (ut de oratore dictum est) errore profectus est. Dicebatur enim quondam grammatici vulgō, qui in literis pueros instituebāt, & eis poetas enarrabant, quo in munere adhibenda esset artium praefer grammaticam variarum cognitio. Nec tamen

Grammaticae vitiosa
partitio.

Grammatici
nomē vnde.

vulgus intelligebat doctore illum, qui in poetis explicandis varias artes doceret, esse quoque & historicum, & musicum, & astrologū, & philosophum, & rhetoricē peritum non autem grammaticum tantum. Verum Quintilianus in explicandis doctrinae praeceptis acutius, quā vulgus discernere ista debuit, & intelligere historien (quam dicit) nullam esse grammaticae partem. Nam si magister iste in declarando poeta non exerceat solum artes & etymologia, & syntaxis, & prosodia, & orthographia ad purē & propriē loquendum & scribendum, sed ethicam scientiā adiungat ad mores exponendum, astrologiam ad ortus & occasus siderum declarandum, & ceteras artes ad res illis subiectis artibus exprimendum, certē id faciet non grammaticae, sed illarum disciplinarū facultate. Quod idem Quintilianus lib. 2. capite 1. ferē ait, sed per imprudentiam multa conturbat. Quamobrē, ut de plerisque aliis in his sex capitibus taceam, partitio ista grammaticae in methodicē & historicen falsa est, non modō ista tot capitum schola a rhetoricis institutionibus est aliena. Ab hac tam elegantis, tamq̃ dialectica descriptione grammaticae artis transit Quintilianus ad eius exercitationem de authoribus grammatico explicandis, de doctoris officio, de scriptione pueri. Solos autem iubet poetas Homerum imprimis & Virgilium pueris praelegendos esse: in quo vehementer ab eo dissentio. Nam ut poetas ad excitandum variis affectibus tenerū adhuc ingenium, ad prosodia (cū versuum legibus syllabarum quantitas intelligatur) rationem legendos

Grammaticae
exercitatio
non rectē
tradita.

Quare
Quintilia
ni dictio Ci
ceroniana
tam disti
milis.

Grāma
tici offi
cium non
recte de
scriptū.

in parvis tamen duntaxat & exiguis rebus existimo,
sic ad oratoriam verborum copiam ac forensem & ci
vilem elocutionis usum, ad proprietatem & elegan
tiam dictionis comparandum epistolas Ciceronis, quā
elegias Ovidij, & fabulas Terentij, quae sermonis ferē
quotidiani similes sunt, quā eclogas Virgilij malim.
Alia siquidem est carminis, alia orationis elocutio.
Atque hac occasione tam alienae institutionis factum
fortasse est, ut Quintiliani à Cicerone tam longē abes
set oratio, quoniam non imitandam Ciceronis & ora
torum Ciceronis similitudinem, sed poetarum dictionem sibi
proposuerit. Labitur igitur hic primum Quintilianus,
quod poetas solos pueris proponat. Iubet deinde ut in
docendo & explicando poeta, grammaticus praestet illa
quidē minora methodices munera de pedum proprie
tate, de significatione verborum: sed maiore cura, in
quit, tropos, figuras verborum & sententiarū doceat:
» precipue vero illa infigat, quae in oeconomia virtus,
» quae in decore rerū, quid persona cuique cōueniat, quid
» in sensibus laudandum, quid in verbis, ubi copia pro
» babilis, ubi modus. Haec Quintilianus de grammatici
officio, ubi videmus de duabus grammaticae partibus
(quas fecit) methodicē (quae sola propria eius artis tā
tum erat) penē contemni: historice, quae grammaticae
nihil esset, vnicē cōmendari. Verū enimvero o Quin
tiliane, differat hic magister, aliena ista quamvis ex
cellentiora & rhetoricorum ac philosophicorū studio
rum (quorū propria sunt) tēporibus reseruet. Illa autem
disciplina sua proprie subiecta omni cura diligentiaq;

tractet & exerceat, hic commoretur, hic habitet, hoc Gram.
munus suū omnibus modis exornet, explicet in dictio- ff.
nibus singulis primam & nativam significationem,
tum phrasim & elocutionis rationē exemplis illustret,
sic assidens in exigendis literarum sonis, in accentus
observatione, in orthographia, denique hoc ad se per
tinere & totum & solum arbitretur, ut puerum sibi
in disciplinam traditum rectē & loqui & scribere
 doceat: de maioribus autē illis & altioribus quae tam
vehementer hic commendas, tantum duntaxat adhi
beat, quantum satis erit ad hoc methodices, quod asper
naris, munus tuendum. Vbi verò puer grāmatica par
tes omnes & loquendo & scribendo diligenter exer
cuerit, tum rhetoricas meditationes in tropis & figu
ris, philosophicas in reliquis laudibus adhibebit. Quod
idem Quintilianus ipse postea ait, sed imprudens, ut
alias tam saepe, seipsum conturbat: sic enim ait huius
» libri capite septimo, Haec ferē sunt emendatē loquendi
» scribendiq; partes, duas reliquas significatē & ornatē
» dicēdi non quidē grāmaticis aufero, sed cum mihi offi
» cia rhetoris supersint, maiori operi reseruo. Et postea ca
pite 1. li. 2. queritur à grāmaticis occupata esse rhetoricū
officia. Grāmatica doctrina est bene loquendi & scri
bendi, ait Quintilianus: Attamen idē Quintilianus
iubet ut grāmaticus doceat potius & ornatē ex tropis
& figuris, & sapienter ac decorē ex consilio, iudicio,
prudentiaque rerum, quā bene loqui & scribere. At
ista grammatica sola sunt, illa sunt rhetoricae ac phi
losophiae. Quare Quintilianus grāmatici doctoris pro

*secunda et
rursus
ram ca
ano m
ora*
 pria officia isto modo non describit, sed aliena & im-
 propria valde imprudenter confundit: in superioris
 illius erroris laqueos rursus incidit. Postremum est in
 " exercitatione grammaticæ artis, ut puer, ait Quinti-
 " lianus, poetarum sibi propositorum versus soluat, mox
 " mutatis verbis interpretetur, tum paraphrasi audacius
 " vertat, breuiet quædam & exornet, sententias propo-
 " sitas subiectis rationibus explicet. Verum puer iste Ro-
 manus doctori grammatico commissus quomodo Ho-
 merum mutatis verbis explicabit, qui Homeri verba
 nisi prius à magistro sibi exposita intelleturus non
 fuerit? Neque enim Græco grammatico Romanus puer
 instituendus traditur, ut parta orationis facultate ad
 res alias utatur: unde enim parta illi infanti esset? sed
 ut sermonis facultatem audiendo, legendo, imitando
 consequatur. Et hic tertius exercitationis error par est
 secundo. Ut enim grammatico præceptor in docendo,
 sic nunc eiusdem artis auditori in discendo, non gram-
 maticæ, sed rhetoricæ, sed cōfirmatæ iam planè & ar-
 tis & exercitationis munus imponit. Quamobrè Quin-
 tilianus in hac secunda schola longè grauius errat,
 quàm in prima. Illic enim res alienas tradebat, hic etià
 falsas conturbat: & in arte grāmatica, cuius partem
 historicen facit, & in artis exercitatione, tum quòd so-
 los poetas legendos proponat, tum quòd magistrum &
 discipulum isto modo instruat. Atque hic non dico in-
 conquirendis & inueniendis rebus Quintiliano curam
 defuisse, sed iudicij prudentiā, sed syllogismi rationem
 debementer in eo desidero. Reliquis primi libri tribus

capitibus due quedam nouæ scholæ Fabiano oratori
 describuntur: in quarum altera mathematicas artes
 cognoscat, in altera ad Vocis & actionis dignitatem
 comædos, tragædos, & palestras magistros adhibeat.
De mathematicis autem magis, quàm de grammaticis
mirum est in rhetoricis artibus ita præcipi, quanquam
nihil admodum Quintilianus præcipit. sed tamen finge
 mathematicas artes singulariter à Quintiliano in-
 strui, quis erudiendæ inuentutis hic ordo fuerit? Rhe-
torica in elocutionis & actionis ratione, dialectica in
 præceptis & inuentionis & dispositionis omnibus ma-
 thematicis artibus generalior & cōmunior est, & ab
 illis vniuersis scientiarum fontibus singulares hi ma-
 thematici tanquam fontes fluxere. Cognitionis igitur
 ordine & rhetorica & dialectica præcedunt: mathe-
 matica omnia sequuntur: nec contrà pro Quintiliano dici
 potest, olim sic artes ipsas pueris traditas esse. Nam ma-
 thematicæ artes primæ & diu artes solæ fuerunt, nec
 aliæ poterant prius explicari, quæ nullæ essent. Quādiu
 enim lingua fuit integra, grammatica nulla fere fuit,
 & de rhetorica nihil admodum ante Isocratē fuerat
 institutum. Verum cum res non doceri solū & percipi,
 sed faciliè & doceri & percipi repertis ad id artibus
 possint, non iam quid solitum sit aliquando fieri, sed
 quid tandem oporteat fieri, quærendum esse arbitror.
Præcipiunt vna quasi voce omnes omnium magistro-
rum scholæ, progressiones & institutiones artium ab
vniuersis ad singularia tendere. Quare grammati-
 cam, rhetoricam, dialecticam præcedere, mathematicas

Tertia scho-
 la confusa
 de mathe-
 maticis ar-
 tibus, quæ
 post rheto-
 ricā docēda
 sunt, nō or-
 dine præ-
 posto con-
 fundenda.

Quarta
schola apud
comædos &
tragædos,
& palaestri-
tas inepta.

artes sequi necesse est. Hoc Veritatis fundamētum, non cōsuetudinis abusum sequor. Ad comædos, tragædos, & palaestritas à mathematicis nos mittit Quintilianus, vtiliter fortasse, si Quintiliani tēpore viueremus: quia tum illi homines in propria & vocis & corporis formatione studiose elaborarunt, Verū artis scriptori non conuenienter. Artes enim rerum constantium & perpetuarum & immutabiliū esse debent, & eas ideas tantū spectare, quas Plato gigni negat, & ait semper esse. Tempus autē nullum fuit, locus nullus fuit, nec erit, quo non possit ornate dici, quo moderatio & vocis & gestus non possit adhiberi. Tempora & loca multa fuerunt, erūnt q̃, vbi comædi, tragædi, palaestritæ nulli fuerūt, nec erunt: Non igitur recte facit Quintilianus qui artē perpetuā & immutabilem tam incertis magistris subiiciat. Atque in his omnibus scholis ad huc videmus, q̃ non absint rerū varietas & copia, sed q̃ syllogismi & iudicij ratio desit. Quicquid Quintilianus credidit oratori cōmodum fore, huc coniecit, non considerauit an esset propriū huius institutionis. Ad dialecticā omnes istas scholas referamus, eius iudicio permittamus: prima infantia schola rhetorica nihil est, secūda schola grāmatica est, & multis partibus falsa, nō solum rhetorica aliena est: tertia & quarta omnino item aliena, & varia ratione confusa. Quā igitur dialectica sententiam expectemus, nisi vt à rhetoricis institutionibus scholas omnes istas non solum improprias, sed falsas, & inepte confusas expelli atque exterminari iubeat? Atque hæc de primo libro. Secundo

» prima apud rhetorem elementa, & quæ de ipsa rhetorica substantia quaruntur, tractantur, ait Quintilianus. At tria primū magna & ampla capita sunt de tempore pueri ad rhetoricē deducendi, de moribus & officiis praeceptoris, an optimo praeceptore protinus sit utendum, antequam de primis rhetoricae exercitationibus dicatur. Quæ ipsa fac esse certa, vera, laudabilia, vtilia: propria tamen huius artis & doctrina ad breuem & perspicuā docendi viam descripta quomodo faciemus? Quereret Donatus in explicatione sua artis similia, quando puer è domestica disciplina ad grammaticum deducendus, quales grammatici mores esse debeant, an protinus optimo grammatico sit utendum: illa tam vtiliter in grammatica & omni disciplina quærentur, quā quarūtur hīc in rhetorica. Sed non omnia quæ verè, quæ vtiliter queri possunt, possunt etiam propriè & instituto conuenienter queri. Optimus praeceptor viam facilem & breuem in docendo sequi debet: cur igitur tot diuerticulis, tot mæadris, tam spinosa, tam tortuosa via initur? Hīc diligentiam & curam maximam in accumulandis rebus agnosco, dialecticam in discernendis & aestimandis nullam prorsus agnosco. Quatuor deinde capitibus de rhetorica exercitatione admodum confuse agitur, primò vt in narratione & fabula & argumenti & historiae confirmandi, refellendi, laudandi & vituperandi opere, pueri exerceantur. Hoc Quintiliani praeceptum non totum, sed ex parte reprehendo, quia nec loco, nec ordine positum sit. Ars primū describatur, tum demonstre-

Exercitatio artis nō dum describitur variis rebus à Quintiliano confusa.

Non histo-
rici potius
oratori, q̃
oratores le-
gendi.

tur exercenda artis ratio in scribendo primum, tum etiā in dicendo. sed tamen totā exercitationis disciplinam hoc loco traditam videamus. Quintilianus dederat antea grāmaticis exercitationibus poetā solum: nunc historicum primò, oratorem deinde rhetoricis meditationibus attribuit: ut primò poetæ, deinde historici, tandem oratores pueris praelegantur. De poetis antea iam dixi, & valde miror Quintiliano id in mentem venisse, ut formando oratori putaret aptiores poetas & historicos, quā oratores esse, cum poetarum & historicorum non dico res permultas licentius & mollius expressus, sed virtutes etiam plerasque vitandas oratori vel in his institutionibus Quintilianus moneat. An formabit oratorem melius Livius aut Sallustius, quā Cicero? Ego verò ut poeta formando malim Virgilium atque Homerū, ceterosq; poetas egregios & insignes, quā oratorem Vllum: sic instituendo oratori Ciceronē longē historicis ac poetis omnibus praeferam. An verò maior est oratoris in historicis, quā in oratoribus similitudo? Quapropter non solum alienum hoc totum caput, sed totius capitis consilium falsum iudico. Capita duo proxima sunt de diuisione materialium, de dicendo, vtilia: estò etiam vera. At nec loco, nec ordine sicut superiora duo posita. Dixit antea Quintilianus de Grāmatica arte prius, de artis exercitatione postea: & in eo rectè: Prius enim descripta cognitāque sit ars, quā de artis exercitatione dicatur. Ars autē rhetorica descripta à Quintiliano nondum est, de eius igitur exercitatione importunè isto loco præ-

cipitur: & iudiciū hīc ut antea, syllogismūq; à Quintiliano requiro. Capita septē proxima quæstiones habent de ediscendo, de officio discipuli, de modo docendi discipuli, de vtilitate declamandi, an cognitio artis sit necessaria: quare ineruditi videantur vulgo ingeniosiores, quis modus sit in arte. Omnia sanè ad institutam artis Rhetoricæ descriptionem magis aliena, quā illa de quibus adhuc differuimus. Postremum de modo artis valde videtur verū, quòd Rhetoricæ præcepta catholica non sint, sed ad temporis, loci, personæ, causæ varietatem commutabilia. At si ars rhetorica suis partibus elocutione & actione comprehensa sit, falsissimū fuerit. Tam enim constans ferè ars erit Rhetorica, quā arithmetica, vel geometria, & eius præcepta de elocutione & actione tã stabilia, quā theoremata Euclidis de planitie ac linea. sed Quintilianus suas institutiones, id est, ad forēsium & ciuiliū causarum Romanas formulas, astrictam variarum artium confusionem, Rhetoricam artē vocat: nec mirum est de tali arte dici, præceptis eius non esse cōsidendum, cum tam fallacia, falsæque sint, non solum omnibus locis, temporibus, personis non conuenientia. Atque hæc libro primo, & libri secūdi capitibus tredecim Quintilianus extra rhetoricæ substantiā tradit esse. Reliqua capita octo libri secūdi in partitione proæmio comprehensa dicit de substantia Rhetoricæ esse: & sanè decimoquarto capite substantia Rhetoricæ quædā tractatur: vbi quòd etymon sit Rhetorica, Quintilianus videtur explicare velle, non satis explicat tamen: non

Rhetoricæ
modus.

Partitio
Quintilia-
ni vitiosa.

enim Rhetorices etymologiam omnino ostendit: qui dicit Latine Rhetoricam vel oratoriam vel oratricem transferri, sed qui exponit quæ sit origo Verbi, & Unde deducta significatio. Partitur totam doctrinam sequentem tres in partes, ut dicatur de arte, artifice, opere, partitione admodum ridicula & inepta. Definita enim prima parte, pars secunda tertiæque comprehenduntur. Non definitur in grammatica grammaticus, non grammatici opus: Non definitur in arithmetica, in geometria, arithmeticus, geometra, vel arithmetici, vel geometra opus, quia ars demonstrat qualis artifex, quale ipsum artis opus esse debeat. Dialecticas igitur partiendi leges hic à Quintiliano requiro. Cætera autem omnia tam perplexa, tam proluxa de Variis & controuersis Rhetoricæ definitionibus, quod Rhetorica utilis sit, quid sit ars, & cuiusmodi, quod ars plus quam natura conferat, an Rhetorica sit virtus, quæ sit eius materia, planè sunt eius doctoris, qui rudes & incipientes huius artis discipulos velit aut detertere, aut frangere, aut fallere: quem doctorem tamen vehementer Quintilianus octauo libri initio & verè reprehendit: non eius qui via simplici & breui cupiat ad usum artis perducere, quem eodem loco commendauit. Quid autem attinet omnium hominum errores de rhetorica definitione, utilitate, arte veluti cumulare, falsa etiam conturbare, quod consummatum oratoribus plus ars, quam natura conferat? Distinguatur enim, ut decet, in hac perfecti oratoris questione, natura, ars, exercitatio, sanè primas (ut oratorio secun-

Ars non
plus confert
quam natu-
ra, ut quin-
tilianus pu-
tauit.

do Cicero rectè sentit) natura, secundas exercitationi, tertias & minimas arti tribuimus. Et hoc Quintiliani sophisma falsum esse demonstrabimus: qui cum ait, consummatum plus adferre doctrinam, quam naturam: Vno artis nomine & naturam, & artem, & exercitationem comprehendat, cum tamen cõparet in hac questione naturam cum arte: hic dialectici salis ne mica quidem vlla est: nihil discernere: nihil sincere ac constanter æstimare doctor iste potest: totus in dialecticis sanè plumbeus est. Sunt autem valde ridicula Quintiliani argumeta in questione an rhetorica sit virtus: sed de his initio quia dictum est, nihil necesse est iterum dici. Postremo capite valde occupatus est Quintilianus in inuestiganda Rhetoricæ materia: & varia diffidentium hac de re opinionum sententia: tandem cõcludit materiã Rhetorices esse, res omnes quæ ei ad dicendum subiectæ sunt. Quod sanè parum perspicue & planè dictum est. Primum quod alia sit artis, artificis verò alia materia. Ars rhetorica sibi proponit naturalis usus in bene dicentium exemplis obseruationem, quam præ-

Materia
Rhetorica.

Ma^a Rhet.
ra & pp^r

Hanc igitur materia licet non satis explicata definitionem, tamen probo, & ad Vera Rhetorica proprias institutiones accipio. Duobus enim primis oratoriari institutionum libris ex tam multis scholis domestica, grammatica, mathematica, comædorum, tragædorum, palæstrarum, rhetorum tandem, hæc duo sola sunt, quæ in Vera Rhetorica laudari & probari possunt. Rhetorica est bene dicendi scientia: materia oratoris est res quævis ad dicendū ei subiecta. Cætera verò tam multa, tametsi locis aliquot vera vtiliaque, tamen omnia in rhetorica artis accurata descriptione aut aliena omnino, aut certè præpostera sunt. De duobus primis Quintiliani libris adhuc est disputatū, ubi grammatica imprimis confusa est. Quinque proximis de Dialectica agitur, de inuentione quippe & dispositione. Ergo de his partibus deinceps, & de capitibus etiā singulis est differendum. Primo itaque capite libri tertij accumulatur Quintilianus vnum in locum omnium huius artis magistrorū & Græcorum, & Latinorum inuenta, & magistros ipsos nominatim recenset, curiosus planè, sed inutili diligentia. Nihil enim catalogus iste tot nominum doctrinæ Rhetoricæ ostendit, non magis quàm in grammatica, si isto vanitatis studio omnes grammaticæ scriptores nominatim persequare: nihil in quâ catalogus iste doctrinæ ostendit. Inopia iudicij & syllogismi, copiâ vanitatis huius peperit. Tale caput proximum est, quo tamen loco non satis acutè Quintilianus Rhetoricæ causas & principia distinguit, naturam, vtilitatē, artem, exercitationem. Quid

Rhetorica
principia,
natura, v-
tilitas, ars,
exercitatio
non rectè
ponuntur.

enim? an Plato & Cicero errarunt? an Quintilianus ipse libri huius capite quinto errauit, cum docet tribus rebus Rhetoricam perfici atque absolui, natura, arte, exercitatione? quid vtilitas habet à tribus illis causis & principiis diuersum? nihil enim est frustra & sine vtilitate aliqua vel à natura propositum, vel ab arte descriptum, vel ab exercitatione tractatum. Hæc dialectica partiendi elegantia est, quod tribus membris debeas explicare, vno consilio quatuor amplificare. Tertio capite diuiditur rhetorica in quinque partes, inuentionem, dispositionem, elocutionem, memoriam, & actionē. In qua partitione nihil iam miror Quintilianum dialectica tam nudum esse, qui dialecticam ipsam cum rhetorica hic confusam non potuerit agnoscere, cum dialectica sint, inuentio, dispositio, memoria: Rhetoricæ tantum elocutio & actio. Ratio verò Quintiliani quare quinque sint istæ rhetoricæ partes ex vno & eodem erroris fonte defluxit, vnde superioris confusionis causæ fluxerunt: Non potest orator (ait Quintilianus) perfectus esse sine virtute, sine grammatica, sine mathematicis artibus, sine philosophia. Oratoris igitur natura est ex omnibus his rebus definienda: Non potest (ait idem) grammaticus absolutus esse sine musica, astrologia, philosophia, rhetorica, historia. Grammatica igitur partes duæ sunt, methodice & historice: ita nunc demū Quintilianus ratiocinatur: non potest rhetorica consistere, nisi res primò inueniatur, deinde disponatur, tum exornetur, postremò memoria mandetur, & pronuntietur. Quinque sunt igitur hæc partes

Rca'
primi
causæ

Rhetorica
partitio
vitiola.

Rca'
vitiola
partes

Grammatica,
rhetorica,
dialectica
distinctio.

rhetoricæ. Causa ista sine qua (ut quidam nominant) Quintilianum saepe sefellit & induxit. At ego longè aliter de proprietate & veris artium partibus disputandum (ut iam dixi) & ratiocinandum duco. Artium materias distinguendas & separandas esse iudico. Dialectica mentis & rationis tota est, rhetorica & grammatica sermonis & orationis: Dialectica igitur inuentionis, dispositionis, memoria (quia mentis omnino sunt, & intus sine ullo lingue aut orationis auxilio exerceri possunt, ut in plerisque mutis, ut in multis populis, qui sine sermone ullo viuunt) artes proprias habebit. Grammatica tribuetur ad bene loquendum atque scribendum, in interpretatione etymologia, in coniunctione syntaxis, in syllabarum breuium & longarum pronuntiatione prosodia, in recta scribendi ratione orthographia. Rhetorica igitur ex sermonis & orationis cultu partes due sola propria relinquetur, elocutio & actio: proprium præterea ac suum rhetorica nihil habebit. Neque hic Quintiliani modo disputo ex ea causa, sine qua res esse non potest: ex causa propria & legitima disputo,

Tot partes in vnaquaque arte sunt instituendæ non plures, quot sunt in propria eius & naturali materia:

In materia artis dialecticæ, id est naturali rationis usu, vis est inueniendi, disponendi, & recordandi: Tot igitur partes sunt in ea explicandæ.

Item,

In materia rhetorica subiecta vis eloquendi & pronuntiandi sola continetur:

Tot igitur partes in ea sunt explicandæ.

Item,

Partes alterius artis non sunt in arte rhetorica permiscendæ:

Inuentio, dispositio, memoria alterius disciplinæ partes sunt, nempe dialecticæ:

Non sunt igitur in rhetorica permiscendæ.

Partes autem illas esse dialecticæ Quintilianus suo nobis etiam testimonio locus alius demonstrat: libri enim quinti capite postremo de dialecticis sic ait, Næque illi homines docti & inter doctos. Verum quæretes minutius ac scrupulosius scrutantur omnia, & ad liquidum confessumque perducunt, ut qui sibi inueniendi & iudicandi vendicent partes, quarum alteram *ῥητορικὴν*, alteram *ὑποκριτικὴν* vocant. Hic Quintilianus dicit à dialecticis & inuentionem & iudicium (quod magnam dispositionis in singulorum argumentorum conclusionibus & syllogismis partem continet) vendicari: Et de memoria ait tandè libri vndecimi capite secundo, si quid artis habeat, id totum dispositionis & ordinis esse. Dicat igitur à dialecticis ista quoque partem posse meritò vendicari: quia in dialectica verè descripta ordinis & dispositionis ex syllogismi & methodi præceptis doctrina verissima doceatur. Refellit hoc capite Quintilianus varias opiniones de numero harum quinque partium, sed ita plerumque, ut ipse multò grauius labatur, quàm hi quorum lapsus reprehendit. Quidam adiciebant iudiciū tanquam ab inuentione & dispositione diuersum. Hos reprehendit Quintilianus nullam putat esse iudicij doctrinam.

nus recte: Verum argumento non recto, sed valde veri iudicii ignaro atque imperito. Iudicium Quintilianus inuentioni, dispositioni, elocutioni, pronuntiationi se commistum arbitratur, ut ab his separari doctrina & praeceptis non possit: nec omnino intelligit illam esse iudicii doctrinam, sed (ut postea in extremo volumine sexto est) existimat non magis arte tradi posse, quam gustum vel odorem. Ita se Quintilianus dialectica valde ignarum profitetur, qui de iudicandi parte, de tot syllogismorum & simplicium & coniunctorum modis neque quidquam vel audierit, vel legerit, qui non meminerit à Cicerone de Stoicis ita dici, quod in altera dialectica parte duntaxat elaborarint, inueniendi artes non attigerint, iudicandi vias diligenter persecuti sint. Neque vero audiendum quod existimari forsitan possit, aliud esse rhetoricum, aliud dialecticum iudicium: nam enim est hominis iudicium ad quidvis estimandum, an id vere expediat, conueniat, deceat, an tale omnino sit, quale esse videatur, quod syllogismo solo praestatur atque efficitur: nec aliud est quidquam verum vel falsum regula syllogismi perspicere, quam vere an falso dicatur quodcunque in controuersiam & contentionem adducitur. Hic quid dicam iudicii doctrinā, syllogismi disciplinam Quintiliano defuisse, cum ipse neget illā omnino esse posse? Quid pluribus argumentis iam contendam in dialecticis rudem Quintilianum esse? Non enim solum confitetur quod arguo, sed profitetur. A dialecticis ait duas artes vendicari, alteram inueniendi, alteram

iudicandi: ait quidem, sed non credit, quia affirmat iudicii artem nullam esse. Pergamus igitur, & contra rhetoricum hunc, iudicii arte & doctrina carentem, iudicii tamen arte utamur. Sententiam eius reliquis de rebus ad dialectici iudicii normam referamus. Deinde vero mirabiliter confusa est institutio: nec Aristotelica sophismata de modalibus sunt tantis ineptiis absurdiora. Quarto, quinto, sexto, decimo, undecimo capitibus agitur de oratoris materia, & eius diuisione. Hanc igitur primum de questione contentionem expeditamus. Tria causarum genera à Quintiliano primum constituuntur, demonstratio, deliberatio, iudicium: eiusque partitionis Aristoteles author adhibetur, is scilicet, qui omnium in hac arte tenebrarum inuentor & author propemodum solus fuit, qui dialecticam inuentionem primus in rhetorica arte conturbauit, qui quaestiones tam ineptè, tamque ridiculè (quam in Aristotelicis animaduersionibus docuimus atque hic repetemus) distribuit. Ad partitionem hanc primum esse falsam dico: quia sint quaestiones innumerabiles, quae nulla horum generum parte contineantur, quod Quintilianus vidit, cum ait, Verum & tum leuiter est tentatum, cum apud Gracos quosdam, tum apud Ciceronem in libris de oratore, & nunc maximo nostrorum temporum authore, prope impulsus, ut non modo plura hac genera, sed etiam pene innumerabilia videantur. Nam si laudandi ac vituperandi officium in parte tertia ponimus, in quo genere versari videbimur, cum quarimur, consolamur, mitigamus, concita-

De questione
num & statu
tuum gene-
ribus.

Aristoteles
author te-
nebrarum.

Non solum
tria sunt ge-
nera causa-
rum, & quo-
modo falsus
sit Quinti-
lianus.

„ mus, terremus, confirmamus, precipimus, obscure dicta
 „ interpretamur, narramus, deprecamur, gratias agi-
 „ mus, gratulamur, obiurgamus, maledicimus, descri-
 „ bimus, mandamus, renuntiamus, optamus, opinamur,
 „ & plurima, ut mihi in illa veteri persuasione perma-
 „ nenti velut petenda sit venia, querendumque quo mo-
 „ ti priores rem tam late susam, tam breuiter astrinxer-
 „ rint. Hæc ille recitat ad pompam quandam, ut rem
 „ difficile soluisse videatur: neque videtur argumenti
 „ vim (quo contra se vitur) intellexisse, sed captiosa &
 „ fallaci solutione contentus seipsum capit & sefellit. Sic
 „ autem Quintilianus sibi videtur huic occurrere obie-
 „ ctioni: Mihi cuncta rimanti (ait) talis quedam ra-
 „ tio succurrit, quod omne oratoris officium aut in iudi-
 „ cii est, aut extra iudicia. Esto: quid tum? Eorum de
 „ quibus iudicio queritur (ait) manifestum genus est.
 „ Concedo: quid deinde? Ea quæ ad iudicem non veniunt
 „ (ait) aut præteritum habent tempus, aut futurum:
 „ quamobrem, inquam? an nulla, quæ ad iudicem foren-
 „ sem non veniat, de re præsentis questio, nulla disputa-
 „ tio, nulla dicendi occasio potest existere? Cum de hac
 „ syntaxi, de hoc quadrato, de hac stella, de hoc vulne-
 „ re, de hac rhetorica, de rebus huiusmodi innumerabi-
 „ libus queritur, de præterita re aut futura queritur po-
 „ tius, quàm de præsentis? falsum igitur hoc est. sed ta-
 „ men perge. Præterita (inquit) laudamus aut vitupe-
 „ ramus, de futuris deliberamus: An non etiã de præ-
 „ teritis & futuris & querendi, & consolandi, & mi-
 „ tigandi, & concitandi, & terrendi, & alia innume-

„ rabilia agendi offerri potest occasio? Nihil hæc igitur
 „ Quintilianus concludit, nihil soluit, sed seipsum con-
 „ fundit. At euidens approbatio altera superiori addi-
 „ tur. Omnia de quibus dicendum est (ait) aut certa sint
 „ necesse est, aut dubia. Quid tum, Quintiliane? quid
 „ hac diuisione efficies? Certa ut cuique est, animus lau-
 „ dat (ait) aut culpat. Atqui multa & incerta lauda-
 „ mus & vituperamus, ut Cicero & Cæsar in Catone:
 „ & multa certa tractamus, neque laudando, neque vi-
 „ tuperando, ut rerum artibus & liberalibus, & illi-
 „ beralibus comprehensarum incomprehensibilia penè
 „ negotia: Pars igitur huius partitionis est falsa. Ex
 „ dubiis (ait) partim deliberatur, partim lite contendit-
 „ tur: Ego vero hæc idem requiro, quod in membro pro-
 „ ximo, Dubie sint ignorantibus, res infinitæ artibus com-
 „ prehensæ: an de iis hæc ignarus ex rhetoricis Quinti-
 „ liani præceptis senatus aut populi deliberationem aut
 „ forense iudicium informare, non doctum & peritum
 „ hominem adhibere & interrogare debeat? O leuem
 „ & inertem confirmationem! Hac scilicet subtilitate
 „ Quintilianus argumenta sibi obiecta refutauit? hoc
 „ modo suorum temporum authori maximo restitit? At-
 „ qui non est hoc falsa argumenta veris argumentis re-
 „ fellere, sed falsis sophismatis vera potius confirmare.
 „ Addit Quintilianus ad extremum velut solutionem
 „ quandam aliam. Ceteras illas species in hac tria ge-
 „ nera recidere: sed insolenter admodum & artis scri-
 „ ptori indecenter. Authoritate siquidem sua nobis im-
 „ perare vult, quod nulla ratione vera probare queat.

Quæstionū
diuisio inu-
tilis in rhe-
torica.

Dialecticam partiendi prudentiam hīc requiro: non iam dico Quintilianum tantum sine arte iudicij labi, sed sine ulla inuentionis intelligentia vagari: partitiones quæstionum similis ac longè maioris Vanitatis sequuntur totis capitibus, quinto, sexto, vndecimo, contra quas non statui maiorem orationem consumere, vt doceam & ineptus & falsas esse, sed potius vniuersa quadam tot ineptiarum confutatione vtendum mihi esse duxi. Dico igitur in arte rhetorica non solum verè & propriè ex elocutionis & actionis partibus comprehensa, sed in hac Quintiliani confusione ex inuentionis, dispositionis, elocutionis, memoriæ, actionis partibus conturbata, totam quæstionum istarum partitionem & diuisionem planè inutilem esse. Quamobrem verò ita sentiamus, hanc argumentationem ex Aristotelicis animaduersionibus repetamus,

Communis rerum sibi subiectarum doctrina nullam earum partitionem requirit, vt in grammatica non sit diuisio rerum grammaticæ subiectarum, quia grammatica communis est ars de omnibus rebus scribendi & loquendi.

Rhetorica vel quinque partibus à Quintiliano confusa, tota communis est rerum sibi subiectarum. Vna enim communis est ars memoria, pronuntiatio- nis, elocutionis, nec earum variè partes ad variis quæ- stiones accommodatæ, nisi quod nescio quid de quali- tate elocutionis, & genere in demonstratione, delibe- ratione, & iudicio præcipitur, ars tamen alia non est troporum & figurarum, sed vsus alius: de inuentione

& iudicio idem suo loco probabo & demonstrabo. Imò verò Quintiliani iudicio potius acquiescam, à quo rhetorica definita est non de hac aut illa re, sed de omnibus rebus bene dicendi scientia.

Rhetorica igitur nullam quæstionum partitionem requirit.

Hic non captiose aut obscure argumentor, sed causam summam & primam partiendæ quæstionis interpre- tor. Si quæstio diuidenda esset in rhetoricas, id fieret quia ad certas quæstiones, artes quadam certè accom- modarentur: omnes in vniuersum illarum partes om- nibus quæstionibus non conuenirent. At id falsum esse contendo, primum in tribus partibus, elocutione, memoria, actione id planum & confessum obtineo: in duabus reliquis partibus, inuentione & dispositione, idem rebus necessariis addicendum suscipio. Summa verò totius confusionis in vna inuentione est: non est iterata sapius, non pluribus modis confusa est me- moriæ aut pronuntiationis doctrina: semel exponi- tur, & vno tantum loco: non est repetitis iisdem ge- neribus & confusis conturbata elocutionis in tropis & figuris disciplina: quanuis enim multis rebus non ne- cessariis à Quintiliano pars ista onerata est, tamē vna & vno octauī & noni libri loco proposita est: de di- sciplina dispositionis & argumentorum, & quæstio- num, & partiū orationis multa Quintilianus variis locis loquitur: præceptum nullum vniuersale (vt eius verbis vtat) interpretatur. Summa inquam confusio- nis rhetorica in inuentione tota versatur: cuius cau-

Tota con-
fusio in in-
uentionis
arte.

sam possumus ex ratione & progressionē temporum percipere. Video enim artis huius doctores & magistros in cumulandis veterum decretis, & in nouis excogitandis maius studium, quā in distinguendis & alienis & suis inuentis iudicium adhibuisse. Primi rhetores ante Aristotelem non vt generalē quandam & de rebus omnibus ornatē dicendi doctrinam traderent, sed tantum vt consiliis quibusdam & monitis forēsū & ciuiliū causarum formulas instruerent, de ratione amplificādi ex tropis & figuris: de mouendo auditore ad iram, misericordiam, inuidiam, indignationem, & eiusmodi affectus: de generibus causarum demonstratiuarum, deliberatiuarum, iudicialium alij alia proposuerunt. Aristoteles postea cupidē & curiosē in vnum ea omnia accumulauit, & cum primis illis artibus vniuersos dialectica inuentionis & communes locos conturbauit: de pronuntiatione nonnulla etiam excogitauit: memoria postea rhetorica addita est. Tot igitur modis inuentionis artes inuoluit, quot modis inuolutas habemus, cum tamen vna tantum generalis doctrina in decem locos causarum, effectorum, subiectorum, adiunctorum, dissentaneorum, collatorum, nominum, distributionum, finitionum, testimoniorum distincta ad omnes quæstiones, ad omnes orationis partes, ad res omnes denique facillimē & apertissimē declarandum accommodari posset. At dicet aliquis, illæ minores inuentionis artes in generibus causarum, in partibus orationis nouitiis & rudibus describuntur, maiores autem & cōmuniore quæ sunt

Aristoteles
author huius
confusionis.

doctrina
hinc de
vici co. leua

in locis vniuersis, iis scilicet qui iam aliquem progressum in illis studiis fecerint. Audio, inquam, & hoc oratorio secundo apud Ciceronem dici scio, sic enim illic Antonius de his inuentionis locis loquitur. Ego autem si quem planē rudem institui ad dicendum velim, iis potius assiduus vno opere eandem incudē diem noctēque tundentibus, qui omnes tenuissimas particulas, atque omnia minima mansa, vt aiunt nutrices, infantibus pueris in os inserunt: sin sit & doctrina liberaliter institutus, & aliquo iam imbutus usu, & satis acri ingenio esse videatur, illuc cum rapiam, vbi non seclusa aliqua aquila teneatur, sed vnde vniuersum flumen erumpat: & illi sedes tanquam domicilium omnium argumentorum commonstret, & ea breuiter illustret & verbis definiat. Hæc illic Antonij voce Cicero. At de Cicerone hoc in vniuersum responsum esse volo, In rhetoricis præceptis nihil ferè Ciceroniani vel iudicij, vel ingenij esse, sed magistrorum & rhetorum quos audierat, vel legerat, Aristotelis maximē, artes propositas esse: Ciceronem his artibus eloquentē factum non esse, nec ex his ita perturbatis artibus eloquentiā Ciceronis, sed ex artibus nostris (quas ad eius usum accommodamus) mirabilem facile posse perspicui. Attamen sit contrā Ciceronis autoritas, an superiorem volumus in artis disputatione hominis cuiusquam autoritatem, quā causa veritatem esse? Pone simile aliquod in alia artis institutione documentum. Definiat grammaticus nomen & omnes adiunctas nomini circumstantias, & accidentias exponat in

vnicā est
ars inuen-
tionis, eaq;
communis
omniū rerū.

*huius
qua de ab
quon dicit
posuit.*

Uniuersum: Hoc quia commune est, quia generale est, ad omnia nomina sufficere arbitramur: minutiores artes nullas requirimus, nec ulla specialis facilius explicari posset, quam est illa generalis. At in inuentionis doctrina idē planē est. Qui magister docet omnia quae de re aliqua dici possunt, esse vel causas, vel effecta, vel subiecta, vel adiuncta, vel dissidentanea, vel comparationes, vel nomina, vel tributiones, vel finitiones, vel testimonia, & ea diligēter explicat, sanē omnium rationum, omniumque argumentorum doctrinam explicat: nec ulla minutius secta institutio commodior esse potest: nec tot subductionibus (quibus Quintilianus in quaestionibus, in orationis partibus utitur) ulla melior aut facilius via docetur ad cogitandum & inueniendum, quod de re proposita dicatur. Quamobrem tantae perturbationis excusatio probari nullo modo potest: atque etiam licet in omnem quaestionem omnia argumenta non cadant, attamen cui quaestioni qui loci cōueniant, melius & facilius communium locorum cum quaestione collatio declarabit, quam ista tot artium confusio. proposita quauis & quacunque de re quaestione, cum decem communes locos perlustraueris, videbis quae suppedient, & quae non suppedient argumenta. Sed ad ipsas inuentionis artes, quae docentur à Quintiliano, in generibus caussarum, in partibus orationis, in locis communibus veniamus: nihil nisi decem nostros locos in his confundi doceamus, melius nihil ostendi, quo inuentus instrui atque adiuuari possit ostendemus. Confirmo enim & recipio hosce

decem locos solos esse, & praeter hos in tot inuentionibus Quintiliani, nihil quod ad verā doctrinā rationē referri possit institui. Caput septimū est de demonstratōne: quos igitur laudis locos à nostris diuersos Quintilianus hic exponit? Nullos, sed de nostris quatuor confundit, neque tamen integros assumit, causas, effecta, adiuncta, testimonia. Demonstratōne enim petendam esse docet à parentibus & maioribus, quae procreantes causae sunt in nostris locis. Item ex inuentis, actis, dictis, factis, quae effecta sunt: Item ex animi, & corporis, & fortuna cōmodis, quae adiuncta sunt: Item ex testimoniis diuinis: praeterea nullum argumenti genus attingit. Nihil igitur hic Quintilianus ostendit inuentionis, quod sit non modo nostris locis magis vtile atque accōmodatum, sed ne distinctum quidem atque separatū. De dispositione pauca admiscet, ut vel temporum gradus, vel generum distributionem sequamur. Quorum secundum in omni disputatione, quae via & ordine procedit, sequi debemus. In primo autem secundum adhibere & possumus, & nisi non planē intelligi volumus, debemus: quod Florus in laude populi Romani praestitit, ubi & gradus temporum sequitur, & tamen totam summā in quatuor partes diuidit. Idem Liuius in plena per decadis historia fecerat. Quare nihil hic demonstratōnis proprium Quintilianus ostendit, & cōiungi optimē possunt, quae disuncta esse existimat. Quae enim est ars vniuersa inuentionis, eadem est etiam demonstratōni accōmodata. In deliberatōnis capite nullus inuentionis locus à Quintiliano tra-

*inuētio de-
mōstratio-
nis & deli-
berationis.*

*Delibera-
tionis nulla
inuentio.*

ditur, nulla dispositionis via declaratur, tota res meris nugis amplificatur. De iudiciali autem genere separatim Quintilianus nihil instituit, ad eius doctrinam retulit libro quarto & quinto, quæ ab aliis rhetoribus communiter præcipiuntur de partibus orationis, item quæ de locis communibus inuentionis & generalibus. Quare concludamus primum in generibus causarum à Quintiliano nullas inuentionis artes proprias describi, quamobrem questionum & causarum genera ita diuidi oportuerit. Deinde hoc item concludamus, nullas inuentionis artes ad laudem, nullas ad consilium non dico demonstrari, sed attingi præter causarum speciem unam, effecta, adiuncta, testimonia diuina: quæ omnia diligentissimè decem locis nostris explicantur. Nam si de laude & consilio queratur, aperientur sanè nostris institutionibus omnes illi dialectica sapientia fontes in causarum generibus, in effectis, in subiectorum & adiunctorum, dissentaneorum tot partibus & modis, in reliquorum argumentorum tam copiosis & abundantibus locis, ut delectus rerum ac modus penè difficilis tibi sit, tanta copia præstabitur. Qualem igitur dialecticum hinc agnoscemus, qui iudicij vllam doctrinam neget esse, qui cum triplicem inuentionis artem statuat, primam hanc in generibus causarum tam aridam, tam inopem proponat inuentionis artem? Secunda inuentionis ars sequitur in partibus orationis à Quintiliano collocata. Itaque prius de partium ipsarum numero disputat, & nobis ideo nonnihil de his est dicendum. Capite itaque nono officia iudicialis causæ

duo Quintilianus facit, intentionem & depulsionem: partes quinque, præmium, narrationem, probationem, refutationem, perorationem: quasi non sit de facti coniectura contentio in demonstratione & deliberatione, ut aliquid illic intendatur & depellatur: quasi nequeant etià illæ orationis quinque partes in aliis questionibus distinguere: & hæc omnia seu officia seu membra sint iudicialis questionis propria, non omnium questionum communia. Sed de partibus orationis paulò plura dicenda sunt. Hæc enim partitione excepta vera & artificiose dispositionis scintilla in totis Quintilianis rhetoricis nulla est. Methodus dialectica (ut in nostris institutionibus dictum est) hoc præcipit, ut in magna rerum disputatione (quæ via & ordine persequi volumus) summa quadam primo loco ponatur, deinde tribuat in partes & species: easque singulas & earum particulas ad extremum ita confirmando & explicando persequamur, ut vniuersa præcedant, singularia sequantur: secundum quem methodi & dispositionis ordinem rhetores quidam viderunt, ad orandum duas esse necessarias partes (etiam si questio simplex esset, nec haberet plures questiones) propositionem & confirmationem, duas non necessarias aliquando tamen assumi, ut præmium & perorationem: cuius sententiæ Aristoteles author est. Alij quatuor fecerant, ut exordium, narrationem, confirmationem, perorationem: quam sententiam Cicero in partitionibus sequutus est: alij quinque, ut hinc Quintilianus: alij plures, qui tamen omnes ordinis illius artificiosi rationem quædam
d. ij.

Partitio
orationis ex
dialectica
methodo
sumpta.

habuerunt, ut vniuersum quoddam praeceperet, cuius partes deinde tractaretur. Exordio enim summa quaedam rerum poni solet, quae plerumque sequentibus partibus diuisa tractantur. Sed tamen hoc ita praeceptis confuderunt, ut in hac ordinis descriptione locos inuentionis & elocutionis modos conturbarent. Neque mirum. cum enim dialectica & rhetorica distinctas nullo modo artes haberent, cum mille tenebris iteratas & confusas easdem res haberent, quid mirum fuit tam varias & tam dissidentes his de rebus opiniones extitisse? Quamobrem dialecticas tertij libri laudes in partendis questionibus, in explicandis demonstrationis & deliberationis inuentionibus omittamus: quantus hic dialecticus, quam acer & diligens in exquirendis rerum causis, in usu doctrinae demonstrando fuerit Quintilianus, intelleximus. Videamus qualis & quantus in partium orationis inuentione declaranda philosophus fuerit, quae genera argumentorum in exordio, in narratione noua descripserit: ad alias enim reliquas orationis partes locos generales & docendi, & mouendi, & delectandi reseruauit, nullos proprios explicauit. Vereor ne plerique parum considerent attente, quod de secunda ista inuentionis arte contra Quintilianum disputo. Facit Quintilianus quinque partes eloquentiae, inuentionem, dispositionem, elocutionem, memoriam, actionem. Omnia igitur (dico) eloquentiae praecepta Quintilianus ad aliquam harum partium referat, necesse est: nihil de memoria & pronuntiatione in exordio & narratione praecipitur: per pauca de elocutione

in hoc libro
ex parte
alia

& dispositione confunduntur. Doctrina igitur reliqua inuentionis est, in qua dico non modo nihil esse, quod ad veram inuentionis artem referri possit, sed totum graecanicum, sophisticum, scholasticum, & plane puerile esse confirmo. Primum causam requiramus, quamobrem ad duas orationis partes, exordium & narrationem, inuentiones peculiare describantur: tum enim verè disputabimus, cum proprias & veras causas sequemur: triplicem verò exordij causam fuisse video, ut beneuolus, attentus, docilis auditor efficiatur. At id exordij proprium non est, quod attribuitur exordio proprium, & periculosius sanè fuerit auditorem in media oratione, cum res serio agitur, non esse beneuolum, attentum, docilem, quam in exordio. Deinde exordij istarum rerum causa duntaxat esse comparatum falsum est, & vsui contrarium: nullum enim Ciceronis exordium est in tot eius orationibus ad istas duntaxat ineptias comparatum, sed in omnibus orationibus quae quidè extant, exordij statim auditori ipsum de causa & aperte, & breuiter, & probabiliter instituit: non autem solum beneuolum, & attentum, & docilem facit. Age verò, sit sanè aliqua beneuolentiae, docilitatis, attentionis in exordio praecipue habenda ratio. Videamus an id melius Quintiliani confusis peculiaribus locis, quam nostris decem communibus efficiatur. Beneuolentia ducitur à personis, aut à causis, & utriusque adiunctis (ait Quintilianus) quasi verò rei qui accusatur, persona ipsa non sit pars causae: causa enim haec dicitur questio iudici proposita: ut, an Clodius sit

Causa tradende inuentionis in exordio nulla.

Causa tra-
dende in-
uentionis
in narra-
tione nulla.

Inuentionis
in narra-
tione loci.

insidiatus Miloni, quasi inquam, persona non sit pars
causa: & tam multa quae sapiens iste rhetor collegit
de personarum & causarum locis, personarum adiun-
cta non sint, ac non omnia haec perspicue doceantur à
nobis in adiunctorum loco, quae hic à Quintiliano con-
funduntur. Rhetorica (ita me Deus amet) breuius in-
tegra & tota tradi poterat, quam est exordiorum tam
magnifica doctrina à Quintiliano tradita: nulla in-
uentionis solida doctrina hic est, qualis in decem nostris
locis explicatur. Sed locos narrationis videamus, & re-
quiramus hic ite causam summam, quam obrem ars narra-
tionis propria describatur. Triadicum esse Quintilianus,
ad quae proprii loci narrationis describendi sint: quia
narratio debeat esse brevis, aperta, probabilis. At pri-
mum Aristoteles merito derisit, & reliqua etiam duo
magis in confirmatione necessaria sunt, quam in nar-
ratione. In narrando enim, siquid parum probabile
est, confirmando tandem & tractando credibile effi-
citur. Tum verò valde ridiculum est, cum tota dia-
lectica & inuentio & dispositio, totaque rhetorica &
elocutio & actio huc referatur, ut aperte & proba-
biliter dicamus, has virtutes omnium orationum com-
munes, vni orationis parti veluti proprias attribuere:
deinde perspicuitatis & probabilitatis artes etiam hic
excogitare, quasi totae artes illae suis praeceptis aliud de-
monstrent, atque efficiant. Sed tamen qui sunt proprii
inventionis loci, quos hic Quintilianus tradit: Attingit
quidem & confundit ex causis instrumenta, ex adi-
unctis locum & tempus, praeterea nullum omnino.

Quare nulla causa Quintiliano fuit inuentionis hic
commiscenda, nec ulla est, sed mathæotechnia fatua
pro vera arte. In his tamen ineptiis vnum est singulare
& dialectici artificij maxime proprium: quod Quin-
tilianus praecipit in narratione argumenta adhibenda
esse, non autem argumentandum. Itaque dialecticos
omnes irrideamus, dialecticam contemnamus, vnde
didicimus nullam orationem, cuius aliqua afferatur
ratio, sine argumento esse: omnem autem argumenti
expositionem, esse argumentationem: itaque orationem
ferè esse nullam, quae nihil argumentetur: quinimò
nulla Ciceronis narratio est, vbi non & argumenta
rerum & rationes ponantur, vbi non etiam syllogismi
& argumentationes adhibeantur. Ita Quintilia-
nus commenta graecanica nobis tradit, non praecepta ex
vero usu obseruata. Cetera quae sunt in hoc capite tam
multa, si persequar, vereor ne ipse ineptus sim. Quid
verò de egressione dicam? Quintilianus eam inter fi-
guras, quauis addubitans tamen collocat, & hic causae
partem esse negat, & tamen totum caput tertium in egres-
sione consumit: ne vllas apinas rhetorum tricasue omi-
sisse videatur, tam nulla se dialectica arte instructum
ostendit. Talis adhuc est quarto & quinto capitibus
de propositione & partitione, cum propositio vel qua-
estio sit ipsa, quae proponitur, vel syllogismi & argu-
mentationis fundamentum, & partitio sit inuentionis
locus, cuius tamen doctrinam hic nullam Quintilianus
explicat, quot eius genera, quotue modi sint. Sic ista
secunda inuentionis doctrina in partibus orationis vo-

De egres-
sione.

De proposi-
tione & par-
titione.

Partitio
orationis
inepta.

ramen
arbitrari
ur.

delicet explicatur, ut confundatur aliquid ex causis, adiunctis, partitione: nihil omnino ad generalem & communem usum dicendi referatur. Sed per Deum immortalem, caliginem partitionis huius in quatuor aut quinque, aut etiam plures partes orationis accuratius excutiamus, queramus causas, ad quod adhibeamus, videamus quanam operis arte constructi legitima partitio esse debeat. Dico enim partitionem hanc orationis in partes vel quatuor, vel quinque, vel etiam plures explendā esse. Siquis sermonis puri (quod grammatica artis opus est) laudes & virtutes partiri velit, sanē redeat ad vniuersas artis causas necesse est, nō ad vnam eius partem aliquā: neque dicat orationis duas esse partes, nomen & verbum, quia in ordine & syntaxi partes illae spectentur: nec ideo nobis grammaticam quandam ad illas duas partes contrahat: imo vero (si volet omnes sermonis laudes intueri) consideret sanē & etymologiam in partibus singulis, & syntaxin in earum coniunctione: prosodiam si proferatur, in syllabarum accentu & quantitate: si scribatur, orthographiam in literarum & syllabarum formatione. Denique operis grammaticae partes ex artis grammaticae partibus exquirat necesse est. Si quis etiam disputationis quae dialecticae artis opus est, partes expendere cupiet, referat sese ad communes dialecticae artis partes, inuentionem & dispositionem, non ad particulam eius aliquam: neque statuatur disputationis tres esse partes, propositionem, assumptionem, complexionem: neque nobis inuentiones proprias & propositionis & assump-

tionis & complexionis, vel earum ordines quando praecedant, quando sequantur, quando intermedio loco comprehendantur, neque nobis hic dialecticae nescio quam confusionem cōminiscatur. Quid ita? quia propositio, assumptio, complexio ad dispositionis artem, non ad totam dialecticam pertineant. Quomodo igitur disputatio dialectica cōmode diuidetur? equidem rectam & absolutam diuisionem dialectici operis fore arbitror, si quis ad inuentionis & dispositionis (quae partes dialecticae artis verae & solae sunt) partes eius referat: ut dicat disputationem duabus ex rebus consistare, argumentis, quod ab inuentionis arte praestatur: item syllogismo, aliquando etiam methodo, quod dialectici ordinis dispositione continetur. Sic inquam, veri operis laudes & partes retexemus, si ad artis legitimas & veras partes referamus. Nec aliter ars ab opere quidquam differt, quam a causis effectus: ars enim facultas est efficiendi: opus artis est effectus. Sic Aristoteles qui tenebras istas tam multas reperit, vel certe accumulauit, docet analysin dialectici operis ab effectione (quam genesin nominat) differre. Ponatur igitur imprimis illud,

Operis arte constructi partitio non ex parte aliqua, sed ex arte tota sumi debet.
ac deinceps assumatur,

Oratio est opus aliquod arte constructum: nempe (ut Quintiliano placet) arte & inuentionis, & dispositionis, & elocutionis, & memoriae, & actionis. Tandem concludamus,

Oratio
partitio
arbitrari

Orationis igitur partitio, non ex vna parte aliqua, ut ex dispositione & ordine in exordium, narrationem, confirmationem, refutationem, perorationem, sed ex arte tota sumi debet in inuentionem, dispositionem, elocutionem, memoriam, actionem: quoniam has partes arti rhetorice Quintilianus attribuit.

Quamobrem tollatur ista partitio, & tanta in his præceptiunculis & exordiorum & narrationum confusio. Venio nunc ad tertiam Quintiliani inuentionem: de causarum inuentione dictum est: de exordiorum & narrationum inuentione disputatum est: superest inuentio vna communis & causarum, & partium orationis, & omnium omnino rerum: quam videtur tamen Quintilianus in tertia parte orationis, id est, confirmatione posuisse: quia putaret argumentis in exordio & narratione locum non esse, sed in confirmatione sola. Nam si secus existimauit, cur attribuit vni parti, quod commune putet omnium? Age igitur, huc veniamus. Confirmo autem tam negligentem atque inertem esse huius vniuersæ inuentionis doctrinam, quam specialis illius antea in causis, in partibus orationis fuit. Diuidit Quintilianus Aristotelem secutus, probationes bifariam, ut alia sint inartificiales, alia artificiales: Inartificiales vocat, quæ extra artem sunt, & quæ extrinsecus accipiuntur à litigatore, ut præiudicia, rumores, tormenta, tabulas, iurandum, testes. In quo cum Aristotele labitur Quintilianus, primum cum sint his de rebus & artibus innumerabiles qua-

De communibus locis ex libro quinto.

Inartificiales probationes curdicatur.

stiones, quæ non veniant in forum, in quibus tamen testimonia doctorum & sapientum adhibeantur, quomodo inartificiales isto modo dicuntur? quomodo inartificiale denique dici potest, quod præceptis artis sit institutum? at præcepta & artes de his argumentis traduntur. Malim verò (ut res est) inartificiales dicere has rationes, quia nihil admodum artis habeant, & ex omnibus argumentis minimam veram probationis particulam habeant, nec omnino testimoniis credatur, sed testimoniis potius causis fides adhibeatur. Ergo falsa ratione seductus est Quintilianus. Distribuit deinde artificiales probationes admodum leuiter & inepte, ut sint in re vel persona, item ex antecedentibus, consequentibus, pugnantibus, item ex præterito, presenti & futuro tempore, item ex maiori, pari, minori, item ut alia sint necessaria, alia credibiles, alia non repugnantes, item vel quia aliquid est, aliud non sit: vel quia aliquid est, aliud sit: vel quia aliquid non est, aliud sit: vel quia aliquid non est, nec aliud sit. Quo toto partitionum genere quid potest ineptius esse? Licet enim tales sectiones omnium rerum infinitas ex circumstantiis leuissimis fingere, sed quidnam utilitatis est vel ad cognoscendam naturam argumentorum, vel ad usum tractandum? Omnis igitur probatio (ait Quintilianus) artificialis constat, aut signis, aut argumentis, aut exemplis: quasi & exempla & signa argumenta non sint. O dialecticum & acutum diuisorem! differentias signorum & argumentorum videamus, quas Quintilianus proponit, ut hanc egregiam exemplorum &

Latino per alio non vult

signorum ab argumentis differentiam videamus.

Signa non
recte ab
argumentis
separat
Quintilianus.

Signa, ait, non inveniuntur ab oratore, sed ad eum cum causa deferuntur. At hoc falsum est: signa enim que vocat, effecta vel adiuncta ferè quedam sunt sub oculis cadentia, que quari & inueniri ab oratore querendo in omnibus questionibus possunt. Verum esto, non inveniuntur ab oratore, sed ad eum deferantur, sunt igitur inquam inartificialia: nec itaque partes artificialium, ut tu Quintiliane efficis: atque ita in iudicii & syllogismi vitio grauiore fueris. Alià differentiam argumenti & signi Quintilianus facit, & mirifico quodam dilemmate comprehendit. Signa, ait, siue indubitata sint, non sunt argumenta, quia ubi ea sunt, questio non est: siue dubia, non sunt argumenta, quia ipsa argumentis egent. At signa (inquam) indubitata sunt aut dubia: argumenta igitur (ut pro te concludam) non sunt. Imò verò Quintiliane, quanto clariora sunt argumenta, quanto magis questionem tollunt, quanto magis questionem arguit, tanto magis argumenta sunt. Ac tu ipse argumentum paulo post ita definis, ut indubitatum sit: pars igitur tui dilemmatis antecedens est falsa. Hic verò locus vnus declarare potest quàm acri iudicio Quintilianus fuerit, qui tam aniliter argumentetur, qui tam leuiter & inconstanter concludat, tam cōtra dialecticam omnem rationem ratiocinetur. Hoc enim bello dilemmate concludes nullam probationem esse argumentum sic,

Si probatio indubitata est, non est argumentum, quia ibi questio non est: si dubia, non est ar-

gumentum, quia eget argumentis:

Atqui probatio est indubitata aut dubia: Nulla igitur probatio est argumentum.

Hac dialectica est Quintiliani. Sed argumenti definitionem videamus, forsitan hac manifestiorem definitionem præbebit. Argumentum (ait Quintilianus) est ratio probationem præstans, qua colligitur aliud per aliud, & quæ quod est dubium, per id quod dubium non est confirmat. Atqui hæc argumenti definitio & signo & exemplo conuenit, totaque ista partitio probationis artificialis in signū, exemplum, argumentum, (ubi due species cum suo genere taquam ab eo diuersa genera ponuntur) & falsa & fatua planè est: qualis ferè tota probationum doctrina quinto libro à Quintiliano descripta. In generali autem argumentorum do-

Argumentorum con-
fusa ars in
Quintiliano.

trina (quæ tota locis decem nostris traditur causis, effectis, subiectis, adiunctis, dissentaneis, comparatis, nominibus, tributione, finitione, testimoniis) confundit & miscet Quintilianus locos velut generales, illis tamen generalibus non comprehensos solum sed partibus distinctos, confundit inquam à persona, ut sunt genus, natio, patria, sexus, ætas, educatio, habitus, fortuna, conditio, natura, animi virtus, studia antè acta dictaque & nomen. Hos enim locos tam multos institutiones nostra comprehendunt, & distinguunt duobus effectorum & adiunctorum locis. Maior deinde inertia est Quintiliani de effectis. Hæc enim in locis personarum nominatim erant proposita, & hic iterum velut ab illis diuersa repetuntur. Item de tempore, loco,

casu, quæ ipsa adiunctorum sunt, & tamen iterum postea ponuntur adiuncta, velut ab his dissidentia. Item de facultatibus & instrumentis & modis tanquam hæc causæ vel adiuncta non sint. Item de finitione, genere, specie, proprio, differente, quasi proprium quidquam sit ab adiunctis diuersum, aut differentia non sit dissimilitudo: de qua tamẽ Quintilianus postea. Item de diuisione tanquã genus & species, de quibus tamen paulo antè, quidquam sit à diuisionis loco separatum. Item de remotione, vbi Quintilianus valde pueriliter hallucinatur, qui putat ipsam partium remotionem à diuisione genus argumẽti diuersum esse. Item de initio, incremento, summa, quæ tria nullum vniuersum argumenti genus ostendunt, sed cum aliis omnibus commiscuntur. Item de similibus, dissimilibus, contrariis, pugnantibus, adiunctis, relatis: vbi adiuncta relatis Quintilianus valde inscienter subiicit. Item de causis & euentis, quæ tamen antea nominatim posita sunt. Item de coniugatis, quæ Quintilianus irridet, quia, inquit, non eget probatione, quod compascuũ est, compascere licere. Hoc dialecticũ Quintiliani est iudicium ei simile, quo signa antea ab argumentis distinguebantur: quod animal rationale est, hominem esse, probatione non eget: ergo definitio tuo isto iudicio non est argumentũ Quintiliane quo quid à dialectica alienius? quid illius philosophia inanius? Item de maioribus, minoribus. Tandem verò locos tam multos, & tam variè confusos in vnã summã confusionis contrahit: vt sint omnes à personis, causis, locis,

Quintilia
ni error de
coniugatis.

tempore, facultatibus, modo, finitione, genere, specie, differentibus, propriis, remotione, diuisione, initio, incrementis, summa, similibus, dissimilibus, pugnantibus, consequentibus, efficientibus, effectis, euentis, coniungatis, comparatione. Addit huius fictionem *secundum* vocat, quae ex omnibus argumentis peti possit, quia totidem species fictae sunt, quot verae. Hic Quintilianus negligens dici non potest, qui tam multa vndique conquirat: at certe dialectica valde ignarus, & syllogismi expertus videri potest, qui non videat hanc *secundum* propositionem esse syllogismi connexi, cui nisi assumptio aut expressa, aut intellecta coniungatur, argui inde & probari, & concludi nil possit: qui (inquam) non intelligat aliud inuentionem esse, quae argumenta suppeditet: aliud dispositionem, quae argumenta collocet. At *secundum* illa pars est syllogismi connexi: quae argumentum disponit cum quaestione, & quae omne genus argumenti capere potest, quod syllogismus potest. Syllogismus tamen non est argumentum, neque sane propositio syllogismi argumentum est. Atque hac commenta cum tam in scite & confuse Quintilianus generalibus & vniuersis locis commisceat, attamen affirmat multo etiam plures inuentionis locos tradi posse: in quo fallitur: extra enim decem locos, causas, effecta, subiecta, adiuncta, dissidentanea, comparata, nomina, distributiones, finitiones, testimonia, argumenti genus nullum est. Omnia hic comprehensa & eorum generibus ac partibus clarissime in nostris institutionibus sunt distincta. De exemplis confusio similis est. Omnia ait Quintilianus

„tilianus) necesse aut similia, aut dissimilia, aut contraria esse: paulo post tamen seipsum scilicet condemnans, etiam maiora, & minora, & auctoritates adiungit: & quæ contraria exempla putat esse (ut Marcellus ornamenta hostibus syracusanis restituit: verres eadem sociis abstulit) hæc dissimilia sunt, non contraria. De usu argumentorum pleraque dicit partim falsa, partim vera. Admisceat etiam quedam de dispositione, quæ dispositionis tamen artificiosæ cuiusmodi est, in syllogismo & methodo nihil habent. Iubet autem Quintilianus ne à potèssimis, ad leuissima decrescat oratio: & tamen postea libri septimi capite primo dicit contrà, ubi docebit reo firmissimum quodque primum refellendum, & ad infirmissima deinceps veniendum. In capite de refutatione similes nugæ sunt, sine ullo tamen inuentionis præcepto. Ad extremum multa de enthymemate & epichieremate colligit Quintilianus, quibus probat se eundem esse, quem tot antea locis probauit, in dialectica nempe valde plumbeum: & quæ de syllogismo dicit, magis ea se vel audita, vel ex aliquo authore lecta describere. Aristotelem sui erroris authorem Quintilianus hic habet. Dialecticos ab oratoribus, non vero rerum usu, sed captiosis Aristotelis commentis distinguit: ut illi syllogismis utantur, hi fusa liberius oratione. Non intelligit hic homo ut grammatica, sic dialectica ex omnibus inuentionis & dispositionis partibus usum in omni oratione communem esse: dialogos, sermones, contentiones, poemata, orationes denique (cuiuscunque generis sint) omnes ma-

Aristotelis
sophisma de
differentia
oratoris &
dialectici.

gis dialecticas, quàm oratorias esse. Nulla ferè est oratio sine ratione & argumento, sine rationis & argumenti collocatione, quod dialectica est. At Quintilianus Aristotelis somnia secutus (qui dialecticos scholasticis altercationibus, rhetoras forensibus & civilibus contentionibus fatuè distinxit) putat syllogismo oratores, quàm dialecticos rarius uti. Quasi verò non sit similis & dialecticæ & rhetoricæ ratio in dialogis Platonis, & in forensibus Ciceronis actionibus, non tam frequentes animaduertantur syllogismi, quàm vel in Aristotelis spinosissimis sophismatis. Si Quintilianus distinctas inuentionis & dispositionis artes cognuisset, & ad earum normam Ciceronis orationes expendisset, reperisset in Ciceronis orationibus syllogismos frequentiores, quàm possent in illis philosophorum scriptis notari. Hic Aristotelis error Quintilianum fefellit, qui simpliciter Aristotelis illud commentum sequutus est, nunquam attendit, an hoc verè diceretur. Nam si obseruasset, errorem illorum manifestissimè deprehendisset, cum videret dialecticam tam esse in poetarum & oratorum, quàm in philosophorum libris usurpatam & tractatam. Atque hæc de argumentorum inuentione tertio, quarto, quinto libris. Totus sextus liber qui sequitur, in mouendi & delectandi artibus consumitur: ubi nihil dialecticæ, nihil rhetoricæ proprium est. Generales ut sunt, ita generaliter exponantur rhetorica in elocutione & actione, dialectica in inuentione & dispositione: multi ex his vniuersis rerum fontibus riuuli oriuntur, qui tamen non sunt

De mouendi
& delectandi
artibus
ex libro
sexto.

harum artium praeceptis permiscendi. Artes inuentio-
nis tres docentur à Cicerone & Quintiliano: ad docen-
dum loci describuntur in generibus causarum, in par-
tibus orationis, & tandem communes omnium qua-
stionum. Secundo ad mouendum quaedam etiam pra-
cepta ponuntur: postremo ad ridendum. At in inuen-
tione loci ad docendum soli sunt explicandi, motus &
delectatio proprias artes nullas habet: petuntur autem
communiter ex locis illis inuentiois: item ex elocutio-
ne & actione: maxime vero ex morali disciplina, ubi
agnoscas quid virtus, quid vitium, quibus rebus boni
viri gaudeant, quibus improbi exultent, quibus utri-
que item offendantur: quod Cicero saepe testatur, qui
in oratoris affirmat ex omnibus philosophiae partibus
illam partem esse idcirco oratori maxime necessariam:
& Aristoteles, qui tantam dialecticæ & rhetoricæ
confusionem peperit, affirmat rhetoricam ratione mo-
tuum & affectionum partem quandam esse moralis phi-
losophiae: & ad illam philosophiam moralem, mouen-
di totam artem refert: & Quintilianus ipse ideo phi-
losophiam moralem primo libro rhetoricæ partem di-
xit esse. In extremo sexto libro de differentia consilij
& iudicij differit Quintilianus, & iudicium putat,
ut dixi antea, non magis arte tradi posse, quam gustum,
quàm odorem. Hic in cumulando diligentiam Quin-
tiliani non requiro, in iudicando prudentiam deside-
ro. Dixi antea duas esse dialecticæ partes, inuentio-
nem & iudicium: nunc quasi dialecticæ ars nulla sit,
& quod de iudicio in syllogismis præcipiat, inartifi-

loci ad do-
centur
in inuen-
tione
delectatio
propriam
habet

la. ut hunc
motum
partem
motum
partem

Quintilia-
nus nullam
iudicij arte
putat esse.

ciosum sit, ait iudicium arte tradi non posse. Atqui
tamen hæc iudicij doctrina tanta est, tam mirabilis, ^{iudicij}
tam diuina, ut qui vel ceteras artes norit, hanc ex ^{libro}
præceptis vel obseruatione aliqua non norit, nihil ve-
rè percepisse, nihil fermè cognouisse videatur. Atque
hæc de inuentione à Quintiliano confusa sunt. Dispo-
sitionis doctrinam libro proximo septimo videtur Quin-
tilianus explicare velle: quod si fecisset, syllogismi mo-
dos omnes, & methodi vias & doctrinam & prudenti-
æ docuisset, quemadmodum in nostris institutionibus
est explicatum. At in principio Quintilianus indicat
nullam dispositionis artem in omnes materias certam
tradi posse: in quo vehementer errat. Nam syllogismi
& methodi artificiosæ certa doctrina est, & omnium
rerum, quæ via & ratione tractanda sunt, communis.
Quare quid plura iam contra hunc hominem de arte
dispositionis dicenda sunt, qui eam non solum ignorat,
sed arbitratur nullam esse posse? Quæ verò Quintilia-
nus nomine dispositionis tam multa toto hoc libro scri-
bit, ea sunt de formulis causarum civilium, & de con-
suetudine quadam litigandi in Romano foro, quæ fuit
illo seculo. Attamen omnia eiusmodi, ut nullum om-
nino solidum ac perpetuum, vel ad illas ipsas Romani
fori formulas præceptum præbeant. Renocat autem huc
tota illa sophismata tertij libri de generibus statuum
& questionum coniectura, finitione, qualitate, actio-
ne, scripto, & voluntate, contrariis legibus, syllogismo,
amphibologia: in quibus singulis nullum dispositionis
præceptum generale est. Confunduntur etiam quadam

De dispo-
sitione ex li-
bro septimo.

Epilogus
inventionis
& dispositi-
onis, ubi
comparatur
ars Quinti-
liani de in-
ventione &
dispositione
ad dialecti-
cis institu-
tionib⁹ in-
ventionis &
dispositio-
nis.

inventionis præcepta in cōiectura & finitione, de cau-
sis, factis, consiliis, ut verissimè confirmari possit, quin-
que libris tertio, quarto, quinto, sexto, septimo, à Quin-
tiliano non informari inventionis & dispositionis ar-
tem: sed utriusque partis doctrinam multis rebus fal-
sis, alienis, inutilibus obrui. Quamobrem iam licet
istam & inventionis & dispositionis contentionem
totā concludamus, & nostras institutiones cum Quin-
tiliani institutionibus, usum nostrum cum usu Quin-
tiliani coniungamus, ut intelligi possit uberi⁹ ad ex-
tremum quid hac de re statui possit. Nos artes inuen-
tionis & dispositionis dialecticæ arti, cuius partes pro-
priæ sunt, verè attribuimus: Quintilianus dialecticæ
doctrinam, rhetoricæ falso subiicit. Nos quæstionem
definimus, & de partibus admonemus, quod ad usum
inventionis & dispositionis attineat: Quintilianus
quæstionem non definit, nullum quæstionis usum osten-
dit, sed omnium generum sophismatis hanc doctrinam
partem confundit. Nos inventionem definimus, gene-
ra partimur, generum species singulas & partes expo-
nimus, & insignibus exemplis illustramus: Quinti-
lianus nec inventionem, nec inventionis genera, nec
generum species, nec omnino partes ullo verè definitio-
nis aut partitionis lumine exornavit, sed pro vna illu-
stri & communi rerum omnium inventionem, tres ina-
nissimas & turbatissimas artes aggregavit, primam
in generibus causarum, secundam in partibus oratio-
nis, tertiam in generalibus & omnium tum causarum,
tum partium orationis locis communibus. Nos syllogis-

mi & methodi, id est, vniuersæ dispositionis laudes
omnes persecuti sumus: Quintilianus nullum omnino
certum & perpetuum præceptum hîc intellexit. Nos
clarissimo ordine & ad intelligendum aptissimo ge-
nerales præceptiones primò, speciales deinde collocaui-
mus: Quintilianus autem qua via, quo ordine, qua
dialecticæ methodi ratione totam confusionem tot ar-
tium composuit? Comparat orationem via & ratione
distinctam plato perfectæ animalis excellentis figuræ,
cuius caput sursum erigatur, pedes deorsum deprimā-
tur, pectus, venter, ac reliqui artus intermediis locis or-
dine collocentur: ita orationem dialecticè collocatam
iudicat summo ac primo loco res vniuersas, infimo sin-
gulares, intermedio tum vniuersis inferiores, tum sin-
gularibus superiores amplecti: ut à capite disputatio
per partes ad extremas particulas deducatur. Verum
enimvero quodnam esse animalis monstrum putarem⁹,
cuius pedes essent sursum erecti, deorsum caput affli-
geretur, ipsumq; caput vna cum ventre in pedis vnius,
tanquam vortice aliquo absorberetur? Talis sanè tri-
plicis apud Quintilianum inventionis est collocatio:
pedes enim sunt singulares causarum artes, quæ primo
& summo loco sunt: venter partes orationis, quæ sunt
magis communes, quàm artes demonstratiuæ: & de-
liberatiuæ causæ minus communes, quàm loci genera-
les: caput communes omnium quæstionum loci: quæ ta-
men & orationis, & cōmunium locorum doctrina in
vno iudicialis causæ genere, id est, in vno pede cōfun-
ditur. Itaque tota artis explicatione non modò in rebus

Comparatio
exercitatio
nis & usus.

critica
ialca
de car
hibenda.

ipsis permulta absurdè peccauit Quintilianus, sed in ordine & dispositione videmus, quàm confusus sit & perturbatus. Quid verò futurum putamus, si tam in-
ertis, tamque inanis confusio-
nis usum requiramus? Exercenda est & inuentionis & dispositionis doctrina
modis duobus, primò vt per eam in alienis exemplis
cognoscamus, & consilium ex argumēto, & iudicium
ex cōclusionis modo, & totam omnino prudentiam ex
collocationis & ordinis methodo: secundò vt per ean-
dem artem similia ipsi & dicendo & scribendo exem-
pla configamus. Enimuero ponatur aliqua Ciceronis
oratio, inuentio & dispositio ex artibus Quintiliani
disquiratur, quid primum ad hanc exercitationis ra-
tionem tota illa tam accurata de statibus doctrina, an
rationalis questio sit, an legalis, Vtrum queratur an
est, quid est, quale est, an status sit ambiguus, an syllo-
gismi, an legum contrariarum, an scripti & senten-
tiae, an translationis: quid inquam ista mihi prode-
runt ad rationem inuentionis? nihil. ad rationem dispo-
sitionis? nihil. Iam verò quas artes Quintiliani ad
explicandum, quid hic Cicero voluerit, quo genere ar-
gumenti, quàm solido usus sit, quas, inquam, inuen-
tionis artes hic adhibebo? An genera causarum repe-
tam, & partium orationis tot institutiones excutiam,
& locorum communium rationē totam huc referam?
Cur nam, Deus bone, confusio tanta, & quamobrem
miscenda est, cum res tota clarissima & facillima sit?

anthe scrip
et m m h
andi: ratio

Nosse vis, & expendere consilium in Ciceronis oratio-
netibi proposita? refer ad partem quaestionis Vtran-

uis, eius argumenta, considera quid eius sint, causane
an effectus, subiectum an adiunctum, dissentaneum,
comparatio, nominis ratio, tributio, definitio, testimo-
nium, tum hoc assequere compendiarie & facili via,
quod Quintiliani tam molestis salebris assequi vix,
ac ne vix quidem possis. Postremo faciamus idem in
Quintiliani de dispositione artibus periculum, quomo-
do iudiciū Ciceronis, quomodo methodum cognoscam?
At tantum abest vt Quintilianus vllam iudicij do-
ctrinam doceat, vt affirmet omnino nullam tradi pos-
se: tam cecus in omni dispositionis arte, vt profiteatur
in omnes materias communem esse nullam posse. Ari-
stotelis & Quintiliani error fatuitate par serè est: ille
negat in Topicis communem inuentionem tradi posse,
quam tamen tot tenebris inuoluit, quàm multas in
eius libris demonstrauimus. Hic verò iudicium diale-
cticae partem esse dicit, & tamen idem nescio quo
modo somnians ait iudicij doctrinam nullam esse, nul-
lam artificiosae dispositionis communem esse doctrinam.
Quare quid iam requiram hoc loco, quomodo possit
secunda exercitationis ratio ex hisce Quintiliani ar-
tibus tractari? Non potest ex his consilium, non po-
test iudicium, non potest methodus in propositis autho-
ribus intelligi: quomodo igitur his artibus easdem
virtutes assequi scribendo & dicendo poterimus?
Quamobrem cum sit ars inuentionis & dispositionis
à Quintiliano tam negligenter, tam insipienter ex-
posita, cum nihil perfectè vel definitum, vel partitum,
vel aestimatum, vel collocatum sit, cum verus earum

partium vsus illinc elici nullo modo possit, statuite dialectici, quos initio contentionis meae iudices appellauimus, statuite, inquam, qualem dialecticum rhetorem hunc à vobis deceat aestimari.

De elocutione ex octauo libro.

De dialectica & inuentionis & dispositionis doctrina contra Quintilianum adhuc dialecticè quidem egimus: sequitur de elocutione institutio Quintilianum tam proluxa ferè, tamque confusa, quam quinque proximis libris fuit de inuentione atque dispositione. Summas rerum, ut adhuc feci, duntaxat attingam, institutum persequar: dialecticam prudentiam hic item ab hoc magistro requiram, quomodo definierit, quomodo diuiserit, quomodo declarauerit, quod doctoris consilium, quæ ratio, quod iudicium, quæ sapientia fuerit, qualem denique se dialecticum præbuerit. Elocutio rhetorica præceptis his definienda & explicanda fuerat, quibus grammaticum nihil, nihil dialecticum admisceretur: ut cum puritas orationis grammaticis decretis, rationis subtilitas & prudentia dialecticis informata esset, tum quid ad ornandum ex tropis & figuris, ex vocis & actionis gratia & dignitate reliquum pertineret, hic definitionibus, partitionibus, & exemplis exponeretur. At Quintilianus sui similis est, miscet & conturbat in rhetorica elocutionis præceptis & grammatica & dialectica. Elocutio (ait primo capite octauo libri) spectatur in singulis & coniunctis verbis: quid tum? In singulis intuendum ut sint latina, perspicua, ornata, apta. In coniunctis, ut emendata, ut collocata, ut figurata. Hæc partitio Quintilia-

Elocutionis partitio vitiosa.

ni est, in qua consideremus quenam dialectica teneatur. Primum enim Latini & emendati sermonis elegantia rhetorica nihil est, grammatica tota est: ut enim nullus barbarismus, nullus solæcismus insit, grammatica virtus est. Itaque hæc tam multa in hac partitione redundant, & dialecticam nullam hic esse demonstrant: quia cum de rhetorica elocutione disputes, non erit profecto verum grammaticas res admiscere. Quod Quintilianus nescio quo modo cõsitetur cum ait, Sed ea quæ de ratione Latine atque emendatè loquendi fuerint dicenda, in libro primo, cum de grammatica loqueremur, executi sumus. Verum hic Quintilianus idem est qui adhuc fuit, sine dialectico consilio, sine syllogismo, sine iudicio. Verum (ait) illic tantum ne vitiosa essent præcepimus, hic non alienum est admonere, ut sint quamminimè peregrina & externa. At Quintiliane, non eadem solum libro primo tradidisti, cum de grammatica diceres, quæ hoc libro repetas, sed etià longè quàm hic plura: & te valde tamen in tanta cumulandi diligetia demonstras obliuiosum & immemorem, atque, quod arguo, dialectica expertem. De perspicuitate rerum & decoro idem sentiendum est: Rhetorica enim (quæ in verborum elocutione & actione tota posita est) ferè nihil habent. Secundo capite perspicuitas informatur ex verbis propriis: proprietas autem admodum ridiculè diuiditur in modos octo. Omnis significatio verbi propria est, aut mutata aliquo genere tropi per metonymiam, ironiam, metaphoram, synecdochen, ut postea declarabo. Itaque si

Perspicuitatis vitiosa partitio.

Verè statuere volumus, vnica proprietatis in verbo est ratio, vnicus est modus. At Quintilianus ait primo dici propria, quorum prima hæc intelligentia & significatio fuerit: quod est verum. Secundo modo dicitur proprium, ait, inter plura quæ sint eiusdem nominis, id vnde cætera ducta sint. At Quintiliane, hic secundus modus à primo diuersus non est. Omnis dictio proprie aliquid significat: significatio tamen hæc sæpe ad aliam rem significandum aliquo tropo mutatur. Id verò vnde cætera ducta sunt, proprium solum est, cætera *Communis* usurpata. Ergo dialectica luce adhibita vides secundum istum proprietatis modum à primo non differre. *Tertius* est modus, cum res communis pluribus in vno aliquo habet nomen eximium. At Quintiliane, synecdoche est hic modus proprietatis: quoties enim ex genere species significatur, synecdoche postea à te definitur. Cur igitur tropus isto loco turbatur, ac non potius in troporum doctrina docetur *modificatus* significationes, si id opus esset, etiam proprias esse? *Quartus* modus est, cum quod commune est aliis nomen, alicui rei peculiariter tribuitur. Hic error non similis est proximo, sed idem cum eo planè. *Quintus* modus est, quæ nihil est significantius. At id aliquando proprium nomen est, vt à primo modo nihil differat, aliquando modificatum, & hic nihil docet. *Sextus* modus proprietatis in his quæ bene translata sunt. At cur hic de metaphora potius ista conturbantur, quàm proprio & legitimo troporum loco docentur? *Septimus* modus est in his quæ sunt in quoque precipua: at id interim pro-

prium verbum est, vt hic modus cum primo consentiat, interim modificatum est. *Octauus* modus, cum verba plus significant quàm eloquuntur: emphasin tamen mauult Quintilianus appellare. Atque hæc genera proprietatis facta sunt octo, quæ in rhetorica bene tradita nulla omnino essent. *Grammatica* propriorum verborum rationem habet, *rhetorica* modificatorum: sic à modificatis propria distinguenda sunt. Quintilianus autem ex duobus significationum generibus, propriarum & modificatarum, fecit genera priorum octo, tam subtiliter & acutè, vt secundum genus nihil differat à primo, octauum à Quintiliano ipso reiiciatur, tertium, quartum, sextum sint tropi synecdoche & metaphora, quintum & septimū primo genere, aut tropo aliquo contineatur. Et hic curam & sollicitudinem in congerendis rebus video, dialecticum iudicium, dialecticum syllogismū nullum video. Pretermitto permulta falsa, permulta inepta, quia sit infinitum singula persequi. Opponit Quintilianus obscuritatem perspicuitati, & eius modos alios in singulis, alios in coniunctis verbis exponit. At Quintiliane, quàm obliuiosus es, quàm valde es immemor tui? Partitus es elocutionē ex verbis singulis & coniunctis: in singulis perspicua collocasti. At nunc etiam in coniunctis eorum doctrinam permisces, & te ipsum valde in definiendis artibus & distinguendis perturbatum esse doces. Similis est inconstantia & confusio tertio capite de ornatu, vbi præmium est sua longitudine ineptissimum. Ornatus doctrina tandem sequitur in singulis doctrina.

Ornatus
vittiosa

et coniunctis verbis, cum tamen in prima partitione in singulis tantum verbis ornatus à Quintiliano positus sit: et istam constantiam dialecticam primum deprehendo: Ornatus, ait antea, totus in singulis verbis. Deinde, ornatus duo genera, alterum in singulis, alterum in coniunctis. Singula trifaria partitur ut propria sint, aut ficta, aut translata. At Quintilianus antea subiecit verborum proprietati translationem, nunc eandem tanquam distinctam à proprietate separat: de nouitate verborum repetit quodam libro primo confusa: de translatis hic nullum verbum facit. Ita Quintiliani doctrina de verborum singulorum ornatu concluditur, ut magnifica nobis promittatur, promissa ipsa nulla fiant. Coniunctorum verborum ornatus pari, vel multò etiam maiore confusione turbatur. Diuiditur primum bifariam, quam concipiamus elocutionem, quam efferamus. Illic considerandum esse dicit, quid augere, quid minuire velimus, ubi tota dialectica rhetoricæque comprehenditur, ne nihil agere doctore tantum iudicemus: hic verò quibus tropis, figuris, sententiis, numeris utamur: ubi tota dialectica rursus in sententiis, et elocutio ex tropis et figuris et numeris miscetur: tam egregiè Quintilianus partitur hanc doctrinam, ut quicquid illi venerit in buccam, id effuderit, dialectici salis ne micam quidem adhibuerit. Atque quod multò absurdius est, neutram propositarum partium exequitur, sed vitiorum nescio quas sordes à grāmaticis undique corradiit, et in cultu (quem à duabus illis partibus diuersum facit) reliquam tantis

capitis loquacitatem consumit, ubi statuit illustrationem: quam tamen figuram nono libro facit, nec intelligit hanc illustrationem separati præcepti nihil habere, sed ex omnibus et inuentionis et dispositionis et elocutionis partibus fieri posse: et omnia illustrationis exempla, quæ hic adhibet Quintilianus, sunt ex effectis, adiunctis, comparatis, in quibus tam cæcus est, Quintilianus tam à dialecticis inops et destitutus, ut artem exemplorum, quibus utitur, non intelligat, quin etiā aliud genus pro alio proponat, ut pro Archia, ubi collatio minorum est, similitudinem esse putat, hoc loco, saxa et solitudines voci respondent, bestia sæpe immanes cantu flectuntur atque consistunt, nos instituti rebus optimis non poetarum voce moueamur? Subiicit illustrationi Εἰς ἡρώων, cuius hoc exemplum quod ponit (Mithridates corpore ingenti perinde armatus) non intelligit similitudinem esse, quam tamen illustrationi proximo modo subiecerat: subiicit illustrationi rursus Εμφασιν, cuius partē admodum ridiculè figuram, reticentiam, facit. Postremò quicquid potest huc undique adregat ἀφειδέας, δεινόν, παντασία, ἐξέπαια, ἐπεξέπαια, ἐνερπία, non modò sine arte, sed omnino sine ulla artis specie: cuiusmodi capita duo proxima sunt de amplificatione et de sententiarum generibus, quorum capitum artem nullam omnino Quintilianus intelligit. Præcipit hoc libro de elocutione, at ista genera amplificationum et sententiarum non elocutione verborum, sed rerum inuentione fiunt: et amplificationis genera, quæ diuersa Quintilianus putat, eadem

Quintilianus artem exemplorum non intelligit.

Amplificationum et sententiarum vitiosa doctrina.

ferè sunt. Primum enim & secundum ex vno loco comparationis oriuntur. Incrementum siquidem, cum ex minoribus ascendis ad maiora, comparatio est, cuius tamen artem Quintilianus ab incrementi arte diuersam putat. Ratiocinatio & congeries artis certe nihil habent: possunt ex omnibus argumentorum generibus accipi. Sententiarum autem genera, quæ Quintilianus recenset, sunt ex cōtrariis, comparatis, aut figura aliqua, at sine arte vlla, imò verò contra omnem artis rationem confusa. O philosophi, ô dialectici, & veri rerum iudices, considerate quæ sunt, & cuiusmodi quæ dico, quæ propono: pudet enim me, pudet tam putidam, tam insulsam loquacitatem, qualis est, talem dicere ac demonstrare, admonere satis esse existimo. Boni iudicis est ex legū & iuris scientia nosse quibus meritis vnaqueque res digna sit: factum propono, de qualitate vos statuete. Atque de tribus totius octauī libri partibus duæ integræ quinque capitibus adhuc conturbatæ sunt ex grammaticis, dialecticis, & rhetoricis quibusdam, ita tamen vt vel grāmatica, vel rhetorica, vel dialectica artis forma nulla sit. De rhetorica elocutione pollicetur Quintilianus præcepta se traditurū, at de troporum & figurarum (quibus tota ars elocutionis bene descripta cōtinetur) arte nihil est institutum. Reliquo libro octauo troporum doctrinam nobis Quintilianus pollicetur. Nanque tropum definit initio & partitur & dialecticæ methodi viam scilicet aliquando sequitur. Verum si rectè indicare volumus, nihil accuratè definit, nihil acutè partitur, nihil via & ordine dis-

ponit. Tropus (ait) est mutatio verbi vel sermonis à propria significatione in aliam cum virtute. At tropus in singulis verbis totus est, in sermone coniunctum nihil habet. Nam cum formæ orationis mutatur, figura sunt, non tropi: & quas sermonis mutationes Quintilianus putat tropos esse, docebo suo loco tropos non esse. Quare falsa est primū ista definitio. Quintilianus Tropi vitio troporum genera duodecim facit, metaphoram, synecdochen, metonymiam, antonomasiam, onomatopœiam, catachresin, metalepsin, epitheton, allegoriam, periphrasim, hyperbaton, hyperbolem. At quatuor tantum sunt, metonymia, ironia, metaphora, synecdoche, & planum faciam cum de generibus singulis dixerō: falsa item est Quintiliani hac in parte doctrina, tam excellentem in definiendo, in partiendo dialecticum videmus. Differit primo loco Quintilianus de metaphora, quā non definit: partitur autē sic, vt præstiterit non partiri. Itaque inanes eius & ridiculas partitiones omittamus, quod aut necessitatis, aut significationis, aut decoris gratia adhibetur: quasi nō hæc inter se miscantur, & aliqua sit metaphora necessitatis causa adhibita, non etiā significationis. Addit tamē tribus generibus quartū modum ad vitandam obscenitatē, ait: quasi & hic modus decoris gratia non fiat. Omittamus & aliam inertie similis partitionē, quod metaphora sit ab animali ad animal, ab inanimato ad inanimatum, ab animalibus ad inanimata, ab inanimatis ad animalia: liceat enim partitiones innumerabiles tales cōfingere, quæ artis vtilitatē nullam prorsus habeant:

Et cum metaphora similitudinis pars sit (metaphora enim tropus est ex simili simile significans) cum inquam similitudinis pars sit, quæ non ex hoc vel illo rerum genere, sed ex tota rerum natura sumi possit, tam vanum & inutile est inertes species hinc velle consecrari, quàm si quis docere conaretur unde genus, unde species, unde contraria, unde denique primi illi dialectici rerum fontes orirentur. Hoc primum tropi genus retineo: tot nugas & ineptias, quot hoc loco Quintilianus collegit, reiicio. Secundum genus Quintilianus Synecdochen facit, & eius multa genera recenset, cum numerus pro numero, totum pro parte, genus pro specie, antecedentia pro consequentibus, & contra sumuntur: quorum ultimum elocutionis nihil est, ut hic,

Aspice, aratra iugo referunt suspensa iuueni:
argumentum est ex adiunctis, unde meridies & nox appropinquare intelligitur, & Quintilianus hac intelligit, & sciens turbat: reliqua non intelligit Quintilianus vno diuisionis genere contineri, ut recte Synecdoche definiatur, cum ex parte totum contrarie significatur. Nam & species pars est generis, & genus totum speciei, & pluralis numerus singulari comparatur. Metonymia tus totum aliquid est parti collatum. Tertium tropi genus est Quintiliano, metonymia, & definitur nominis pro nomine positio, sed admodum vitiose. In omni enim tropo est nominis alieni pro proprio nomine positio: cuius vis est (ait Quintilianus) pro eo quod dicitur, causam propter quam dicitur ponere: at id perpetuum non est: sape enim tropus hic etiam ex effectus causas, non

solum ex causis effecta, item ex subiectis adiuncta, contrarie significat. Atque ut intelligi possit quàm sit ista iners & confusa troporum ars, exempla Quintiliani ad hos quatuor locos referam. Ex causis effecta significantur, cum dicitur, Ceres & Bacchus pro frugibus & vino. nam dii illi earum rerum inuectores & authores finguntur. Contra ex effectis causæ significantur, ut Pallida mors, tristis senectus: ideo enim & pallida & tristis, non quia sit, sed quia faciat: ex subiectis adiuncta, ut bene moratas vrbes, pro ciuibus: & homines deuorari, cum eorum patrimonium consumitur: denique quoties cōtinens pro contento, possessor pro re possessa, dominos pro subditis dicimus. Contra verò ex adiunctis subiecta, ut sacrilegiū pro sacrilego, audaciam pro audaci. Quare omnis huius tropi confusio tollitur vna ista vera definitione, Metonymia, est tropus ex causis effecta, subiectis adiuncta, contrarie significans. Querit autem Quintilianus similitudinem quandam inter Synecdochen & metonymiā, sed fallitur. Itaque in hoc genere veram doctrinam retineo, & artificiose compono, tenebras tollo. Quartum genus tropi Quintilianus antonomasiam facit & definit, quæ aliquid pro nomine ponit, definitione, tropi proximi definitioni simillima. Cōuenit enim tropis omnibus pro nomine proprio aliquid ponere. Hæ Quintiliani definitiones sunt eiusmodi, ut nihil definiant: sed fallitur etiā græuius Quintilianus. Antonomasia enim (quæ fingit) aut Synecdoche est, ut Pelides, Tytides, pro Achille & Diomede. Generalia enim nomina sunt

pro specialibus, aut argumentum quoddam, ut definitio Iouis in hoc exemplo,

- diuim pater atque hominum rex.

Item definitio Scipionis in hoc exemplo, Euersor Carthaginis & Numantia. Itaque tollatur è tropis hoc genus, quod à ceteris nihil habet diuersum, aut tropus omnino non est. Onomatopœia quintum tropi genus est Quintiliano, ut mugire, sibilare, & similia. At mutatio significationis hic nulla est: nihil enim aliud significarunt vnquam hæc nomina, & hæc prima est eorum significatio: non est igitur illic tropus.

Catachresis Catachresin sextum tropi genus facit Quintilianus, & definit, quæ non habentibus nomen suum accommodat quod in proximo est. Verùm hæc definitio tropis omnibus conuenit, & Catachresis inter tropos ponitur errore eodem quo Antonomasia. Hic tropus incidit in alios, aut omnino tropus non est,

- equum diuina Palladis arte

Ædificant,

metaphora est ex simili simile significans: dura, esto: at concessa tamen: sic enim dicimus & ædificare naues, & orationem exædificare, & similia. At dicatur si placet hæc durior metaphora, Catachresis, non recuso: sed intelligatur à metaphora genere ipso nihil differre. Leo pariet, metaphora est satis dura, qualis est parens pro patre, quia parere femina est, tamen hoc posterius valde vsitatum est: paricida pro interfectore, pyxis pro pyxide cuiusuis materia, synecdoche est: species quippe pro genere: dicatur etiam si lu-

bet hæc synecdoche & ætægensium. Conatur tamen Quintilianus metaphoram à Catachresi separare, quod abusio sit ubi nomen defuit, translatio ubi aliud fuit. at vtrunque falsum est. Metaphora enim necessitatis causa aliquando adhibetur, ut ipse Quintilianus antea dixit, & Catachresis est aliquando, ubi nomen fuit, ut paricida pro interfectore, parens pro patre. Tollatur igitur genus hoc, aut metaphora & synecdoche, aut omnino alicui tropo subiiciatur, separata tropi species nulla dicatur. Atque etiam si verè loqui volumus, omnis tropus Catachresis est: non enim sua significatione & propria rem exprimit, sed abutitur aliena. Septimum genus est tropi metalepsis, & definitur quæ ex alio in aliud viam præstat: quæ definitio omnis argumenti communis est, non propria huius tropi: vitiosa igitur. Atque hic tropi nullum omnino genus est, & Quintilianus nullum eius vsum admodum esse putat. Tollatur igitur, primum quia nulla significationis mutatio est, nec ideo tropus: deinde quia vsum nullum habet. Octauum tropi genus est Epitheton, epitheton, maiore errore huc obtrusum, quam superiora. Quid enim est tam frequens in epithetis, quam propria significatio? calidus ignis, bruta terra, lucidus aer, humida aqua. Aliquando autem mutatur significatio, & metaphora est, ut cupiditas effrenata, neque ideo tamen nouæ doctrinæ hic quidquam desideratur: neque quia epitheton est, ideo tropus est, sed quia metaphora, synecdoche, metonymia, aut ironia est. Tollatur igitur ex hac do-

f. ij.

Allegoria. Et rina epitheton. Nonum tropi genus allegoria est Quintiliano, ac definitur inuersio aliud Verbum, aliud sensu ostendens, ac etiam interim contrarium: prior pars definitionis huius omnibus tropis conuenit: secunda ironia propria est. Allegoria autem si fiat ex continuis metaphoris, non est nouum tropi genus, non magis quàm si frequens metonymia aut synecdoche continuaretur. Neque enim hic diuersa troporum genera dicerentur, sed multa metonymia, multa synecdocha: ita illic multa metaphora sunt, diuersum genus ne esto. Si tamen lubet allegoriam dicere, continuatis in oratione metaphoris, non recuso: sed ne imperitè in arte describenda pro genere ponatur quod genus non sit,

O naui referent in mare te noui
Fluctus. O quid agis? fortiter occupa
Portum.

Hic metaphora multa sunt: naui pro republica, fluctus maris pro bellis civilibus, portus pro pace. Atque omnes istas metaphoras allegoriam nominemus, genere à metaphora non separemus. Hoc aliquando obscurum est, *enigma* dicitur: nomine quidem rectè. *AEnigma* autem Quintilianus allegoriae speciem esse putat, & falso putat: cum omnis allegoria ex tropis sit, anigmata multa sint sine tropis, ut haec, qua falso inter tropos recenset Quintilianus,

Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat calispatium non amplius vlnas.
Omnia enim propriis verbis nullis modificatis in hoc anigmate explicantur. Et ex omnibus artibus licet

ignarus & imperitis artium tales obscuras sententias proponere, ubi tropi nihil omnino sit. *Allegoriam* credit etiam Quintilianus aliquando sine tropis esse, ut apud Virgilium,

Certè equidem audieram, quàm se subducere colles
Incipiunt, molliq; iugum demittere cliuo,
Usque ad aqua, & veteris iam fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus vestrum seruasse Menalcam.

Quod si verum esset, certè tropus nullus esset, quia non esset mutatio verbi à propria significatione. At metaphora est in verbo (Menalcas) quo pro pastore significatur Virgilius: allegoria autem nulla hic est, sed historia vera verbis simplicibus narratur. Subiicit Quintilianus allegoriae ironiam, in quo labitur. *Ironia* enim ipsa tropi genus est separatum. In omni allegoria significatur ex simili simile: in ironia significatur ex contrario contrarium. Subiicit errore multo maiore, ὀδυσσεύς, ἀστεριόδον, ἀντιφρασίαν, παρρησίαν, ἰωνοεικότως. Neque enim tropi hic quidquam est, cum verbis propriis haec omnia decidi possint. Decimum tropi genus periphrasin Quintilianus facit. At periphrasis omnibus propriis verbis effici potest: nec idcirco tropus ullus est omnino, sed argumētī genus ex dialectico definitionis loco. Undecimum genus hyperbaton facit Quintilianus, in quo cum significationis nulla mutatio sit, nullus etiam tropus erit: & siquid in rhetorica elocutione de hyperbato dici potest, in compositione commodissimè dicetur, cuius gratia verba alia differenda, alia praeponenda sunt. Duodecimum genus & postremum hyperbaton

Periphrasis

Hyperbaton

perbolen facit Quintilianus, quæ si in verbo est, metaphoram quidem ferè est, significans ex simili simile: sæpe etiam metonymia: sed in quo etiam maius inclusum est, si res amplificatur, ut Volitare gloria cupiditate, ut scelus pro scelerato: aut minus si extenuatur, ut Veri ac fortis tribuni plebis stridorem perferre non possit. Hyperbole autem si in verbo non est, ex omnibus argumentis accipi potest, & ideo tropus non est. Quamobrem ex duodecim generibus à Quintiliano in hac doctrina cõfusus, antonomasia, onomatopœia, metalepsis, epitheton, allegoria tot species (ironia excepta) periphrasis, hyperbaton, & extra singula verba hyperbole tropi non sunt. Neque hinc Quintiliani diligentiam desidero, qui pro paucis generibus troporum, tot nugarum genera cumularit, sed iudicium & prudentiam desidero: qui si hunc unum syllogismum conficere potuisset, nunquam tam multa confudisset:

Tropus omnis est mutatio significationis:

Antonomasia, onomatopœia, metalepsis, epitheton, tot allegoriæ præter ironiam, species, periphrasis, hyperbaton, hyperbole extra singula verba, significationis mutatio nulla est:

Quare tropus non est.

Si inquam, Quintilianus ex definitione sua conclusionem hanc efficere potuisset, nunquam in istam ignaviam atque inertiam incidisset. At dialectica (quam suis scriptis tantopere confudit) vehementer illi defuit. Atque etiam ut intelligi certius possit, quatuor esse tantum troporum genera, metonymiam, ironiam,

Cur tantum
tropi qua-
tuor.

metaphoram, synecdochen, causam planius & apertius ex locis dialecticæ inuentionis explicabo.

Omnis mutatio propriæ significationis ex causis ad effecta, subiectis ad adiuncta, dissentaneis ad dissentanea, comparatis ad comparata, toto ad partem, contrarie, est metonymia, ironia, metaphoram, synecdoche.

Metonymia enim est mutatio significationis ex causis ad effecta, ex subiectis ad adiuncta, contrarie: Ironia ex dissentaneis ad dissentanea: metaphoram ex comparatis ad comparata: synecdoche ex toto ad partem, contrarie.

Omnis autem tropus est mutatio propriæ significationis in verbo ex causis ad effecta, subiectis ad adiuncta, dissentaneis ad dissentanea, comparatis ad comparata, toto ad partem, contrarie.

Nam reliqua rerum (quæ videntur significari posse dictione simplici) genera nihil habent ab illis distinctum. Nam coniugata & notatio circumstantiæ sunt nominis, non rei significata. Definitio & testimonium simplici dictione non significantur.

Omnis itaque tropus est metonymia, ironia, metaphoram, synecdoche.

Veruntamen fallor fortasse, & inconsiderato inuestiganda Veritatis studio inductus longius progredior, quam fines dialectici syncerique iudicii postulent. Troporum genera Quintilianus duodecim fecit: ego duntaxat quatuor instituo: antonomasiam, metalepsin, epitheton, allegoriæ tot (excepta ironia) species, hyperbaton, in coniunctis verbis, hyperbolen tropos esse non f. iij.

De differen-
tia tropi &
figura ex
nono libro.

puto: quia in his à significatione propria dictio nulla necessario mutetur. At Quintilianus tropum distinguit initio noni libri à figura, idq. tam sapienter, ut omnes troporum propositae species retineantur. Tropus est dictio ab eo loco in quo propria est, translata in eum in quo propria non est, ait, figura est conformatio quaedam orationis remota à communi, & primum se offerente ratione. Hac tropi & figura differentia est à Quintiliano posita: Vera, certa, necessaria, fateor. Oratus enim elocutionis, est mutatio dicendi à proprio & vulgari modo ad elegantiores quendam & praestantiores: sique duplex est in vno verbo tropus, in oratione figura dicitur: hoc verissimum discrimen est. Verum Quintilianus in hac tam vera sententia constanter permanere non poterit. Istum discriminis syllogismus, istud tam firmum iudicium captionem nescio qua mox inducit. Syllogismus enim discriminis ita est, Tropus est mutatio dictionis:

Figura non est mutatio dictionis, quia est orationis mutatio:

Figura igitur non est tropus.

Verius, inquam, hoc syllogismo & constantius nihil esse poterat. Quid igitur Quintilianus? Hunc syllogismum captiose paulò secus repetit, & plurali numero sophisma instituit. Definit paulò antè tropum dictionem translata à proprio loco: vidit igitur antonomasiam, allegoriam, hyperbolen plerumque, periphrasim in dictione singulari non esse. Aliter igitur loqui instituit, & ita ratiocinatur,

In tropis ponuntur verba alia pro aliis:

In figuris non ponuntur verba alia pro aliis: nam propriis verbis figura fieri potest:

Figura igitur tropi non sunt.

propositionem inductione conficit:

In tropis ponuntur verba alia pro aliis.

Ut in metaphora, metonymia, antonomasia. At Quintilianus quid agis? hac antonomasia non est dictio translata à proprio loco, ut eloquentia Romana parens pro Cicerone,

diuum pater atque hominum rex.

pro Ioue: oratio enim non est dictio. Tropus igitur non est. Tum verò Quintiliani captioso isto & posteriore syllogismo Quintilianum conuincam: assumit enim in figuris non poni verba alia pro aliis, quia omnia propria possint esse. At in illa Quintiliani antonomasia (euerfor Carthaginis atque Numatiae) omnia propriis verbis exposita sunt. Quare utroque Quintiliani syllogismo antonomasia è troporum genere secernam. Sed reliquam istam inductionem videamus, quemadmodum in tropis ponantur verba alia pro aliis. Metalepsis si verbum pro verbo ponat, metonymia, ironia, metaphora, aut synecdoche est. De catachresi & allegoria satis diximus, quomodo tropis subiicerentur. Onomatopoeia pro alio ponitur (ait Quintilianus) quo vsuri fueramus, si illud non fingeremus. At quibus verbis, o Quintiliane, uteremur in affectionibus animalium propriis exponendis, si ista non fingeremus, ridere, ululare, boare? Cuiusmodi igitur ista est ratio,

quàm à dialectico iudicio inops & aliena? Periphrasis videtur pluribus pro vno (ait Quintilianus) ergo tropus est. Quid est? quomodo hic Quintiliane indicas? quàm longè à definitione tua discrepas? At longè aliter concludo & iudico, longè alium syllogismum conficio.

Omnis tropus est dictio à significatione mutata:
Periphrasis non est dictio à significatione mutata:
Non est igitur tropus.

Considera Quintiliane, quàm illa tua fallax, quàm sit ista constans & firma conclusio. Epitheton (ais) conjunctione Antonomasia fit tropus. At nec Antonomasia, nec Epitheton tropus est: Vtere tuo aduersus te iudicio, Vtere tuo syllogismo.

Tropus est dictio mutata à significatione:
Epitheton saepe proprium est, nec mutatam habet significationem.

Epitheton igitur tropus non est.

Atque hoc syllogismo omnes falsas troporum species à Quintiliano in hac doctrina confusas tollo & abiicio. Laborat tamen Quintilianus in hoc primo noni libri capite vehementer: quaestiones sibi obicit, quas dissolvere non potest: Vult rhetorum Græcorum & Latinorum opiniones retinere: Videt tamen definitionibus exempla non cōgruere: tandem Gordium hunc nodum, quem soluere non potest, quasi frangit. Figura, inquit, & tropi nomine saepe eadem sunt, & habent valde scrupulosam disputationem, sed ea nihil pertinent ad presens institutum. Imò verò ô Quintiliane, nomine

& definitione, & genere omnino distinguuntur tropus & figura: & si verum sequi potuisses, nunquam tam ambitiose diligens videri voluisses: non esset ista scrupulosa tua disputatio. Significationes figura & definitiones varias Quintilianus colligit. At vnica vera & propria & perspicua definitio pro tot nugis satis esset. Figurarum genera duo facit: reprehendit eos qui pauciora, & qui plura genera facerent. Vtinam græcanica ista Vanitas tibi paulo remissius Quintiliane placuisset: Artes constare debent vtilium & constantium institutionum traditione, non omnes hominum errores & vitia colligere. Quæris deinde qui numerus cuique subiiciatur: Duos ad verbū Ciceronis magnos locos recitas inter se etiam dissidentes. Oratorio enim tertio quadraginta tres Verborū figura à Cicerone afficiuntur: in oratore tamen tantum ab eodem septemdecim ponuntur. Figura sententiā illic quadraginta octo, hic quadraginta quinque. Verum quid citatus hic Cicero doctrina nobis adfert, inconstans præsertim & à seipso dissentiens? Excusandus credo tibi Cicero fuit, quia tu ab eo dissensurus esses. At Quintiliane, quomodo seipsum Cicero in oratore excusauit, cum à se oratorio tertio dissentiret? Quàm verò non decet Quintiliane in arte describenda errorem cuiusquam & falsam opinionem defendere, ut veritatem interim deserat & prodas? Ut discipulos (quos instituendos suscipis) fallas & decipias? Reprehedis rhetoras quosdam, qui figuras affectus esse dicerent: hoc item dicit Cicero, cum figuras facit, iracundiam, execrationem,

Ciceronis in
figuris in-
constantia.

conciliationem. Cicero tamen tibi peccasse nihil videtur: Vetat enim tanti hominis, opinor, autoritas id libere profiteri. O iudicem verecundum & humanum! At mallem dialecticum, mallem constantem, mallem verum. Secundo capite sententiarum figura tractantur à Quintiliano: figura tamen sententiae quid sit, non definitur. Est autem in absoluta sententia totius orationis conformatio, & ideo mutatis verbis etiam manet: eius genera certa quidem nulla adhuc noui: communicationes tamen quadam ipsarum inter se figurarum notari possunt. In interrogatione enim & responsione sunt permulta (Interrogationem illam dico, qua petitur aliquid & quaeritur) in interrogatione igitur solum, qua petitur aliquid, est optatio, deprecatio, addubitatio, communicatio. In responsione permissio, concessio continetur: in utroque genere prolepsis & subiectio: in fictione prosopopoeia, & apophasis: in abruptione digressio, auersio, reticentia, correctio: in amplificatione exclamatio, sustentatio, licentia. Ita species artis adumbrata quadam in hac doctrina diceretur. At Quintilianus non definit figuram sententiae, non partitur: sed suo more, ut superiora, ita sequentia hac permiscet & confundit. Numerat in figuris interrogationem & responsionem, & affectibus distinguit: cum tamen nec interrogatio, nec responsio, nec affectus ipse figura ex se sit, quauis in his figura quadam notentur. Possunt enim hac omnia esse exornata, id est recta & sine figura. Subiectionem Quintilianus vocat, cum nobis ipsis respondemus, à qua putat prole-

Figurarum
quadam ar-
tificioside-
scriptio.

Interroga-
tio & re-
sponsio.

Subiectio.

psim genere diuersam esse: at fallitur, quia in omni prolepsi est interrogatio quadam & interrogationis responsio, quae subiectio est. Non persequar fictos à Quintiliano prolepsis modos, quales licet innumerabiles in omnibus figuris fingere, sed sine doctrina, sine usu. Miscet hic etiam correctionem: ut, Quamquam illa non poena, sed prohibitio sceleris fuit. At correctionis alia ratio est, & à prolepsi distincta. Similis est error in addubitatione, communicatione, permissione, concessione: illae enim duae primae figurae in interrogatione, duae secundae in responsione perpetuo sunt. Addubitando enim & communicando quaerimus utique aliquid, & rogamus: in permissione & concessione quasi quaesitum aliquid sit & rogatum, ita respondendo permittimus & concedimus. Sunt item in quaerendi quodam & rogandi genere optatio & deprecatio, de quibus nullum verbum Quintilianus facit. sustentatio sicut & exclamatio & licentia, figurae in amplificatione semper occupatae sunt. At duas postremas tollit Quintilianus à figurarum genere & numero. At quia formae sunt dicendi à communi & vulgari consuetudine remotae, figurae sanè erunt. Huc aggregat sine nomine figuras augendis affectibus accommodatas. At nec affectus, nec simulatio figura est: Ironia enim tropus est, non figura. Est enim mutatio significationis à dissentaneo ad dissentaneum, vel in his exemplis quae rececet in his figuris Quintilianus. A quo repudiat, ad sodalem tuum virum optimum M. Marcellum demigrasti. Ironia est in solo verbo (optimum) non in

Correctio.

Addubia-
tatio.

Communi-
catio.

Permissio.
Concessio.

Sustentatio.
Exclama-
tio.

Ironia.

tota oratione. Quinetiam in aliis exemplis idem est: ut
 pro Sylla, Nisi paucos fuisse arbitramini, qui conari
 aut sperare possent se tantum imperium posse delere.
 Ironia enim est in verbo (paucos) possunt autem ironia
 multa coniungi: ut in Clodium, Integritas tua te
 purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita anteacta ser-
 uavit: & tamen tropi multi sunt, ut in allegoria, non
 figura una. In abruptione figurae sunt, digressio, a-
 uersio, reticentia, correctio. At correctionis separatim
 illustratio. (ut dixi) mentionem nullam Quintilianus facit. Illu-
 strationem figuram putat, initio tamen capitis huius
 in Cicerone figuram non putauerat, cum Ciceroniana
 illa lumina numeraret, quae ipse figuras non censeret.
Figura vero non est, sed potest ex omnibus & argu-
mentis & figuris fieri. Concessionem, confessionem,
 consensionem tres figuras Quintilianus genere distin-
 ctas arbitratur: ego genus unum, duo summum puto,
 & concessionem valde finitimam esse concessionem video.
 Contra notitiam separat a prosopopeia Quintilianus.
 At separari nullo modo potest. Corollarium vero tan-
 ti capitis (quo de figuris sententiarum dicitur) in Em-
 phasi oratione longissima consumptum est, quae est, cum
 ex aliquo dicto latens aliquid eruitur. At hoc Quin-
 tiliane ratiocinationis cuiusdam & conclusionis est,
 figurae nihil. neque enim est noua orationis forma, sed
 vis quaedam cogitationis solers & acuta. Atque hoc
 genus, ut ex Quintiliani verbis constat, in scholis rhe-
 torum tum maxime ferebatur. Tandem vero ne negli-
 gens videretur Quintilianus fuisse, aut non omnes

ineptias hominum in has institutiones contulisse, praeter
 figuras probatas, & praeter Ciceronis figuras iam
 memoratas, colligit tres & quadraginta nouas figuras.
 Quamobrem? ne ut iudicium & prudentiam locis
 omnibus à Quintiliano, sic diligentiam requirere pos-
 semus. Laborauit, inuestigauit, legit, animaduertit,
 cumulauit denique quamplurima: at bona, utilia, ve-
 ra, propria iudicare & secernere non potuit: initio li-
 bri huius tropum à figura separare non potuit: imò verò
 non potest hic figuram definire, non potest figuras à non
 figuris seiungere. Instrumeto uno Quintilianus caruit
 ad artis institutionem, maxime tamen necessario: syl-
 logismus, syllogismus inquam, imò verò etiam metho-
 dus ei valde vehementerque defuit. Versatus sit in foro
 tot annos, in ludo iuuentutem exercuerit: at docendi
 artem non tenuit: aut certe in his libris non adhibuit.
 Veruntamen figurae verborum reliquae sunt, & magis
 etiam confusae, quam sententiarum figurae fuerunt: ad eas igitur accedamus. In his verò tantam confusionem
 non apud Quintilianum solum, sed omnes rhetoras
 video, ut maior nulla adhuc fuerit. Nihil est arte tra-
 ctatum, non definita in vniuersum verborum figura,
 non generum distributio facta, multae pro figuris non
 figurae sunt admixtae: exemplis species eadem, tan-
 quam tamen diuersae sunt distinctae: denique, quod
 caput confusionis est, non modicum, figurae nominibus
 inter se apud artis huius auctores tam confusae sunt,
 ut aliae aliarum nominibus plerumque sint appella-
 ta. Sed nunc de Quintiliano, qui terti capitis initio

Figure
 verborum.

dicit figuras saepe mutari, quod verum esto: tum Verò quale est, quod Quintilianus ait ad hanc probationem: » Veteres, ait, & præcipuè Cicero, dicebant inuidere » hanc rem: non huic rei. At Quintiliane, non solum isto modo Cicero non loquitur, sed malè etià Latine ab Actio carmè illud cōuersum profitetur in Tusculanis, Florem liberūm quisnam inuidit meūm?

Quintilia-
nus Cicero-
niane di-
ctionis
ignarus.

Atque hic locus admonere nos potest, quàm negligenter in Ciceronis lectione sit hic homo versatus, qui non modo Ciceronis dictionem & phrasim imitādā sibi nullam proposuit, sed nec obseruauit quidem, aut animaduertit qualis esset. Duo genera figurarum in verbis Quintilianus deinde facit, grammaticum & rhetoricum: nec vsquam meminit eius questionis, quam explicādā suscepit. Rhetoricas institutiones suas appellat: at debuit appellare grammadiālectoricas, quia in his grammatica, dialectica, rhetorica confunduntur. Doceat enim grammaticus grammaticas, rhetor rhetoricas figuras: non misceantur in rhetoricis grammaticas: & aliquando tollatur bella ista defensio, Necessarius est vsus harum figurarum oratori, propterea hīc traduntur: potest enim orator etiam his vti, cum à grammaticis didicerit: sed tamen quæ sunt hæ grammaticorum figurae, quas hīc sibi confundendas Quintilianus existimauit? In his enim tam malum grammaticum Quintilianum fuisse conuincam, quàm malum rhetorem esse adhuc docui. Metaplasmī ferè vocantur à grammaticis, quando in oratione genus generi, numerus numero non respondet: partes alia pro aliis

ponuntur. In quo denuò Quintilianus indicat non modo Ciceronis, sed nullius hominis phrasim sibi propositā fuisse. Facere contumeliā à Cicerone reprehendi notum est (ait) affici enim cōtumelia dicebant. Verū Quintiliane, Plautus & Terentius facere contumeliam ante Ciceronem dixerunt: Tu contumeliam alteri facias, tibi non dicatur, (ait ille) Hic autē, Tu nouo modo ei faceres cōtumelias: & quāuis vsitatus esset, contumelia afficere, quàm contumeliam facere: attamen etiam Latine dicebatur, cōtumeliam facere: & in reprehendendo Antonio cupiditas paulo longius Ciceronē produxit. Ergo Quintilianus in elocutionis & phrasīs genere rursum labitur. Similes deinde Quintilianī lapsus sunt: Ut vetustatis obsoleta exempla notat in Virgilio, vel cum se pavidum contra mea iurgia iactat.

Progeniem sed enim Troiano à sanguine duci.

Quasi Verò non similiter etià Vtroque Cicero, venuste scilicet & vsitate sit vsus, vel quod est in eodem decreto scriptū (ait pro Flacco) sed enim non solum ingenij, sed etiam nature atque virtutis (ait pro Archia) Immiscet deinde Quintilianus inter figuras grāmaticas de figuris sententiarum Apostrophen, quæ tamen antea tradita suo loco inter figuras sententiarū fuerat. Atque totus hic de grāmaticis figuris tam confusus locus, Quintilianī dialecticam valde demonstrat. Redit deinde à figuris grāmaticis ad rhetoricas figuras. Primum earum genus facit per adiectionē, & figuras enumerat repetitionis sine nominibus, ὁμιλίαν, ἐπανάληψιν, ἀναδιπλοσιν, ἐπαύροδον, ἀναφορὰν, ὑποπροσφών, συμπλοκὴν.

Cicero in
reprehenden-
da Antonij
oratione
lapsus.

sic enim quidam nominant: confundit inter eas πολυ-
πλοῦν, & gradationem, quæ duæ commutationem ha-
bent: non adiectione & asyndeton, quæ detractationem
habet, non adiectione: conturbat etiā multa de conge-
rie, quam μεταβολὴν vocat, & de dissipatione, de syno-
nymia verborū & sententiarum: quæ figura speciei per
se nullam obtinent. secundum deinde genus sequitur,
quod detractatione fieri Quintilianus dicit: in quo spe-
cies quinque enumerat, ἐμμετρία, quæ metaplasmus est
in poetis magis aliquādo permissus, quā in quā illa
in oratione laudatus, tātum abest ut figura sit. Asyn-
deton, & συντεταγμένον grammatica magis, quā rhe-
torica figura adduntur. Tum συνοικέσις, & ὁμο-
λογία, quarum illa res contrarias coniungit, hæc si-
miles discernit: quod elocutionis nihil est omnino, nec
ideo figura quicquam. Tertium genus triplex additur
ex similibus, paribus, contrariis. At tota ratio contra-
riorum argumenti est, elocutionis nihil est, ideoque
figura esse non potest. In primo similitudinis genere, ὁμο-
λογίας figuram facit ex eo schemate quod antea
πολύπλοῦν appellavit: ut mulier rerum omnium impe-
rita, in omnibus rebus infelix. Hæc enim casuum va-
rietas πολυπλοῦν est. παραπονομασίας pro correctione item
hic confundit: ut quæ lex privatis hominibus lex esse
non videatur. Miscet etiā ἀντιπαράστασιν, ut filius
ad patrem, Non expecto pater mortem tuam. Et pater
cōtra filio, Imò rogo expectes: Vbi figura nulla est, sed
sarcasmus ex ambigua verbi significatione. Illic enim
expectare significat desiderare, hic verò praestolari.

Atque his duobus nominibus τις παραπονομασίας, ὁμο-
λογίας, cum nihil significetur, nisi figura ea in
qua verbum paululum immutatum atque deflexum
varia significatione usurpetur: ut, Non emissus, sed
immissus: non orator, sed arator, quæ breviter & per-
spicue posset explicari, cum, inquam, nihil aliud signi-
ficetur, hic tamen longissima oratio & ineptissima con-
funditur, ut nihil tamen novi doceatur. Quatuor de-
inde similitudinis genera à Quintiliano proponuntur, ὁμο-
λογίαν, ὁμοιοτέλειαν, ὁμοιοκλίαν, ἰσοκλίαν, cum primum
& quartū idem sit, & utrunque fiat ē paribus mem-
bris, nec quicquam differant. ὁμοιοτέλειαν etiam fal-
so putat Quintilianus esse in his exemplis, Picit pu-
dorem libido, timorem audacia, rationem amentia:
nisi fortè in duobus postremis membris. Postremam
ē figuris verborum facit ἀντιπαράστασιν, in eoque fallitur:
argumentum enim figura non est, ἀντιπαράστασιν autem
ex dissimilibus argumentum est: non igitur figu-
ra. Colligit Quintilianus ad extremum omnes rhe-
torum ineptias & nugæ, ne credo parte aliqua
institutionis rhetorica diligentiam Quintiliani po-
tius, quā prudentiam requireremus. Separat tan-
dem Quintilianus à figuris compositionem, sed ine-
leganter admodum & inconsideratè. Quid enim est
figura Quintiliane? Conformatio (αἰς) elocutionis re-
mota à vulgari consuetudine: At, inquam, com-
positio & numerus est elocutionis conformatio remo-
ta à vulgari consuetudine: Est igitur figura. Hanc
autem syllogismi conclusionisque regulam si didicisses

Compositio.

gravitas, & incunditas, & splendor, & obscuritas, & magnificentia, & subtilitas, atque omnino omnis numeri virtus oritur. Nec satis est monere, qui pedes numerum suauiter instituant, qui concludant. Multum enim interest quæ sint in pedibus longa aut breues vocales. Longæ fuerint prima & tertia vocales, an nihil interesse inter utriusque sonos arbitramur? an nihil accessionis fieri ad vocalium sonos ex consonantium coniunctione iudicamus? Imò verò potest numerus alius alio vel gravior, vel ingravior esse, nec ista per syllabas distinctio temporum, sed vocalitas, sed ὁμοφωνία numerū efficiet. De tertio tandem compositionis membro, quod tradit Quintilianus, quomodo rhythmum diuidit? Rhythmus (ait) par est ut dactylus: aut sexcuplex, ut paan: aut duplex, ut iambus. O partitionem & ineptam & insulsam! Primum quid utilitatis habet ista partitiō, etiam si vera sit? quæ pars deinde compositionis, quæ ratio doctrinæ refertur ad istam parium, sexquiplcium, duplicium comparisonem? nulla omnino. Deinde verò quàm est ridiculum & insipidum sic partitionem informari, ut plures partes relinquant, quàm complectare? At maiorum rerum cum minoribus collatio quinque differentias habet: πολλαπλάσιον, unde duplex est ratio: ἑμιαέλιον, unde sexquiplez: ἑμιαέλιον, πολλαπλάσιον ἑμιαέλιον, πολλαπλάσιον ἑμιαέλιον: de quibus tribus postremis generibus nihil hîc attingit Quintilianus, & primi generis unam tantum attingit, cum sit eiusdem generis amphibrachys & breui, longa, breui: habet enim rationem multipli-

Numerus.

Pedis partitiō
su partitiō.

cem triplam, & dochimus, cuius postea Quintilianus meminit è breui, duabus longis, breui, longa, si medio spatio diuidatur, rationem efficiet ἑμιαέλιον. Quare tota ista partitiō explodenda planè est, & ad Aristotelis (à quo videtur Ciceroni & Quintiliano reperta) sophisticas argutias referenda. Verum perge: singulares sunt deinde metri & rhythmī differentia, quas

» Quintilianus instituit. Metrum, inquit, constat or-

» dine, rhythmus spatio temporum: idèque hic quali-

» tatis est, illud quantitatis: quasi verò nullus sit ordo

» in prosa oratione, & non intersit plurimum longæ,

» an breues sequantur. Secunda differentia primæ sa-

» pientia par est. In rhythmō indifferens est (ait Quin-

» tilianus) dactylusne ille priores habeat breues, an se-

» quentes: in versu pro dactylo poni non poterit anapestus aut spondæus. Quid ergo Quintiliane? si nullus est in oratione ordo syllabarum longarum & breuium, nec refert an tres syllabæ (quarum una longa sit, duæ breues sint) faciant anapestum, an dactylum, quid est quod postea tam multa de ordine longarum & breuium in pedum coniunctionibus cōmentaris? quorsum tot observationes tuæ, si nihil interest, præcedant breues an longæ? Alia duabus his differentiis sequuntur similes differentia, quod metrum sit in verbis, rhythmus in corporis motu: quasi verò versus ille,

Rhythmī
& metri dif-
ferentiæ ri-
dicula.

sic fatur lachrymans, clasiq; immittit habenas,
potius in singulis verbis, quàm in vniuerso sex pedum numero concludatur. O doctorem doctrinæ, quàm profiteris, expertem! Verum tot ineptias omittamus, & cæ-

Summa
compositio-
nis & vera
doctrina.

Numeri spe-
cies inepte
à Quinti-
liano colli-
guntur.

tera consideremus. Vitaueris in soluta oratione carmen perfectum, & initio orationis initium carminis, & in fine, finē: ex omnibus & omnium generum syllabis, sed variatis & moderatis orationē componere licebit. At Quintilianus Aristotelem & Ciceronē sequutus, Vanissimas artes nobis explicauit. Pedes dissyllabi sunt quatuor, trissyllabi sunt octo. Quid tum? Ex his species numerorum quadraginta Quintilianus efficit. Verum quam ridiculē atque ineptē! Nam in hac obseruatione non solum eundem numerum modis pluribus inutiliter obseruauit, sed sibi ipsi plerūque repugnauit. Nam si per quatuor extremas syllabas, quod Quintilianus etiam hīc interdum facit, numerum distinxeris, & Ultimā pro indifferenti (quod eidem etiā placuit) sumpseris, certē omnes Quintiliani obseruationes tam varia ad octo redibunt, atque aliis alia repugnabunt. Affirmat Quintilianus numerum ex paane primo & spondaeo vitiosum esse in clausula, ut, Brute dubitavi. At eundem mutata obseruationis specie laudat. Accipiet (ait) ante se choreus & pyrrhichium, ut, Omnes propēciues virtute, gloria, dignitate superabat. Sex enim postrema syllaba in utroque exemplo parem numerum habent, cum sit Ultima Quintiliano indifferens. Duo spondei (ait Quintilianus) non ferē coniungi patiuntur, quod tamen Cicero in Crasso probauit, & Quintilianus ipse in tribus aliis obseruationibus laudauit, molossus & palimbacchius optimē claudunt. At Ultima indifferenti tres spondei hīc coniunguntur, ut patet etiam Quintiliani exemplo, Et spinis respersum.

Optimē claudit (ait idē) bacchius & palimbacchius, spondeus & choreus. At Ultima indifferenti posita, spondei item duo postremi sunt. Tanta caligo rhetoris huius menti offusa est, ut non modo nugatoriē sapius idem repetat inutiliter, iteretque, sed sibi ipsi contraria repugnantiāque dicat: ita sine dialectico syllogismo, sine iudicio his in rebus versatur. Longissima reliquo capite oratio consumitur, quis modus compositionis sit, quomodo eius iudicium penē naturale totum sit, quod verum est: tum de incisorum, membrorum, periodorum, historiae, exordij, narrationis, confirmationis, epilogi compositione, quod est sanē perridiculum. Desinitur à Quintiliano incisum, sensus non expleto numero conclusus, quasi verō incisi ratio pendeat ex numero, ut si numerus expleatur, aut non expleatur, idcirco incisum esse, aut non esse necesse sit, & in incisis non possit non plenus esse numerus, nec tamen incisa esse desinant. Citat Quintilianus à Cicerone exempla, & cum eo errat, Domus tibi deerat? at habebas. Pecunia superabat? at egebas. Verum ego hīc membra quatuor video, non incisa quatuor. Simili errore in membrorum & periodorum doctrina vagatur Quintilianus, nec ex eius oratione sciri potest, quid horum quicquā sit. Dicam verō, quoniā ipse non dicit, incisum, est imperfecta sententia: membrū, perfecta quidem, sed aliō tamen relata sententia: periodus omnino perfecta atque absoluta, ut syllogismus omnibus ex partibus cōstans periodus est. Propositio, assumptio, complexio membra, quae si vno verbo sententias complectantur alias, incisa sunt: ut hīc,

Incisum
quid

*Unde Eurisue, Notusque ruunt, creberque procellis
Africus,
Incisa tria sunt: periodus itaque aliquando breuior
erit, ut*

*Nihil sapienti prater culpā in vita praestandū est.
Atque in his orationis formis, sicut in compositionis
partibus tam multa quae fabulatur Quintilianus, nul-
lam doctrinae rhetoricae micam habent, sed inanē pom-
pam, & sophisticam ostentationem nescio quam: ut
imperiti discipuli magistrum talem admirentur, ab
eo doctrinam nullam consequantur. Quamobrem vi-
demus in capitis huius tam proluxa confusione quam
multa Quintilianus peccauerit: exordium libri instar
sine arte, definitio huius artificij nulla, partitiones ri-
diculae & vitiosae: numeri poetici & oratorij ineptae
differentiae, numerorum observationes confusissimae &
inertissimae sine certa argumenti ullius scientia, sine
ulla syllogismi prudentia mera ferē ac perpetua nugae.*

*In librum
decimum.*

*Decimus liber descriptae artis exercitationem quan-
dam demonstrat. Primo autem capite longissimo illo
quidem, eloquentiae habitum, id est ēē parari legen-
do, scribēdo, dicendo praecipit Quintilianus. De legen-
do itaque totum primum caput est, de scribendo qua-
tuor proxima, de dicendo reliqua duo. Atque primo
illo capite disputat Quintilianus, tametsi orator veras
causas agendo eloquentiae candidatū excitare multum
potest, scriptae tamen orationis lectione certioris esse iu-
dicij & maioris fructus. Quemadmodū Cicero cum re-
uersus Athenis, decem annos perpetuos (ut ex scriptis*

*Auditio
melior le-
ctione.*

*eius obseruauit) quotidie in foro, in curia, in rostris o-
ratores audiuit, legit etiam interim scriptas oratorum
varias orationes. Quintilianus igitur existimat le-
ctionem eiusmodi, quam auditionem vtiliorē esse. At
vehementer hīc ab eo dissentio, & exercēda artis huius
eum rationem ignorare contendo. Rhetorica enim sicut*

*& dialectica & cuiusvis exercēda artis ratio duplex
omnino est, ἀναλυτικὴ & σύνθεσις. Primum enim est ut
artis usum in propositis exemplis cernamus, deinde si-
milia his effingamus. Et igitur praecepta artis melius
cognoscuntur audiendo diligētī & erudito doctore, q̄
eius legendo libro: sic usus praeceptorū primum melius
audiendo, q̄ legendo exercetur. Recens est & infirma
artis cognitio, quae facilius multo alio ducente, & viā
indicante sequitur, q̄ per se progreditur: multa & tro-
porum & figurarū & omnis elocutionis exēpla rudis
& nouitius discipulus dicente Cicerone perspiciam su-
bito & admirabor, quae in scriptis eius orationibus vix
multa observatione tandem deprehēderem. Neque ta-
men in veris causis duntaxat oratores ad hanc exerci-
tationem audiri iubeo, sed magistros orantes in schola
suis exēplis hīc praire volo, ut nō solum discipulis bene
dicendi artem ex pictis praeceptis ostendant, sed multo
magis usum viuus exemplis aperiant: quod idem ferē
paulo post in imitatione Quintilianus docet. Da mihi
rhetorē non solum docendi, sed etiā dicendi peritum.
Da Ciceronem qui Calio, qui Dolabella, qui Hircio, qui
Pansa, qui Crasso, qui multis aliis fuit, an non ru-
dem eloquentiae discipulum melius audientem docebit,*

quàm eius orationes docerent? Hæc igitur scholastica auditio prima sit, deinde omnibus locis oratores omnes audiantur. At in lectione firminus iudicium est (ait Quintilianus) Credo scilicet discipuli iudiciũ firminus esse solum, quàm si iudicio præceptoris cõfirmatum fuerit. Pudet dissentire (ait Quintilianus) Quasi verò discipulus iste noster in eloquẽtia studiis exercẽdus ad oratorem audiendum iudex rhetoricæ ignarus non peritus obseruator accesserit, & Colotes Teius cùm Thimantis tabulam spectaret (qua pictor hic viderat cum immolanda Iphigenia, tristis Calchas esset, mæstior Ulysses, mæreret Menelaus, obuoluendum caput Agamemnonis esse, quoniam summũ illum luctum penicillo non posset imitari) tum, inquam, in hac tam miserabili & lamentabili pictura Colotes lachrymis oculos complerit, non in omnes artificij rationes animum potius intenderit. Alia docti contemplatoris & sapientis obseruatoris persona est, alia improuidi, nec artem animaduertentis auditoris. Quamobrem primũ fuerit eloquentia discipulus, auditor & disertorum magistrorum & eloquentium oratorum: deinde lector: & ut in audiendo, sic in legendo obseruabit omnes artis sue laudes in tropis & figuris. Hoc Quintilianus non monet. In commemorandis autem rhetoribus quos eloquentiæ discipulo legẽdos putat, relabitur ad errorem primi & secũdi libri, poetas primũ, deinde historicos, oratores tandem proponit, atque ita nobis analysin describit. Deinceps accedit ad genesin, secundam exercitationis partẽ, ut imitando vel per nos ipsos aliquid

conando scribamus & dicamus. Secundo igitur capite laudat Quintilianus imitationem, nec tamen satis esse Imitatio. putat: sed conadũ aliquid supra eos, quos imitamur: in quo libenter assentior, nisi quod non imitabilem inuentionem existimat, in hoc enim grauitè errat. Ex Inuentionẽ imitabile falso putant Quintilianus. omnibus enim dialectica & rhetorica partibus nullam facilius est imitari, quàm inuentionem, quia nullum est argumenti genus non notatum & descriptum: nullius forma est argumenti, cuius simile nullum possit in alia causa reperiri. Duo (ait) imitationi esse proposita, quos imitemur, quid imitemur: hoc etiã concedo. Mul- Decorum. ta miscet hic de decoro ineptè: de hoc enim nihil adhuc præcepit, nec in rhetoricis elocutionis vel actionis præceptis quicquã est tradendum. Hoc enim si cuiusquam artis est, dialecticæ prudentiæ est magno vsu rerũ confirmatæ, non rhetoricæ. Plures imitandos, non vnum Quintilianus existimat, id etiã libenter accipio, ut potius multorum virtutes, quàm vel vnius etiã vitia consecemur, modo tamen in optimis quibusque confirmatus prius fueris. Tertio capite præcipit Quintilianus Scriptio. quàm diligentissimè, & quamplurimum scribendum esse, ut bene potius quàm citò scribatur, tandem verò celeritas vsu & consuetudine cõparetur. Quod ex parte quidem, non totum verum est. Volo enim ut Cicero, ut Quintilianus etiã libri secundi capite quarto vult, se efferat in adolescente fecunditas, ut sit quod amputari possit. Non enim potest in eo succus esse diuturnus, quod nimis celeriter maturitatẽ est assecutum. Quamquam reprehendit Quintilianus ipse deinde in scri-

bendo nimiam & diligentiam & negligentiam. Reliquum caput de loco, de caris, Vbi scribatur, sicuti caput proximum de emendatione nihil admodum præcepto Vlo dignum habet. Quinto capite tractatur ferè idem argumentum, quòd scriptio conuertendis in sermonem Latinum Græcis commodè adhibeatur. Quæ sane exercitatio rudi & nouitio eloquentiæ Latinæ discipulo non conuenit, qui verborum copiam nondum parauit, ut ea Græcam eloquentiam Latinè reddat. Probat etiam Quintilianus eandem ex Latinis conuersionem, præsertim de carminibus, quia res vna dici pluribus modis possit. In quo etsi meritò à Cicerone dissentit Quintilianus (Cicero enim hanc exercitationem in secundo de oratore, argumento leuissimo tollit) attamen hæc exercitatio non nisi confirmato iam & corroborato stylo prodesse poterit, & in eodem vitio cum superiore fuerit. Reliqua de thesi & declamationibus similia sunt, qualia sunt toto capite septimo, quòd extemporalis dicendi facultas paretur arte, exercitatione, nihil habent noui præcepti, sed inanem loquacitatem propriam Quintiliani. Quamobrem de exercitatione libro decimo ita præcipitur, ut de artis ipsius partibus est præceptum, nihil perspicuè definitum, nihil acutè partitum, nihil ad verum usum congruenter expositum est, nullum denique dialecticum vel consilium vel iudicium est adhibitum.

De decoro
ex vndeci-
mo libro.

Vndecimo libro de decoro, memoria, pronuntiatione præcipitur, & in singulis rebus capita singula consumentur. Primo itaque capite longissimus sermo de apte

dicendo consumitur, sed hoc totum decori tam prolixum præceptum valde in rhetoricis præceptis est indecorum. Videre enim quid deceat omnino omnibus in rebus, si qua possit ars propriè explicare, dialectica certè fuerit, quæ leges omnium rerum cōmunes, & maxime generales ostendit in argumento, syllogismo, metodo, quid conueniat in omni re atque causa, quid verè deceat, quid non deceat. Attamen quantum id generatim in dialectica præcipitur, id etiam priuatim & singularim ex aliis artibus singulis intelligitur. Decorum in sermonis puritate & elegantia ex grāmatica, in elocutione & actione ex rhetorica, in numerorum supputatione & magnitudinum diuisione in concentibus & sonis, in astrorum motibus ex arithmetica, geometria, musica, astrologia: in stirpibus & plantis atque animalibus ex physica: in virtutibus & moribus ex ethica philosophia: in adificiis, in agris ex architectura & agricultura: in omnibus & dictis & factis, in omnibus rerum quotidianarum & nulla arte comprehensarum consiliis ex humana earum rerum prudentia: denique in omnibus rebus quid decorum sit, cognitio ipsa atque scientia & usus declarabit. Nec tamen separatim de decoro & distinctum vllum præceptum erit, quia decorum ipsum conueniens ea perfectio est, quam artes suis præceptis, quam ipsa humanitatis ratio & sapientia demonstrat. In rebus verò nulla arte singulari comprehensis, communes ingenij & naturæ dotes, quas dialectica interpretatur, excitandæ & adhibendæ erunt: usus item, mores, exempla admonebunt.

beati in
ingenij ar-
tibus pe-

De memo-
ria.

Quare quod tam latè pateat, ridiculum sanè est rhetorica veluti proprium subicere. Secundo capite Quintilianus accumulatur Græcorum omnes ineptias de locis & imaginibus ad memoriam conformandum: quas ipsas merito deridet, & suas nugæ Carneadæ, Metrodorum, Simonidem earum inuētores habere iubet, simpliciora & meliora putat esse diuisionem & compositionem cum labore & exercitatione coniunctam: quod sanè maxime in Quintiliano laudo & probo: ac si diuisionis artem & ordinis proponeret, multò magis etiam laudarem & probarem: tum enim memoria artem nobis explicaret. Ars memoriae (ait) tota posita est in diuisione & compositione. Quæramus igitur quæ sit ars ordinis, quæ sit ars, quæ res diuidat & componat, tum memoriae artem inueniemus. Est autem in dialecticis syllogismi & methodi præceptis tota hæc ordinis doctrina diligenter in nostris institutionibus exposita. Vera igitur illic memoriae ars & dialectica propria omnino est. Itaque Quintilianus in isto capite res alienas quidem, & plerunque etiam ridiculas tradit, sed tamen vero propiores, quàm adhuc permultas tradidit. Cuiusmodi caput de pronuntiatione multis quidem præceptis utilibus refertum, sed totidem nugis oneratum, ut ineptia facile necessarias institutiones superet. Vana siquidem curiositas est in tam multis & vocis & gestus sectionibus, cum tota illa tot versuum millibus accumulata doctrina paucis verbis perspicue tradi posset. De duodecimo libro prima illa initio à nobis disputata sunt, quòd orator sit vir bonus, quòd philosophus, iureconsultus,

De pronun-
tiatione.

historicus: proxima autem quæ primum sint agenda causæ, & quid in his & sciipiēdis, & discendis, & agendis sit obseruandum: itemque postquam à foro discesseris, quibus rebus otium sit oblectandum, non vnius artis rhetoricae decreta, sed eius aduocati (quem nunc vulgò dicimus) studia quadam demonstrant. Et longissimum caput de generibus dicendi, rhetoricae elocutionis proprium nil habet. nec enim distinctio grauitatis, humilitatis, mediocritatis in oratione sumitur ex verbis tantum, sed ex rebus ipsis, ut hæc partitio sit communis inuentionis cum elocutione. Quamobrem si lubet quinque postremorum librorum subductis rebus omnibus considerare, quæ descriptio doctrinae fuerit, ut non liceat idem dicere, quod de superioribus inuentionis & dispositionis libris antè dictum est, & artem & artis usum penitus à Quintiliano conturbari: certè verè confirmari poterit multis & inanibus præceptis artem rhetoricam in elocutione & actione onerari, & longè maiorem inanis ostentationis & pompæ speciem iactari, quàm veræ & solidæ doctrinae rationem demonstrari.

CAROLO LOTHARINGO
Rhemorum Archiepiscopo Mæcenati suo
Petrus Ramus S.

Ad quartum Idus Octobris, quanuis nihil nobis otiosius esse potest, Aristotelis tamen *ἑρμηνεύων* *ἐν* por inire cœpimus: Vtrum? inquires, *ἀξιὸν*, inquam, quod esset aptior homini desidiōso, & dum (ut ait ille)
-clarum mane fenestras

Intrat, dormitanti. *ἑσπέρων* ad Audomari Talæi fratris mei matutinas vigilias dimisi. Quod Vtrunque spatium (quanuis ipse minimè facio) populo tamen nostro conficiendum suasi, & sanè (nisi quid improbè refractariolus fuerit) persuasi. Mitto ad te oratiunculam, non ut eam legas (quid enim habent hæ nugæ lectione tua dignum?) sed ut si quis inertem aut nescio quid esse me apud te criminetur, quanuis ego sim, ne tamen fateare: quin tanquam magnæ defensionis instar, ad eum scilicet impediendum, tricas istas obiice. Nunquam (mihi crede) tantum illi erit animi, ut res tam insulas perlegat, atque ita si molestus esse desinet, mirificè liber ero. Vale præsulum humanissime.

Petri Rami Oratio de
STVDII PHILOSOPHIAE
& eloquentiæ coniungendis, Lutetia habita
Anno 1546.

Si non ignoro, Auditores, me noui nihil hoc tempore vobis audientibus esse dicturum, propterea quod diuisarum, propterea quod diuisarum, communis mihi cum Audomaro Talæo fratre meo professionis partes eius oratione cognouistis, ut ille matutinis horis philosophiam, nos pomeridianis eloquentiam profiteremur: tamen in hac noua auditionis noua forma, proponenda mihi videtur esse ratio maioris & clarioris argumenti, quoniam quæ iustissima mihi causa visa est ad cohortandum, eadem vobis amplissima videri debet ad agendum. Nam me cum medicis literarum cognitio, tum mea vitæ perpetua consuetudo ad hanc causam suscipiendam adhortata est. At Verò ut id studiosissimè facerem, publicorū studiorum amor, doctoris officium, ipsa denique literæ vnâ mihi vobiscum ad humanitatem propostæ coegerunt. Non enim id nunc agimus, ut odiosa barbaries, inanes argutiae, vanæ & inutiles nugæ in scholas inducantur: sed ut optima iuuentutis erudiendæ doctrina, in omnibus gymnasiis suscipiatur. Quæ cum ita sint, à vobis
h. y.

Auditores, hanc veniam peto, ut me de vestris studiis dicentem benignè atque attentè, sicuti facitis, audiat. Repetam Verò paulò altius instituti nostri originè, quò facilius omnes id quod volumus & probamus, intelligant. Fuit igitur, Auditores, apud Veteres ea docenda iuuentutis ratio, ut philosophia studiis eloquentia studia coniungerentur, earumque disciplinarum præcepta disjunctè, usus coniunctè traderetur. Si quidem Vetus illa (ait Crassus) doctrina eadem fuit & rectè faciendi, & bene dicendi magistra: neque disjuncti doctores, sed idem erant viuendi præceptores atque dicendi, ut ille apud Homerum Phœnix, qui se à Peleo patre Achilli iuueni comitem esse datum dicit ad bellum, ut illum efficeret oratorem Verborum, actoremque rerum. Atque hinc secuti rhetores, Gorgias, Thrasymachus, Protagoras magna Vniuersæ Græciæ fama se & sapientiæ, & eloquentiæ magistros esse profitebantur. Quorum gloria motus Aristoteles intelligendi prudentiam cum dicendi copia coniunxit: & cum antea matutinis scholis philosophiam solam doceret, pomeridianis etiam rhetoricam docere cepit, in eoque adolescentes non ad reliquorum philosophorum morem, tenuiter & aridè disserendi, sed ad rhetorum copiam in Vtranque partè, ut ornatiùs & Vberius dici posset, exercuit. Philosophos deinde graues oratores sunt imitati, qui tametsi se totos ad eloquentiæ laudem compararent, philosophiam tamen à rhetoricis exercitationibus nunquam separabant. Hinc gloriatus est Cicero se oratorem non ex rhetorum offi-

cinis, sed ex Academia spatiis extitisse: idèmq; Periclem, quòd Anaxagoræ & Demosthenè, quòd Platonis auditores fuissent, tantum reliquis ait oratoribus præstitisse. Neque verò philosophi & oratores solum Veterem illam disciplinam coluerunt, sed nostri quoque reges eam nobis colendam tradiderunt. Quæ enim Athenis Academia primùm fuerat, ea Romam deinde, postremò Roma Lutetiam commigrauit. Quæ in Vrbe, antequam Vllum priuatum, qualia hodie tam multa sunt, gymnasium esset extructum, quatuor scholæ in stramineo Vico fundatæ sunt, Francorum, Picardorum, Normanorum, Germanorum: inibi que distinctis horis diei & philosophus & orator audiebatur. Quod etiam hodiernis declamationibus (quas determinantias vulgus appellauit) intelligi potest. His enim perpetuis orationibus qui lauream philosophicam affectant, cum biennium in philosophia posuerint, Vigiliarum suarum rationem ex Veteribus Academia legibus reddere coguntur. Superior verò atas cum Veteris illius Academiae formam tanquam picturam accepisset egregiam, sed euanescentem vetustate, non modò eam coloribus iisdem, quibus initio fuerat, renouare neglexit, sed vix id quidem curauit, ut saltem figura Veteris extrema lineameta seruaret. Professiones artium ita diuisit, ut non modò essent alij philosophia doctores, alij rhetorica, sed auditores quoque ita separati, ut qui philosophum audiret, eloquentiæ studium non modò nullum coniungeret, sed planè putaret alienum atque contrarium: nec philosophia Vllum in poetis &

h. ij.

oratoribus vsum versari crederet, sed totum in scholastica de philosophicis praeceptis altercatione conclusum iudicaret: Ita nobilissima & antiquissima Academia Parisiensis institutio gymnasiorum (qua trecentis abhinc annis edificari coepta sunt) moribus nescio quomodo elanguit, ac iam prorsus interiiit. Nostra vero etate Francisci valesii (quem honoris causa libenter, ut debeo, nomino) Regis cum virtutum omnium, tum sapientiae in primis amantissimi, liberalitate recreari & excitari coepit. Omnis enim sapientiae, omniumque ingenuarum literarum doctores, honestissimis stipendiis ornatos in Academia Parisiensi constituit, eosque nobis eiusdem diei distinctis horis auscultandos & audiendos proposuit. Hac est, Auditores, (de qua dicere proposui) philosophiae & rhetorica coniunctio à primis penè hominibus instituta, à rhetoribus & philosophis accepta, retenta ab oratoribus, à nostris Regibus in hac urbe fundata: quam si verissimis rationibus suscipiendam esse intelligemus, mores (ut spero) nostros melioribus institutis modesto & equo (ut par est) animo vinci patiemur. Quapropter ut tota res facilius aestimetur, primum mihi videtur de utilitate huius institutionis, deinde de voluptate, tum de dignitate esse dicendum. Utilitas autem eiusmodi est, quae maximè nostros animos incendere atque inflammare debeat, in qua & discipulorum & docentium maxima & certissima bona aguntur. Nam (ut de commodis audientium primum dicam) si philosophici

studij tempora tribus annis ac sex mensibus (tot enim legibus nostris definita sunt) ita diuidantur, ut aliis horis philosophia, aliis eloquentia doceatur, fructus studiorum multis partibus augeri, & labores eorum maximè minui celerrimè sentiemus. Etenim ut à grammaticis puer informatus, cum ad rhetoras accesserit, praeferitas grammaticae vigilias non despicit, verum sermonis elegantiam maiorem, tum propósitos auctores imitando, tum plurimum & assidue scribendo & dicendo sibi comparat: sic idem troporum & figurarum ornamentis à rhetoribus ornatus, cum ad dialecticos transibit, rhetorica ille ornamenta non contemnet, sed dialecticorum coniuncta prudentia, legendis poetis, cognoscenda historia, oratoribus audiendū, bonarum artium scriptoribus perulandis, & exercitationis gratia laudandis, interpretandis, corrigendis, vituperandis, refellendis, in contrarias partes disputandis, omnibus omnium scriptorum, meditationum, declamationum modis amplificabit. Nunc vero puer iste quid agit? multos annos in grammaticis & rhetoricis retinetur, dum aliquid in eo maturum & perfectum videatur, id laudo: tum abiecta omni purè & propriè loquendi cura, damnata styli & orationis pristina diligentia, multis minis, plerumque etiam virgis, lectione poetarum & oratorum interdicta, in altercationes & clamores scholae conicitur, ut tandem grammaticae & rhetoricae studijs longa obliuione deletis, pro puro & nitido sermone, barbarismos & solacismos facere, pro suavi &

ornata oratione, spinosum aliquod & ieiunum sophisma latrare consuescat. At coniunctis (ut dixi) toto triennij tempore studiis, si epistolam antea facere, elegiam condere, rem propositam ornate pronuntiare didicerit, non modo hæc eadem decurrēdis philosophici curriculi stadiis retinebit, sed ampliora multo ac uberiora præstabit. Hæc utilitas magna quidem per se nobis videri debet, Auditores, quod consequentibus studiis, antecedentium nulli fructus amittantur, sed omnes augeantur: est tamen eò maior existimāda, quod insignem quandam doctrinarū lucem coniunctā secum habeat: nam cum isto modo artium fructum exquiremus, si quid erit ab earū doctoribus inepte & imprudenter cōturbatum, omnis eiusmodi error facileprehendetur ac tollitur. vsus enim coniunctus demonstrabit quid utile, quid solidum, quid verum sit in præceptis: contra, si quid erit inutile, vanum, falsum, idem vsus manifestè declarabit. Ita fiet ut quæadmodum in hortorū arboribus, sic in artium institutionibus alias conseruemus, quia fructum ferant, alias amputemus, quia fructum non ferant. Quid? quod eadem ratione tempora studiorum, laboresque mirifice minuuntur? Certos gradus in disciplinis explicandis ita distinctos temporibus habemus, ut primo tēpore grammatica, secundo rhetorica, tertio philosophia perdiscatur. Sit igitur puer decimo aut duodecimo ætatis anno à grammaticis sic eruditus, ut Latine loqui, ut versiculos fingere, ut sermonem familiarem in epistola exarare non inepte possit, is Academia nostra moribus,

in rhetoricis annos duos, sæpe etiam plures exercetur. Hoc secundum tempus est: tum demū decimo & quinto circiter anno, tertio quippe tempore, ad philosophos superioribus studiis omnibus omīsis, (ut cognita prius videlicet obliuiscatur ac dediscat) deduci solet. Verūm partitis, ut dixi, philosophiæ perdiscendæ temporibus, ut pars altera mansuetioribus literis impendatur, intermedio illo tempore, quo rhetoricis discipulus iste traditur, eodem philosophis opportunè & commodè cōmittetur. Ita cum vno & eodem tempore & intelligendi & ornandi præceptis instituetur, nullum præteritum tempus amittet, sed intermedio postremū anteuertet, & iuuenis admodum eò perueniet, quod vix senex, ac ne vix quidem vquam fortasse peruenisset. Quod equidem, Auditores, vehementer animaduertendum esse nobis arbitror: laborarunt enim superioribus annis Academia nostra moderatores ac principes, ut de constituto illo ac dimenso trium annorum sexq; mensium curriculo annus vnus detraheretur, propter molestam laborum longinquitatē, qua iuuentus debilitari, & à philosophia frequenter auocari dicebatur: decreta sunt publicis & consiliis & pecuniis legationes, quæ id à Christianissimo rege impetrarent. Quam voluntatem (si publica, non priuata rei causa inducta est) equidem laudare debeo. Sed per Deum immortalem, quid ab optimo, & longè post creatos reges humanissimo rege postulamus, quod non eius erga nos pietate prius assecuti sumus, quàm optare potuerimus? Nouerat enim antiquum illum (de quo initio dixi) iu-

uentutis informanda morem, quem cum summa non solum gloria sua, sed etiā felicitate nostra reuocauit, prudentissimo simul exemplo quemadmodum iuuentutem in gymnasiis erudiremus, quāq; ratione graues, de quibus conquerimur, laborum molestias euitemus, admonuit: & ad subleuandum diuturnitatis tedium, non vnum de tribus annum, quod nostris legationibus petebatur, sed totum triennium, si verē de diuinis eius erga nos meritis aestimare volumus, condonauit. Principis igitur nostri tam singulare consilium de literis cum sapientia copulandis intueamur, admiremur, imitemur: & compendia temporum tam vehementer optata, tanto praesertim duce cōmonstrata ingrediamur. O populare verēque regiam sapientiam! o regem non solum Francorum regno, sed omnium gentium imperio dignissimum!

Dij tibi- (Regis enim gratius te regē lubet affari)

-si qua pios respectant numina, siquid
vsquam iustitiae est, & mens sibi conscia recti,
Præmia digna ferant. Quae te tam lata tulerunt
saecula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluuij current, dum montibus umbræ
Lustrabunt, conuexa palus dum sidera pascet,
Semper honos, nomēq; tuum, laudēq; manebunt.
At fortasse dicet aliquis, ista quidem orationis & cognitionis coniunctione, praeclare & studiis & artibus
& temporibus consulitur, at nobis nihil consulitur. Si quis igitur eiusmodi (qualem esse neminem existimo)
tam abiectus ac sordidus erit, qui nullam vtilitatem

aestimēt, nisi quae marsupio & crumena concludatur, excitet ipse se, & quae dicā attentus audiat. Quid igitur in quo vtilitatis & emolumenti spem reponemus? an cum maximus in auditoriis nostris audiētium numerus fuerit? At bone Deus, quid tam idoneum, tam opportunum ad scholas omnes complendum fingi vel excogitari potuit? tanta, mihi credite, regia illa consuetudine in scholas admissa, cognoscēdi & audiēdi cupiditas exorietur, ut non modo gymnasia, sed ne Academia quidem tam multis, tamque crebris adificiis multitudinem capere posse videatur. Nullus erit vir ingenuus ac nobilis, nullus senator, nullus mercator, nullus agricola, nullus cuiusquam fortunae qui non cupiat liberos suos isto modo institui: nemo tam parcus, tam tenax, tam auarus pater erit, qui non percupidē cuiusvis mercedis pretio tam pretiosum doctrinae patrimonium liberis suis relinquat. Quamobrem videte num talem institutionē amplecti, ac omni studio fouere debeamus, ex qua maximus iuuentuti fructus, maxima disciplinis illustratio, maximum temporibus solatium, maxima praeceptoribus emolumenta comparantur. At quoniam de vtilitate dixi, nunc de voluptate pauca dicam: potest enim sic existimari, hanc institutionē esse tam vtilem, ut optanda sit: sic esse difficilem, ut pertimescenda sit. Et inam, Auditores, perinde verbis explicare possim quod sentiam: neminem profecto tam durum, tamque agrestem esse arbitror, quem voluptatis futura cogitatio & commemoratio non summa voluptate afficiat. Quid enim est, in quo

exultare animis, latitia efferri, triumphare denique soleamus? Nempe cum iis rebus, quas amauimus, quas optauimus, perfruimur. Discipuli nostri è longinquis plerunque terris ad nos deducuntur: quo porro desiderio incensi? quo amore inflammati? doctrina. Quanto igitur in omni doctrina maiores progressiones fecerint, tanto pleniores voluptates percipient. Atque ut antea molestissimis spinis debilitati, inanibus clamoribus fracti, perpetua rerum obscuritate deterriti, amorem philosophiæ deponebant: ita nunc suauissimis rebus illecti, liberalibus exercitationibus confirmati, clarissima luce inuitati, cum omnibus modis se & doctiores & disertiores quotidie fieri sentient, incredibili voluntate omnes vigilas tolerabunt, non sibi negotium exhiberi, sed otium condonari: non laborem imperari, sed delectationem comparari indicabunt. Neque verò magistri in tanta discipulorum latitia lugebunt, sed ut boni agricolæ, cum segetes quas ipsi seuerint, letas ac luxuriantes aspiciunt, magno gaudio affecti superis gratias agunt: sic liberalis animi praeceptores immortaliter vberimo ingeniorum, sua diligentia velut excultorum & satorum, prouentu gaudebunt: & qui prius duobus aut tribus discipulis, velut in nido pullis excludendis, frigescebant, nunc cum se frequentis & celebris auditorij doctores, & quidem cum fortuna (quam discentium liberalitas adferet) tum sapientia (quam syncerior usus efficiet), pulchros & beatos intelligent, quibus modis gestient? Antea de dialectica duris admodum & iniucundis praeceptiunculis sese obtun-

debant, nunc eius amænissimum in omnibus dictis & factis maximis & minimis usum intelligent. Legebant antea pictos hominum mores in philosophorum libris, quid esset fortitudo, quid temeritas, quid liberalitas, quid effusio: nunc in poetis, in oratoribus, in historicis, eosdem mores, sed veris & viuus exemplis impressos perspicient. Antea quid essent venti, quid pluuia, quid tempestates, quæ causæ rerum & ortus & interitus efficerent, inquirebant: nunc eorum generum efficientiam in Virgilio, in Homero, in reliquis bonis authoribus suauitate magna recognoscent: quin etiam cum philosophia de vita & moribus, Horatij licebit, & Ciceronis morales libros coniungant, cum physici Lucretium, & multis in locis Ouidiū & Virgilium: nec in vlla philosophiæ parte oblectandi otij materies inquam diligentibus & attentis doctoribus deesse poterit. Immortales, ita me Deus amet, esse cupient, ut ista conditione perpetuò doceant. Tertius & vltimus locus restat de dignitate: satis enim multa verba mihi fecisse videor, quamobrem esset hæc institutio variis commodis necessaria, & multis oblectationibus periucunda: nunc quis honor, quæ gloria possit hinc expectari, dicendum est. Magnū opus & arduum, Auditores, & multorum inuidia, calumniisque obiectum, sed ingrediētibz aliud statuendum fuit, quod sequeremur: nunc quidem iam quocunque feremur, danda nimirum vela sunt. At quoniam res eiusmodi est, quæ non facile verbis explicari possit, veterem aliquem huius Academiæ doctorem centum abhinc annos

Vita functum cogitatione, si placet (quoniam mentes nostra libera sunt, & ea quæ volunt, intuentur) excitemus. Quid ille? si temporum suorum memoriam cum his temporibus comparabit, non quæ futura esse prædico, sed quæ iam in Gallia, Germania, Italia, Britannia, coniunctis cum rerum scientia literis effloruerunt, nonne stupefactus & attonitus hærebit? Neminem nisi barbaræ & ineptæ loquentem audierat: audiet omnis ætatis innumerabiles Latine & ornate scribentes & dicentes: de Græcis literis vulgatum illud frequenter audierat, Græcum est, non legitur: audiet non qui Græcè legant expeditissime, quoties opus erit, sed qui totam eam linguam summa cum laude explicent. Quid reliquarum artium præteritas tenebras cum præsentī luce ac splendore conferam? Audierat in grammaticis, poetis, oratoribus, Alexandros de Villa Dei, Facetos, Gracismos: in philosophia, Scotos & Hispanos: in medicina, Arabas: in theologia, nescio unde ortos: audiet Terentium, Casarem, Virgilium, Ciceronem, Aristotelem, Platonem, Galenum, Hippocratem, Mo- sen & Prophetas, Apostolos, ac reliquos Euangelij veros germanosque nuntios, & quidem omnibus linguis loquentes. Quæ non aliter admirabitur, quàm si de medijs terræ visceribus nuper exortus, solē, lunam, ac reliqua sidera sublati in celum oculis, derepentē suspiceret. Sentio, Auditores, ficta cogitatione vos esse commotos, quæ veteris disciplinæ reuiuiscētis adumbratos dūtaxat honores attigimus: quid si veri cerne- rentur? quantos amores, quantas admirationes exci-

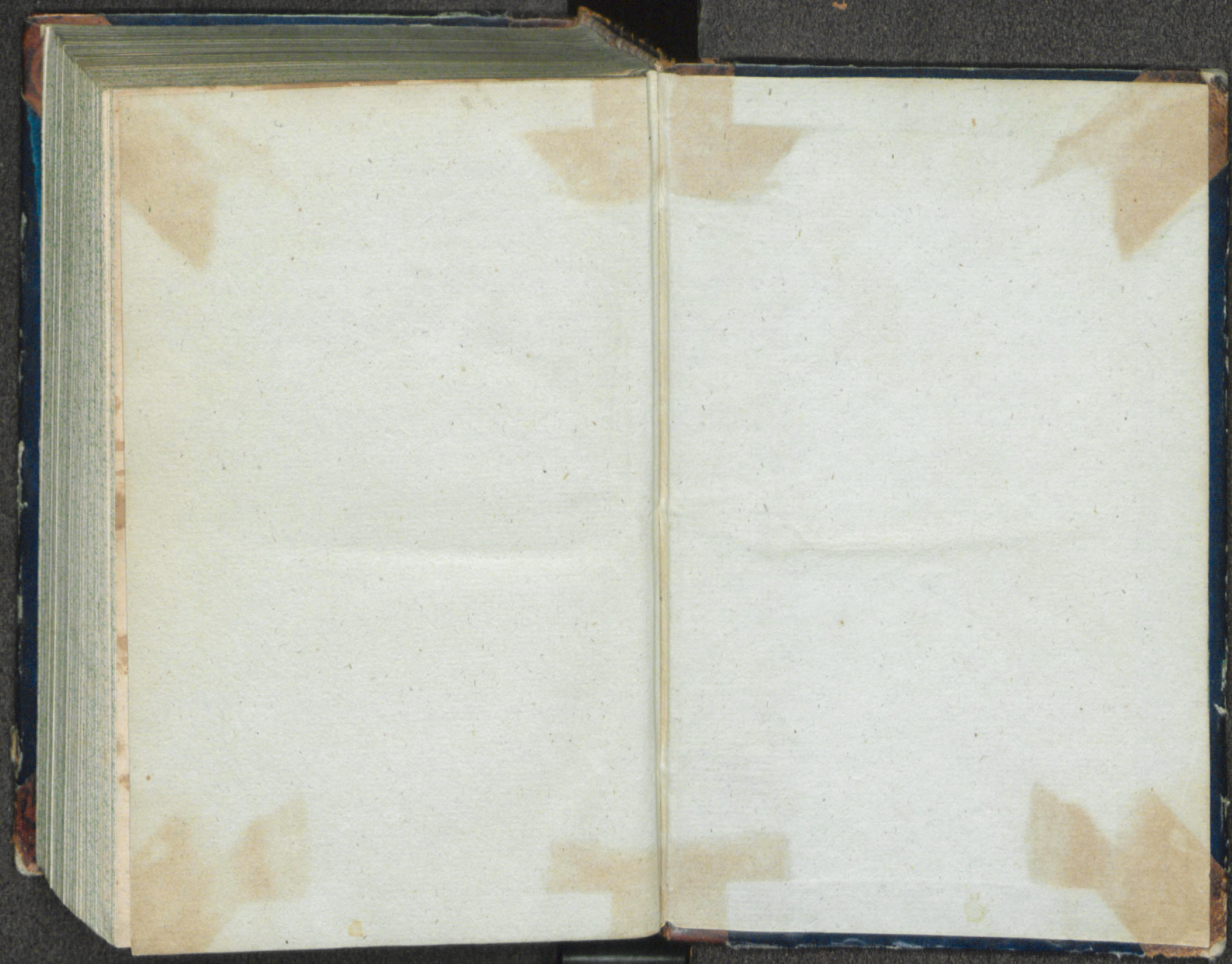
tarent sui? Nam quicquid est adhuc effectum, id tantum est, ut illi magnifici & illustres literarum principes ex monumentis suis agnoscerentur, ut eorum virtutes legerentur & amarentur. At neminem adhuc illorum similem videmus. Quamobrem? an Deus ille parens ingeniorum & artifex, excellentibus ingeniis procreandis defatigatus est? ego verò id existimare magnæ impietatis scelus esse duco. Quid ergo? institutio & educatio legitima nobis deest, sit idem ingeniorum cultus, qui quondam fuerat, non similes antiquis flores nos visuros speremus, sed pares fructus consecuturos confidamus. Existent alij in grammaticis Aristarchi ac Varrones: alij in poetis Homeri ac Marones: alij in oratoribus Crassi & Cicerones: alij in philosophis Theophrasti & Platones: alij in medicis (qui iam propemodum sunt) Aesculapj & Apollines: in theologis Basilij, Chrysostomi, Cypriani, Hieronymi: alij denique in omnibus humanitatis ac doctrinæ partibus excellentes viri ac præstantes, quorum opera ac virtute iuuentutem informari, Rempub. gubernari, hominum salutem retineri, veram religionem demonstrari, non solum est omnibus votis optandum, sed omnium gentium linguis prædicabile & gloriandum. O florentem Academiam Parisiensem, si tam insignia dignitatis ornamenta consequatur. Consequetur autem, si cū philosophia studiis eloquentiam coniunxerit. Vna enim hæc coniunctio summos omnes & oratores, & philosophos, & medicos, & theologos dedit: contraria verò disiunctio omnes literarum pestes peperit & aluit.

Quamobrem, Auditores, talis cum institutio sit ab heroicis iam olim temporibus constituta, à rhetoribus philosophis, oratoribus celebrata, à nostris regibus in hanc Academiam maximis dotibus & olim euocata, & nunc demum reuocata, cumque bonorum omnium generibus, eximia commoditate, singulari Voluptate, admirabili dignitate prædita sit, ne tam immanes, tamque impiè erga nosmetipsos ingrati simus, ut tam caeleste, tamque diuinum bonum nobis diutius inuideamus: sed potius à Deo Opt. Max. communibus animis precemur, ut reges, ut regum familiares, ut omnium Rerumpublicarum, ac nostra imprimis principes ad hanc generis humani felicitatem tuendum & amplificandū, quotidie magis ac magis velit incitare.

F I N I S.

R VI

606 a